

נורמות חברתיות והזכות לפרטיות: מסקנות מתוך ניתוח עמדות הורים בנושא מעקב הורי וחשיפת הורים את ילדיהם ברשת (Sharenting)

מאת

סאני כלב*

“השפעות הטכנולוגיה הן
תמיד בלתי צפויות
אך לא תמיד בלתי נמנעות”¹

המאמר מפנה זרקור אל סוגיית הפרטיות של מתבגרים במשפחה ומתייחס ספציפית לתופעת המעקב ההורי (Parental monitoring) ולתופעה של חשיפת הורים מידע על ילדיהם ברשת (Sharenting). המאמר מבוסס על ראיונות עומק מובנים למחצה עם שלושים הורים למתבגרים. התמה המרכזית של המאמר, העולה מתוך הממצאים היא שלנורמות חברתיות יש השפעה על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בנוגע לפרטיות בכלל ובנוגע למעקב הורי ולחשיפה של הורים את ילדיהם ברשת בפרט. משמעות הדבר היא שהורים רבים מפנימים את הנורמות החברתיות האמורות ומשמעים את עצמם ואת התנהלותם בהקשרים האמורים לפי הבנתם את לפי המצופה מהם מבחינה חברתית. מלבד זאת, חלק מהם אף חווה את הנורמות החברתיות בהקשרים אלו כתוצר טבעי של המציאות הנוכחית. המאמר מצביע על הבעייתיות שבמצב עניינים זה. לפי המאמר, הנורמות החברתיות האמורות

* עורך דין וד"ר למשפטים. חוקר ברשות להגנת הפרטיות במשרד המשפטים ומרצה מן החוץ במרכז האקדמי למשפט ולעסקים. מאמר זה מתבסס על חלק מעבודת הדוקטור שנכתבה בהנחיית פרופ' מיכאל בירנהק מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, ואני מבקש להודות לו מקרב לב על עבודת הנחיה נדיבה, רגישה, איכותית ומדויקת, וכן על הערותיו למאמר זה. גרסה מוקדמת של המאמר הוצגה בקבוצת המחקר של הקפיטליזם של המידע באוניברסיטת תל אביב. אני מודה למשתתפי הקבוצה על הערות שתרמו רבות לשיפור המאמר. ברצוני להודות גם למיקי זר ולאון חספר על הערותיהם החשובות למאמר. תודה שלוחה גם למערכת "דין ודברים" ולקורא החיצוני על הערות מצוינות. כל האמור במאמר מבטא אך ורק את דעתי האישית ולא את עמדת הרשות להגנת הפרטיות, משרד המשפטים או כל גורם אחר.

1 ניל פוסטמן, **אובדן הילדות** (תשמ"ו) בעמ' 11.

לא התפתחו בהכרח באופן טבעי, והתפיסה של הורים כאילו הן טבעיות היא למעשה תוצר של התנהלות גורמים שונים, לרבות תאגידיים וחברות מסחריות. לגישת המאמר, השארת ה"זירה" לעיצוב הנורמות רק בידי גורמים אלו עלולה להיות בעייתית.

לפיכך, ובשל הפגיעה בפרטיות ילדים, המאמר מציע כי אין לראות בסוגיות המעקב ההורי והחשיפה של הורים את ילדיהם ברשת סוגיות פנים-משפחתיות גרידא, ושעל המשפט לתרום את חלקו בעיצוב הנורמות החברתיות החלות בהקשרים אלו. יש להתאים את אופי ההתערבות לכל סוג של הגורמים בפני עצמו. אשר להורים, יש מקום ליישום כלים של משפט "רך", אך אשר לגורמים מסחריים יש מקום ליישום גם של כלים משפטיים "קשים" יותר.

א. מבוא. ב. רקע. ג. הזכות לפרטיות של ילדים; 1. פרטיות ילדים מול גורמים מחוץ למעגל המשפחתי; 2. פרטיות ילדים במסגרת המשפחתית ומול הוריהם; 3. מעקב הורים אחר התנהלות ילדיהם ברשת ומחוצה לה; 4. פרסום, חשיפה ושיתוף מידע על ילדים ברשת בידי הוריהם. **ד. נורמות חברתיות והשפעתן על פרטיות. ה. שיטת המחקר. ו. ממצאי המחקר: הצגה ודין;** 1. מעקב הורי – הצגת הממצאים וניתוחם; 2. חשיפה ושיתוף הורי – הצגת הממצאים וניתוחם. **ז. התערבות המשפט. ח. סיכום.**

א. מבוא

מערכת היחסים במשפחה בין הורים לילדיהם מורכבת מטבעה. הדאגה של הורים לילדיהם ורצונם לגונן עליהם, כמו גם רצונם להתגאות בהם כפומבי, עשויים במקרים רבים לפגוע בפרטיות הילדים המבקשים, בייחוד בגיל ההתבגרות, ליצור לעצמם מרחב פרטי חף מעיניהם הבוחנות של אחרים. העידן הדיגיטלי הקצין מורכבות זו. התפתחות טכנולוגיות המידע, זמינות השימוש באמצעי מעקב שונים (כגון אפליקציות מעקב ומצלמות מעקב ביתיות) וכן הנוכחות הגוברת של הורים ברשתות חברתיות והחברות שם עם ילדיהם – כל אלה יצרו מצב שבו להורים יש כיום הרבה יותר מידע על ילדיהם מאשר היה להורים בכל שלב בהיסטוריה האנושית עד כה.² מצב זה מאתגר ומעלה שאלות רבות בנוגע לסוגיית פרטיותם של ילדים כמערכת היחסים שלהם עם הוריהם.

מאמר זה מציג ומנתח ממצאים מתוך מחקר איכותני שנעשה בקרב הורים למתבגרים בני 12 עד 18 בנושא פרטיות ילדים מול הוריהם, וספציפית בנושא מעקב הורי וחשיפה של הורים מידע על ילדיהם ברשת.³ ממצאי המחקר שופכים אור על העמדות ועל

Lynn Schofield Clark, *The Parent App: Understanding Families in the Digital Age* 2 (2013) p. 214.

3 חלוקה עדכנית של גיל ילדים בהתבסס על אופן שימושם ברשת ועל מידת שימושם בה היא לקבוצות הגיל האלה: 5–0; 6–9; 10–12; 13–15; 16–17. ככלל, רמת השימוש של

ההתנהלות של הורים בסוגיות האמורות. מלבד זאת, על בסיס ניתוח ממצאים אלו המאמר מראה כי נורמות חברתיות משפיעות כנראה על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בכל הנוגע לפרטיות בכלל ובהקשר של מעקב הורי וחיפיה של הורים את ילדיהם ברשת בפרט. לאור האמור אטען כי ייתכן שהורים רבים מפנימים נורמות אלו, כלומר ממשמעים את עצמם ואת התנהלותם לפי הבנתם את המצופה מהם מבחינה חברתית בעניינים האמורים. מלבד זאת נראה כי הנורמות החברתיות בנוגע לחשיפת מידע על ילדים ברשת ובנוגע למעקב (בעיקר במרחב הציבורי) נתפסות על ידי חלק מההורים כתוצר טבעי של המציאות הקיימת.

בהתבסס על ממצאי המחקר אטען כי שימוש הורים באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם ברשת וחשיפת מידע עליהם הם פרקטיקות החושפות ילדים לגורמים חיצוניים למסגרת המשפחתית ומכאן שהן פוגעות בפרטיותם ועשויות אף לסכן אותם. אטען כי בנסיבות אלו על המשפט לנקוט גישה המתערבת בצורה רכה בהתנהלות ההורית הנוגעת לפרטיות ילדיהם בהקשרים אלו. התערבות זו צריכה להביא לצמצום החשיפה של הורים את ילדיהם ברשת וכן להגברת המודעות של הורים בכל הנוגע להשלכות השימוש שלהם באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם. בד בבד על המשפט לבחון הסדרים המשפיעים על פעילות גורמים מסחריים בהקשרים אלו. פרק ב יציג את הרקע למאמר. פרק ג יפרט על סוגיית הפרטיות של ילדים. פרק ד יעסוק בשאלת הנורמות החברתיות והשפעתן על פרטיות ועל התנהגות אנושית. פרק ה יתאר בקצרה את הרקע המתודולוגי של המחקר. פרק ו יציג את הממצאים העיקריים וינתח אותם. פרק ז יעסוק בשאלת ההתערבות המשפטית בסוגיות האמורות, ופרק ח יסכם.

ב. רקע

אנו נמצאים בעיצומה של המהפכה הדיגיטלית. מהפכה זו חודרת כמעט לכל תחום ומשפיעה רבות על מציאות חיינו.⁴ תהליך זה לא נעצר בגבולות הספירה (Sphere) הציבורית אלא חודר גם לתחומי הספירה הפרטית ולמסגרת המשפחתית.

הילדים ברשת והיקפו עולים עם הגיל וכך גם רמת האוטונומיה שאותה הם מבקשים מהוריהם. לעניין זה ראו: ICO, Age appropriate design: a code of practice for online services pp. 96–100 (Sep 2. 2020), <https://bit.ly/34FYE8U>. כפי שיפורט בהמשך, לאור האמור והיות שילדים בני 13 ומעלה נוטים להשתמש בשירותים חדשים שהורים אינם מכירים, להשתמש בשפה שונה וכן לעיתים לא לשתף את הוריהם בבעיות שהם נתקלים בהן ברשת, הרי ששאלת הפרטיות של ילדים בגילים אלו מול הוריהם היא שאלה מורכבת. ניבה אלקין-קורן ומיכאל בירנהק, "הקדמה: משפט וטכנולוגיות מידע", **רשת משפטית: משפט וטכנולוגיית מידע** (ניבה אלקין-קורן ומיכאל בירנהק עורכים, תשע"א) 11 (הספר, להלן: **רשת משפטית**).

מצב זה משפיע גם על חייהם של ילדים ובני נוער. המסגרת המשפחתית היא זירה שמתרחשות בה אינטראקציות יום-יומיות רבות העשויות להשפיע על זכויותיהם של ילדים, לרבות זכותם לפרטיות.⁵ התפתחות טכנולוגיות המידע, השימוש ההולך וגובר של הורים וילדים ברשת וההשלכות החברתיות של שימוש זה מאתגרים את הסוגיה של פרטיות ילדים ובני נוער במסגרת המשפחתית.

היבט זה מתבטא בעיקר בשתי תופעות ראשיות: מעקב הורי (parental monitoring) וחשיפת הורים מידע על ילדיהם ברשת (sharenting). בהתבסס על ממצאים מתוך מחקר איכותי שערכתי בקרב הורים למתבגרים ומתבגרים בני שתיים-עשרה עד שמונה-עשרה אטען כי הנורמות החברתיות המקובלות בחברה הישראלית יהודית-חילונית משפיעות ככל הנראה על עמדותיהם ועל אופן התנהלותם של הורים בסוגיות אלו. על בסיס דברים אלו ובראייה צופה פני עתיד אטען כי על המשפט להשפיע על תוכנן של נורמות אלו, כלומר שעל המשפט לנקוט גישה המתערבת בהתנהלות ההורית הנוגעת לפרטיות ילדיהם בהקשרים האמורים.

מעקב הורי הוא שם כולל לפרקטיקות של הורים שנועדו לאפשר להם לפקח על ילדיהם ולקבל מידע על התנהלותם, ברשת ומחוצה לה:⁶ החל באפליקציות מעקב המותקנות במכשירי הטלפון של ילדים, דרך בשימוש במצלמות ביתיות וכלה בשימוש במערכות מידע בית-ספריות המעבירות להורים מידע בזמן אמת על התנהלות ילדם בבית הספר. התפתחות טכנולוגית זו מאפשרת להורים להשתמש באמצעים טכנולוגיים שונים כדי לפקח על התנהלות ילדיהם במישורים שונים של חייהם ולעקוב אחריה.

משמעות השימוש של הורים בטכנולוגיות לשם מעקב אחר התנהלות ילדיהם (ברשת ומחוצה לה) עשויה לפגוע בפרטיות הילדים בשלושה היבטים עיקריים: האחד, מבחינת מערכת היחסים בין הורים לילדיהם וההשפעה של תחושת המעקב ההורי על ילדים, לרבות בהקשר של פגיעה באמון בין הורים לילדיהם.⁷ פגיעה מסוג שני נובעת מעצם האיסוף והעיבוד של חברות מסחריות את המידע על הילדים, על כל המשתמע מכך מבחינת "טביעת הרגל הדיגיטלית" העשויה להיווצר לילדים מאיסוף המידע והשימוש

5 רות זפרן, "זכויות הילד במשפחה כזכויות יחס", *זכויות הילד והמשפט הישראלי* (תמר מורג עורכת, תש"ע) 129, בעמ' 138.

6 ראו לדוגמה: Gaia Bernstein & Zvi Triger, "Over-Parenting", *44 U.C. Davis L. Rev.* (2010–2011) 1221; Tama Leaver, "Intimate Surveillance: Normalizing Parental Monitoring and Mediation of Infants Online", *Soc. Media + Soc'y* (2017) 1.

7 Benjamin Shmueli & Ayelet Blecher-Prigat, "Privacy for Children", *42 Colum. Human Rights L. Rev.* (2011) 759; Aaron Metzger, Christa Ice & Lesley Cottrell, "But I Trust My Teen: Parents' Attitudes and Response to a Parental Monitoring Intervention", *AIDS Research and Treatment* (2012) 2; Margaret Kerr, Haekan Stattin & Kari Trost, "To Know You is to Trust You: Parents' Trust is Rooted in Child Disclosure of Information", *22 J. Adol.* 737 (1999) p. 737.

בו על ידי חברות אלו.⁸ פגיעה מסוג שלישי עשויה להתרחש בעקבות זליגת המידע וחיפיתו לפני גורמים שונים.

חשיפה הורית של מידע על ילדיהם, בייחוד ברשת, נתפסת כביטוי לפגיעה בפרטיות הילדים. הנחת המוצא היא שהורים אינם מבקשים לפגוע בילדיהם. עם זאת, כשהורים חושפים את ילדיהם ברשתות חברתיות, הדבר עלול לחשוף אותם לגורמים שונים, להביכם בפומבי ולהקשות עליהם ליצור לעצמם זהות ופרסונה עצמאית.

כאמור, סוגיית הפרטיות של ילדים מול הוריהם מחייבת ניתוח בדבר המתח בין צורכיהם של הורים וחובתם להגן על ילדיהם לבין חשיבותה של פרטיות לילדים. ואולם במסגרת מאמר זה ברצוני להשהות את הרצון לאזן בין הצרכים, הזכויות והאינטרסים השונים ולהפנות זרקור אל היבט אחר העולה מתוך הדברים והוא השפעתן של הנורמות החברתיות הקיימות על עמדותיהם של הורים ומתבגרים וכן על התנהלותם בפועל של הורים בכל הנוגע לסוגיות של מעקב הורי וחיפית הורים מידע על ילדיהם ברשת.

במקום אחר טענתי, ככלל, כי לנורמות החברתיות יש תפקיד בצמצום המרחב הפרטי של ילדים.⁹ במאמר זה אבסס טענה זו אגב הצגת ממצאים מתוך מחקר איכותני שערכתי בקרב הורים למתבגרים ומתבגרים ישראלים יהודים-חילוניים. אטען שממצאי המחקר מעידים שנורמות חברתיות משפיעות כנראה על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בנוגע לפרטיות ככלל, ובהקשר של מעקב הורי וחיפיה של הורים את ילדיהם ברשת בפרט.

המאמר מציג טיפולוגיה של פרקטיקות מעקב הורי המבוססת על ממצאי המחקר. על יסוד ניתוח זה אטען שממצאי המחקר מעידים שהסתייגות הורים מנקיטת אמצעי מעקב באופן ישיר ומתמשך, ומנגד שימוש בפרקטיקות מעקב נקודתיות ואגביות נובע בין היתר מהתפיסה החברתית בנוגע לפרקטיקות מעקב אלו. בדומה לזה אטען שגם אופן החשיפה של הורים את ילדיהם ברשתות חברתיות ומידת החשיפה ויחסם של הורים לסוגיית ההסכמה של ילדיהם לחשיפה זו מושפעים רבות מהנורמות החברתיות המקובלות. בעניין זה אראה לדוגמה שכמה הורים ציינו כי הם אינם רואים צורך לבקש את הסכמת ילדיהם לפני פרסום ושיתוף מידע הנוגע אליהם ברשת, משום שהם רואים בחשיפה כזו פרקטיקה מקובלת שאינה נזקקת לאישור הילדים. השפעת הנורמות על היבטים של

8 טביעת רגל דיגיטלית (או "עקבות דיגיטליים") היא מושג המתייחס לעובדה שכל פעולה של הפרט הנעשית במרחב הווירטואלי ובאמצעים דיגיטליים מייצרת מידע ונתונים, הנשמרים והמאפשרים להתחקות על התנהלותו של הפרט ולחשוף פרטים רבים על אודותיו. ראו לדוגמה: Maureen McDermot, "Digital footprints: Creation, implication, and higher education" 3 *FDLA J.* (2018) 1
 9 סאני כלב, "מרחבי ילדות? פרטיות, מעקב וצמצום המרחב הפרטי של קטינים בעידן הדיגיטלי", **משפט, חברה ותרבות** ב (מיכאל בירנהק עורך, תשע"ט) 279, בעמ' 300–302.

פרטיות במשפחה באה לידי ביטוי גם בעמדה שחזרה בדבריהם של כמה הורים בנוגע לצורך לנרמל מעקב הורי בקרב ילדים בעודם בגיל צעיר. על בסיס ניתוח ממצאי המחקר והכתיבה הענפה בעניין השפעת תאגידים וחברות מסחריות על כינון של נורמות חברתיות בהקשרים טכנולוגיים שתוצג גם בהמשך,¹⁰ אטען כי סביר להניח שהשוק וגורמים בעלי אינטרסים שונים משפיעים על התנהלותם ועל עמדותיהם של הורים בהקשרים של מעקב הורי וחשיפת הורים את ילדיהם ברשת, ושלכן על המשפט להתערב גם הוא בסוגיות אלו.

ג. הזכות לפרטיות של ילדים

במרבית שיטת המשפט המערביות, כולל הישראלית, קיימת כיום הכרה, כזו או אחרת, בזכותם של ילדים לפרטיות.¹¹ דוגמה מרכזית לכך ניתן לראות בסעיף 16 לאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, הקובע מפורשות כי ילד לא יהא נתון להתערבות שרירותית או לא חוקית בפרטיותו, במשפחתו, בביתו או בתכתובתו, ואף לא לפגיעות שלא כחוק בכבודו ובשמו הטוב. סעיף זה קובע גם כי ילדים זכאים להגנת החקיקה במדינות החתומות על האמנה מפני התערבויות או פגיעות שכאלו.¹²

נראה שההכרה בזכותם העצמאית לפרטיות של ילדים בתקופה המודרנית החלה תופסת את מקומה עם פעילות "התנועה לשחרור הילד" (Child Liberation Movement), שפעלה בשנות השישים של המאה הקודמת בארצות הברית, ותמכה במתן זכויות נרחבות לילדים. אחד הקולות העיקריים של תנועה זו, ריצ'ארד פרסון (Farson), טען שלילדים עומדת הזכות להגדרה עצמית, שממנה נגזרות זכויות אחרות כגון הזכות למידע, לפרטיות לחופש כלכלי ועוד.¹³ ג'ון הולט (Holt) טען בהרחבה רבה יותר

10 Matthew Tokson & Ari Ezra Waldman, "Social norms in fourth amendment law", 120 *Mich. L. Rev.* (Forthcoming 2021) p. 4, <https://bit.ly/3oQjdXc> ההצהרות של בעלי עסקים שעסקיהם מבוססים על איסוף מידע בדבר מותה של הפרטיות ואי-חשיבותה בעידן הדיגיטלי, נובעות מכך שהפרטיות מפריעה למודל העסקי שלהם וכי יש להם "עניין מסחרי במותה". מיכאל בירנהק, "פרטיות: תמונת מצב" משפט, חברה ותרבות ב (מיכאל בירנהק עורך, תשע"ט) 9, בעמ' 16.

11 סאני כלב, "פרטיות ילדים בעידן האינטרנט – מדיניות הסדרה מוצעת", **איגוד האינטרנט הישראלי** (2016), בעמ' 28–41. <https://bit.ly/3JkTXQK>. לדיון עקרוני בסוגיית הזכות לפרטיות של ילדים ראו: Phillip Montague, "A Child's Right to Privacy", 2 *Pubic. Aff. Q.* (1988) 17.

12 אמנה בדבר זכויות הילד, כ"א 31, 221 (נפתחה לחתימה ב-1989) (אושרה ונכנסה לתוקף ב-1991). ראו גם: Eugeen Verhellen, *Convention on the Rights of the Child: Background, Motivation, Strategies, Main Themes* (1994).

13 תמר מורג, "עשרים שנה אחרי: תפיסת זכויות הילד על פי האמנה בדבר זכויות הילד", **זכויות הילד והמשפט הישראלי** (תמר מורג עורכת, תש"ע) 15, בעמ' 17–18. ראו גם:

שילדים זכאים לכל הזכויות העומדות לבגירים, לרבות הזכות לבחור, להתקשר בחוזה ואף לעזוב את המסגרת המשפחתית.¹⁴ הוא אף טען מפורשות שלילדים צריכה לעמוד הזכות לפרטיות בביתם.¹⁵ התפיסה הרדיקלית שעמדה במרכז התנועה לשחרור הילד לא זכתה לתומכים רבים ודעכה עם השנים. עם זאת שיח זה תרם להתפתחות מושג זכויות הילד במשפט האמריקני ובדין הבינ-לאומי.¹⁶

הצורך והרצון של ילדים בפרטיות מתחיל כבר בגיל צעיר. מדובר בתהליך הדרגתי שמתעצם ככל שהילדים גדלים ומתבגרים.¹⁷ פרטיות נחשבת לחשובה ואף להכרחית להתפתחותם התקינה של ילדים. לדוגמה, פרטיות מאפשרת למתבגרים עצמאות ובידול עצמי (self-differentiation) כחלק מתהליך ההתבגרות.¹⁸ פרטיות נתפסת כהכרחית ליצירה של תחושת האוטונומיה האישית של הילד ככלי לכינון גבולות בין העצמי שלו לאחרים.¹⁹ פרטיות נחשבת גם חשובה להתפתחות תחושת ההערכה העצמית של ילדים,²⁰ תחושת העצמאות שלהם,²¹ ההסתמכות העצמית ויצירתיות.²² פרטיות – בהקשר של הגנה ממעקב – נחשבת לחשובה גם בכל הנוגע ליכולתם של ילדים ללמוד

-
- Richard Evans Farson, *Birthrights* (1974); Howard Cohen, *Equal Rights for Children* (1980).
- John Caldwell Holt, *Escape from Childhood: The Needs and Rights of Children* (1975) 14
- John T. Pardeck, *Children's Rights: Policy and Practice*, p. 32 (2006) 15
- רבקה בר-יוסף, "ילדות בסביבה החברתית המשתנה של סוף האלף השני", *מגמות* 3 (2000) 368, בעמ' 777; Martha Minow, "What Ever Happened to Children's Rights", 80 *Minn. L. Rev.* (1995) 267
- Bryce Clayton Newell, Cheryl A. Metoyer & Adam D. Moore, "Privacy in the Family", *Social Dimensions of Privacy: Interdisciplinary Perspectives* (Beate Roessler & Dorota Mokorosinska eds. 2015) 104, p. 108 17
- Gary B. Melton, "Minors and Privacy: Are Legal and Psychological Concepts Compatible?", 62 *Neb. L. Rev.* (1983) 455, p. 488 18
- Karyn D. McKinney, "Space, Body, and Mind: Parental Perceptions of Children's Privacy Needs", 19 *J. Fam. Issues.* (1998) 75, p. 76 and Privacy", *Children and the Environment* (Irwin Altman & J. Joachim F. Wohlwill eds. 1978) 175, p. 189 19
- Melton (לעיל, הערה 18) בעמ' 487. 20
- McKinney (לעיל, הערה 19) בעמ' 77. 21
- Benjamin Shmueli & Ayelet Blecher-Prigat, "Privacy for Children", 42 *Colum. Human Rights L. Rev.* (2011) 759, p. 772 22

לתת אמון באחרים ולדעת לעמוד באמון הניתן בהם.²³ מלבד זאת, פרטיות נתפסת כהכרחית לתהליך גיבוש ופיתוח הזהות האישית של ילדים.²⁴ השימוש הרב של ילדים ברשתות חברתיות ונטייתם לחשוף מידע רב על עצמם במסגרת שימוש זה הביאו לכינונה של תפיסה פופולרית שלפיה ילדים בעידן הדיגיטלי אינם מייחסים חשיבות רבה לפרטיות.²⁵ אולם מחקרים אמפיריים רבים מעידים בבירור שתפיסה זו אינה נכונה.²⁶

1. פרטיות ילדים מול גורמים מחוץ למעגל המשפחתי

אם כן, הזכות המשפטית של ילדים לפרטיות היא זכות מוכרת, ונראה שמרבית שיטות המשפט המערביות מכירות במידה כזו או אחרת בכך שילדים זכאים לפרטיות. עם זאת הבחנה חשובה לעניין זה היא זהות הגורם שמולו מבקש הקטין לשמור על פרטיותו. הזכות לפרטיות העומדת לילדים מול גורמים שמחוץ למעגל הקרוב של משפחתם נחשבת לזכות בעלת משקל רב. הרציונל לכך הוא שפרטיות מעניקה לילדים הגנה מפני התנהלות לא תקינה של רשויות הרלוונטיות להם, כגון מוסדות חינוך, ומפני גורמים המבקשים להרע להם, כגון פדופילים וגורמים מסחריים.²⁷ השיח המשפטי בנוגע לפרטיות ילדים מול גורמים שמחוץ למשפחתם התחיל בארצות הברית בשנות השישים של המאה העשרים. בית המשפט האמריקני הכיר בכמה

23 Tonya Rooney, *Trusting Children: How do Surveillance Technologies Alter a Child's Experience of Trust and Responsibility?*, 7 *Surveill. & Soc'y.* (2010) 344, p. 354; Shmueli & Blecher-Prigat, שם, בעמ' 789–788.

24 Jonathan Kahn, "Privacy as A Legal Principle of Identity Maintenance", 33 *Seton Hall. L.J.* (2003) 371.

25 Danah Boyd, *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens* (2014) בנימין שמואלי, "בין רייטינג לזכויות הילד, בין סופר נני, בית ספר למוסיקה ומאסטר שף ילדים ל-Kid Nation: אסדרת השתתפותם של ילדים בתוכניות מציאות (ראליטי)", *דין ודברים ח* (תשע"ה) 491, בעמ' 524.

26 Sonia Livingston, Boyd, "Children's Privacy: ראו גם לדוגמה: *Computers, Phones, and the Internet: Domesticating Information Technology* (R. Kraut, M. Brynin, & Sara Kiesler, eds. 2006) 132; Tal Soffer & Anat Cohen, "Privacy Perception of Adolescents in a Digital World", 34 *B. Sci. Tech. Soc.* (2015) 145.

27 "The fact that children need privacy from individuals and entities external to the family is well recognized, both in law and academic literature. There is a wide recognition that children need privacy to protect them against the manipulations of commercial entities, as well as against the government, child pornographers, pedophiles and others" Blecher-Prigat (לעיל, הערה 22) בעמ' 771.

פסיקות בזכות לפרטיות של ילדים כחלק מזכותם החוקתית להליך הוגן ולא-התערבות המדינה בהחלטות הנוגעות לגופם, כגון החלטה בדבר ביצוע הפלה.²⁸ בשלבים מאוחרים יותר הכיר בית המשפט האמריקני בזכות לפרטיות של ילדים גם בהקשר של הגנה של תלמידים מפני הליכי חיפוש לא מוצדקים בכליהם ובגופם בשטח בית הספר.²⁹ התפתחות טכנולוגיות המידע יצרה מציאות שבה מידע אישי על פרטים נאסף בתדירות יום-יומית ורחבת היקף על ידי מדינות ותאגידים פרטיים.³⁰ מציאות זו הוגדרה

28 בפסק דין מרכזי ותקדימי שניתן בעניין חוק של מדינת מיזורי שחייב קטינות בקבלת הסכמת הוריהן כתנאי לביצוע הפלה, קבע בית המשפט העליון בארצות הברית כי הזכות לפרטיות של הקטינות גוברת על האינטרסים של המדינה בהגנה על המשפחה ועל האוטונומיה של ההורים. ראו: *Planned Parenthood v. Danforth*, 428 U.S. 52 (1976). להרחבה בנושא פסיקת בית המשפט בנוגע לזכויות ילדים על פי התיקון הרביעי, ראו: Robert B. Keiter, "Privacy, Children, and Their Parents: Reflections on and Beyond the Supreme Court's Approach", 66 *Minn. L. Rev.* (1981) 459; Nancy L. Hosek, "Minor's Right of Privacy: Access to Contraceptives without Parental Notification", 7 *J. Juv. L.* (1983) 99

29 Kristin Henning, "The Fourth Amendment Rights of Children at Home: When Parental Authority Goes Too Far", 53 *Wm. & Mary. L. Rev.* (2011) 55, pp. 65–69 ראו גם *New Jersey v. T. L. O.*, 469 U.S. 325 (1985), שם קבע בית המשפט העליון האמריקני שהחיפוש בארנק של תלמידה שנחשדה בשימוש בסמים היה מותר חרף הפגיעה בציפייתה הסבירה לפרטיות. בפסיקה מאוחרת יותר קבע בית המשפט העליון האמריקני שבדיקות סמים אקראיות לתלמידים-ספורטאים הן חוקיות משום שהן הולמות את אינטרס בתי הספר למנוע שימוש של תלמידים בסמים. ראו: *Vernonia School District 47J v. Acton*, 515 U.S. 646 (1995). בפסיקה מאוחרת יותר נקבע גם שמדיניות בתי ספר להתנות השתתפות תלמידים בפעילויות שמחוץ למסגרת הלימודים בבדיקת סמים היא תקינה. נקבע שלתלמידים יש ציפייה מצומצמת לפרטיות, ושהמדיניות מקדמת אינטרס חשוב של מניעת שימוש בסמים. ראו: *Board of Education v. Earls*, 536 U.S. 822 (2002). בנוגע לחיפוש בכליהם של כלל התלמידים במוסד חינוך לשם מציאת סמים באמצעות כלבי גישוש פסיקתו של בית המשפט האמריקני אינה אחידה. ראו: Todd Feinberg, "Suspicionless Canine Sniffs: Does the Fourth Amendment Prohibit Public Schools from Using Dogs to Search Without Individualized Suspicion?", 11 *U.C. Davis J. Juv. L. & Pol'y* (2007) 271

30 המדינה המודרנית אוספת מידע רב על אזרחיה ועל פרטים הנמצאים בתחומה. ככלל, איסוף זה נעשה לשם מתן שירותים לפרט, כגון שירותי חינוך, בריאות, רווחה וביטחון. מיכאל בירנהק ציין בעניין זה כי "ההנחה היא כי צבירת מידע (ויותר מידע, ויותר מדויק) תאפשר שליטה טובה יותר של המדינה במערכותיה ובתפקודה, בין היתר כדי שהמדינה תמלא את חובתה כלפי אזרחיה לשמור על ביטחונם ועל הסדר הציבורי". ראו מיכאל בירנהק, **מרחב פרטי: הזכות לפרטיות בין משפט לטכנולוגיה** 176 (תשע"א). בירנהק מפרט את הצרכים השונים שלפיהם אוספת המדינה מידע על אזרחיה. שם, בעמ' 175–179. דוגמה עדכנית לאיסוף מידע של המדינה על אזרחיה ועל פרטים הנמצאים בתחומה ניתן לראות בשימוש המדינה בכלי השב"כ לקטיעת שרשרת ההדבקה בתקופת המאבק בנגיף הקורונה. לעניין זה ראו פסיקת בית המשפט העליון בבג"ץ 6732/20 **האגודה לזכויות האזרח ואח' נ' הכנסת ואח'** (פורסם בנבו, 1.3.2021).

בידי רוג'ר קלארק (Clarke) כמציאות של מידע מעקב (Dataveillance).³¹ מציאות זו חלה גם על ילדים אשר מידע עליהם נחשב בעל ערך רב, בעיקר לגורמים מסחריים.³² ההגנה המשפטית על פרטיותם של ילדים בהקשר של הגנת מידע (Data Protection) ברשת באה לידי ביטוי גם היא, לראשונה, במשפט האמריקני, עם חקיקת ה־ Children's Online Privacy Protection Act (COPPA) בשנת 1998, שקובע שאתרי אינטרנט בארצות הברית שמבקשים לאסוף מידע מילדים מתחת לגיל 13 חייבים לקבל את הסכמת הורי הקטין או האפוטרופוס שלו לשם קבלת פרטי הזיהוי האישיים של הקטין.³³ מסגרת מתקדמת יותר של הגנה על מידע על ילדים קבועה כיום בחקיקה של ההגנה על מידע אישי באיחוד האירופי (GDPR) General Data Protection Regulation.³⁴

- Roger Clarke, "The Digital Persona and its Application to Data Surveillance", 10 *Info.* 31
 דיגיטלי (כגון נתוני תקשורת ונתוני מיקום) ממקורות מגוונים, המאפשר התחקות ומעקב אחר אדם או קבוצת אנשים.
 Deborah Lupton & Ben Williamson, "The Datafied Child: The 32
 Dataveillance of Children and Implications for Their Rights", 19 *New Media & Soc.*
 (2017) 780; Paul M. Schwartz & Daniel J. Solove, "The PII Problem: Privacy and a
 New Concept of Personally Identifiable Information", 86 *N.Y.U. L.Q. Rev.* (2011)
 1814; Grace Chung & Sara M. Grimes, "Data Mining the kids: Surveillance and
 Market Research Strategies in Children's Online Games", 30 *Can. J. Comm.* (2005)
 527; Valeria Steeves, "It's Not Child's Play: The Online Invasion of Children's
 Privacy", 3 *U. Ottawa L & Tech. J.* (2005) 169
 לאיסוף מידע על ילדים על ידי גורמים מסחריים היא שגורמים אלו מפירים את פרטיותם
 של ילדים ברשת לשם מניפולציה על תחושת הזהות של הילדים (sense of self), למטרת
 רווח. שם בעמ' 185. עם זאת נראה שמרבית הילדים מוטרדים פחות מסוגיה זו.
 Children's Online Privacy Protection Act (COPPA), 15 U.S.C. §§ 6501–6506 (1998) 33
 לדיון בנוגע לתפקידו ומהותו של החוק ראו לדוגמה: Anita L. Allen, "Minor
 Distractions: Children, Privacy and E-commerce", 38 *Hous. L. Rev.* (2001–2002) 751
 Regulations (EU) 2016/679 of the 34
 European Parliament and of the Council (27.4.2016). כן, בסעיף 38 להצהרה הקודמת
 לתקנות עצמן צוין כי מידע על ילדים צריך לקבל הגנה ספציפית משום שילדים עשויים
 להיות מודעים פחות לסיכונים ולהשלכות הקשורים לעיבוד מידע, בעיקר כשאיסוף המידע
 נעשה למטרות שיווק או יצירת פרופיל. סעיף 58, העוסק בשקיפות, מציין כי כאשר עיבוד
 המידע מכוון לילדים, ההסבר על איסוף המידע צריך להיות פשוט ובשפה שילדים יכולים
 להבין (עיקרון זה קבוע גם בתקנה 12 לתקנות). סעיף 65, העוסק ב"זכות להישכח", מציין
 כי זכות זו רלוונטית במיוחד כאשר את ההסכמה לאיסוף המידע נתן אדם כאשר היה ילד.
 תקנה (Article) 8 מתייחסת לגיל ההסכמה החוקי של הילד לאיסוף מידע על אודותיו,
 כשהיא קובעת שעל אוסף המידע מוטלת החובה להשקיע מאמצים סבירים לוודוא גיל
 הילד מעניק ההסכמה, בתלות בטכנולוגיה הקיימת. תקנת 57 קובעת כי יש להתייחס
 במיוחד לפעילויות שמטרתן ידוע ילדים בנוגע לסיכונים, להגנות ולזכויות הנוגעים
 לעיבוד מידע.

העיסוק בהגנה שצריכה להינתן למידע על ילדים מול גורמים שמחוץ למעגל המשפחתי (במיוחד גורמים מסחריים הפועלים לשיווק ממוקד של מוצרים לילדים ובני נוער) הוא עיסוק מתמשך. כך לדוגמה בשנת 2020 פרסמה רשות הגנת המידע הבריטית (ICO) קוד נוהג לשירותים מקוונים האוספים מידע על ילדים, אשר נועד לצמצם את הפגיעה בפרטיותם.³⁵ בשנים האחרונות נאסרה בגרמניה מכירה של "שעונים חכמים" לילדים, בשל החשש שהם ישתמשו למעקב אחר ילדים וסביבתם.³⁶ בארצות הברית, ה-FTC (Federal Trade Commission) מטיל קנסות כבדים על חברות האוספות מידע על ילדים בניגוד להוראות הדין.³⁷ כמו כן חוק הגנת פרטיות הצרכן החדש של מדינת קליפורניה קובע כי עסקים יכולים למכור מידע אישי של ילד שהם יודעים שהוא מתחת לגיל 16 רק אם הם מקבלים הסכמה אקטיבית (opt-in) למכירת המידע. אשר לילדים מתחת לגיל 13, הסכמה זו חייבת להגיע מההורה או מהאפוטרופוס של הילד, כאשר ילדים בין גיל 13 ל-16 יכולים להסכים לכך בעצמם.³⁸ בישראל, בשנת 2017, הונחה הצעת חוק פרטית שביקשה להגביל את יכולתם של גופים מסחריים לאסוף מידע על ילדים ולהשתמש בו.³⁹

2. פרטיות ילדים במסגרת המשפחתית ומול הוריהם

שאלה מורכבת יותר היא מהם היקפה ומשמעותה של הזכות לפרטיות של ילדים קטינים מול הוריהם במסגרת המשפחתית הקרובה.⁴⁰ בסוגיה זו אדון כעת, תחילה בקווים

35 ICO (לעיל, הערה 3).

36 Germany bans children's "smart" watches over surveillance concerns, *The Guardian* (Nov. 18, 2017), <https://bit.ly/3HVWUH6>.

37 לדוגמה, בשנת 2019 הטיל ה-FTC קנס בסך 5.7 מיליון דולר על חברת טיק-טוק בגין איסוף מידע על ילדים מתחת לגיל 13 שלא לפי הוראות ה-COPPA ובתוך כדי הפרת פרטיותם. Julia Alexander, "TikTok Will Pay 5.7\$ Million over Alleged Children's Privacy Law Violations", *The Verge* (Feb. 27, 2019), <https://bit.ly/3H3WSMh>. במסגרת הליכי משא ומתן עם ה-FTC הסכימה חברת גוגל לשלם קנס בסך 170 מיליון דולר בגין הפרת פרטיותם של ילדים ופעילות שלא לפי הוראות ה-COPPA. ראו: Makena Kelly, "Google will pay 170\$ million for YouTube's child privacy violation", *The Verge* (Sep. 4, 2019), <https://bit.ly/3sAPq5K>.

38 California Consumer Privacy Act of 2018 (CCPA), <https://bit.ly/34S6sEp>.
39 הצעת חוק הגנת הפרטיות (תיקון – הגנה על פרטיות של קטינים), התשע"ז–2017, פ/3942/20. ההצעה לא קודמה.

40 על המורכבות, העיונית והמעשית, של שאלת הפרטיות בתוך המשפחה ראו יעל ברוידא-בהט "מעבר לקהילתנות ולאנדיבידואליזם: התפיסה המורכבת של משפחה ושל הזכות לפרטיות בתוך המשפחה", **משפט, חברה ותרבות** ב (מיכאל בירנהק עורך, תשע"ט) 311. דוגמה למורכבות ניתן לראות בדוגמה של בלכר-פריגת בנוגע לשיתוף מידע, אשר ציינה כי "כאשר מדובר בבני משפחה... סיפורי החיים של הצדדים שזורים זה בזה ומערכת היחסים המשפחתית עצמה היא רכיב בסיסי בזהות האישית של כל אחד מהצדדים... לפיכך

כלליים ולאחר מכן בהתייחסות פרטנית לשני היבטים עיקריים בהקשר זה: חשיפת מידע על ילדים בידי הוריהם ומעקב הורים אחר התנהלות ילדיהם ברשת ומחוצה לה. המסגרת המשפחתית היא זירה שמתרחשות בה אינטראקציות יום-יומיות רבות העשויות להשפיע על זכויותיהם של ילדים.⁴¹ דבר זה נכון גם כשמדובר בפרטיותם של ילדים. פעולות של הורים כלפי ילדיהם – החל מחיטוט בחפציהם ובחדרם, דרך שימוש באפליקציות מעקב בטלפונים הניידים שלהם, וכלה בחשיפת מידע עליהם ברשת – יכולות להיחשב, בכלל ובעיני ילדיהם בפרט, לפוגעות בפרטיות.⁴² ככלל, בשל אופייה המיוחד של מערכת היחסים בין הורים לילדים ופערי הכוח הקיימים ביניהם, פוטנציאל הפגיעה של הורים בפרטיות ילדיהם גדול מפוטנציאל הפגיעה העלולה להיגרם לפרטיות ילדים מגורמים חיצוניים למשפחה.⁴³ מכאן עולה המורכבות הרבה הקיימת בניסיון להגדיר את מידתה של הפרטיות העומדת לילדים במסגרת המשפחתית. הדיון התאורטי והמשפטי בדבר הזכות לפרטיות בתוך המשפחה, כלומר זכותם לפרטיות של בני משפחה מול בני משפחה אחרים (לרבות של ילדים מול הוריהם), דל יחסית.⁴⁴ שיטות המשפט השונות לא הסדירו באופן ברור, ספציפי וחד-משמעי את היחס בין זכותם וחובתם של הורים לפעול לטובת ילדיהם באופן העשוי לפגוע בפרטיותם לבין זכותם לפרטיות של הילדים.⁴⁵ כפי שצוין קודם לכן, הולט טען בעניין זה בכלליות כי

קשה יותר להכריע מתי יש לראות שיתוף או העברת מידע הנוגע לסיפור החיים העצמי כמפר את הזכות לפרטיות של מי מבני המשפחה האחרים מהסיבה שסיפור החיים האישי כולל מידע הנוגע גם אליהם". איילת בלכר-פריגת "הזכות לפרטיות במשפחה", **משפט, חברה ותרבות ב** (מיכאל בירנהק עורך, תשע"ט) 339, 358.

- 41 רות זפרן (לעיל, הערה 5) בעמ' 138.
- 42 לדוגמה, התמה המרכזית העולה ממחקרים שונים בנושא היא כי למתבגרים יש רצון לשלוט על גישה של אחרים למידע אישי עליהם, וכי הפרה של הציפייה של מתבגרים בהקשר זה היא, מבחינתם, פגיעה בפרטיות. Skyler T. Hawk et al., "Adolescents' Perceptions of Privacy Invasion in Reaction to Parental Solicitation and Control", 28 *J. Early Adol.* (2008) 583, 584–585. להרחבה על משמעות שיתוף המידע בין חברי משפחה ולאופן ניהול פרטיות בתוך המסגרת המשפחתית ראו: Sandra Petronio, "Communication Privacy Management Theory: What Do We Know About Family Privacy Regulation?", 2 *J. Family Theory Rev.* (2010) 175. Livingston (לעיל, הערה 26).
- 43 ברודיא-בהט טוענת כי מצב זה נובע משתי סיבות: האחת, אי-ההתאמה לכאורה של התפיסה האינדיווידואליסטית של פרטיות במסגרת המשפחתית, והשנייה מהתפיסות התאורטיות בדבר משפחה (התפיסה הקהילתית והתפיסה האינדיווידואליסטית), שלפי שתיהן, לגישתה של ברודיא-בהט, לא ראוי להחיל את הזכות המשפטית לפרטיות בתוך המשפחה. להרחבה ולגישה שמציעה ברודיא-בהט להתמודדות עם מצב זה, ראו ברודיא-בהט (לעיל, הערה 40).
- 44 אומנם אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, שמדינת ישראל חתומה עליה, מכירה בזכות לפרטיות של ילדים (ס' 16 לאמנה) אך קובעת שבכל החלטה הנוגעת לילד, עקרון טובת

לילדים צריכה לעמוד הזכות לפרטיות בביתם. אולם אמירה זו אינה מבטאת את המורכבות הכרוכה בסוגיה. פתרון אפשרי אחד שהוצע הוא לכרוך את מידת הפרטיות העומדת לילדים מול הורים בגילם וביכולתם הקוגניטיבית והנפשית. שמואלי ובלכר-פריגת למשל טענו שמבחינה נורמטיבית, מידת הפרטיות שראויה לילדים מול הוריהם צריכה להיות תלויה בגיל הילדים וביכולותיהם.⁴⁶

מדובר ברעיון נכון בעיקרו. עם זאת נראה שההתייחסות לגיל הילדים ולמידת בגרותם כאמות מידה לבחינת מידת הפרטיות שיש להעניק להם במסגרת התא המשפחתי אינה מספיקה כשלעצמה כדי להחיר את סבך המורכבות של הסוגיה. מידת הפרטיות שהורים מאפשרים לילדיהם גדלה ומתפתחת ככל שגילם של הילדים עולה. כך עלה למשל ממחקר שנעשה כבר בסוף שנות השבעים של המאה הקודמת, ולפיו ככל שגיל הילדים עולה, כך הוריהם נוטים לנקוט כלפיהם פעולות מסוימות שמשמעותן כיבוד פרטיותם, כדוגמת דפיקה על דלת חדרם בטרם כניסתם פנימה או הימנעות מכניסה לחדרי המקלחת בזמן שילדם מתקלח.⁴⁷ מנגד ניתן לטעון כי משום שמתבגרים חשופים יותר לסכנות הקיימות ברשת ומחוצה לה, הרי שבגילאים אלו קיימת הצדקה רבה יותר להורים לעקוב אחר התנהלותם, ובכך נפגעת פרטיותם. הרציונל לכך הוא שילדים בגיל ההתבגרות עצמאים יותר, חשופים יותר לפגיעות ברשת (פדופילינג, cyberbullying) ונוטים להסתכן יותר מאשר ילדים בגיל צעיר יותר. מכאן לכאורה, ככל שגיל הילדים מבוגר יותר, כך הצורך במעקב אחריהם, הכרוך בפגיעה בפרטיותם, הופך גדול יותר.

הילד יהיה "ראשון במעלה". לעניין זה ראו מורג (לעיל, הערה 13). לפיכך האמנה אינה פותרת את המתח בין ההכרה בזכות לפרטיות של ילדים לחובה המוטלת על הורים לפעול לטובת ילדיהם ובכך לפגוע בפרטיותם במקרים המצדיקים זאת. גם הוראות ה-GDPR, המכירות בחשיבות ההגנה על פרטיות ילדים ועל מידע הנוגע אליהם, אינן מסדירות מתח זה. עדות ראשונה להכרת המשפט הישראלי בזכותם של ילדים לפרטיות מול הוריהם בהקשר של הרשת החברתית ניתן לראות בת"ק (שלום ת"א) 53379-11-15 פלוגנית נ' אלמונית, פסקה 15 (פורסם בנוב, 8.9.2016). במסגרת תביעה כספית בגין עוולת לשון הרע – שהוגשה בשם קטינה בגין דברים שנכתבו עליה ברשת בידי קטינה אחרת – נטען בין היתר שעל הורי הקטינה הפוגעת היה לפקח על אופן השימוש של בתם ברשת. בית משפט לתביעות קטנות בתל-אביב דחה טענה זו וקבע ש"אין זה סביר לדרוש מהורה לבצע בילוש 24 שעות אחר מסרונים ו/או תמונות באינסטגרם ו/או סטטוסים בפייסבוק... נוסף על כך קיים הנימוק הערכי לפיו גם לילד הקטין יש זכות לפרטיות ולא ניתן לקחת ממנו את כל עניין הפרטיות בעניינים שכאלה".

46 שמואלי ובלכר-פריגת טענו כי "We contend that children should have an individual right for privacy against their parents, while recognizing that this right should be qualified according to the child's age and evolving capacities". ראו Shmueli & Blecher-Prigat (לעיל, הערה 22), בעמ' 763.

47 Ross D. Parke & Douglas B. Sawin, "Children's Privacy in the Home: Developmental, Ecological and Child-Rearing Determinants", 11 *Env't & Behav.* (1979) 87, pp. 92-93.

כעת ארחיב על שני ההיבטים העיקריים של סוגיית פרטיותם של ילדים מול הוריהם, ושבהם אתמקד בהמשך המאמר: מעקב הורים אחר התנהלות ילדיהם ברשת ומחוצה לה ופרסום, חשיפה ושיתוף מידע על ילדים ברשת בידי הוריהם.

3. מעקב הורים אחר התנהלות ילדיהם ברשת ומחוצה לה

כיום יש בישראל מספר רב של אמצעים שנועדו לאפשר להורים לעקוב אחר התנהלות ילדיהם ברשת ומחוצה לה.⁴⁸ אמצעים אלו כוללים אפליקציות המותקנות על הטלפון הנייד של ילדם ומאפשרות להורים לעקוב אחר ההתכתבות שלו עם חבריו ולדעת באילו אתרים הוא גולש, אמצעים לבישים, כגון שעונים חכמים, המספקים מידע בדבר מיקומו הגאוגרפי, ומצלמות ביתיות המאפשרות להורים לצפות בילדיהם שעה שהם נמצאים מחוץ לבית.⁴⁹ פרקטיקה נוספת היא בחינה של הורים את תכתובת ילדיהם בפלטפורמות כגון ווטסאפ, בהסכמת ילדיהם או ללא הסכמתם.⁵⁰ התנהלות זו מביאה למצב שבו מידע רב על ילדים נאגר במאגרי מידע המנוהלים על ידי גורמים מסחריים המעניקים את השירותים להורים.⁵¹

שימוש הורים באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם הוגדר בגוון ביקורתי כ"מאפיין מרכזי של הילדות המודרנית".⁵² לייזן קלארק (Clark), שניתחה עמדות הורים העוקבים אחר ילדיהם, מצאה שהשימוש של הורים באמצעי מעקב אחר ילדיהם המתבגרים נובע בעיקרו מהצורך של הורים לזהות בעיות פוטנציאליות שילדיהם עשויים

48 ראו לדוגמה נרית צוק, "9 אפליקציות להורים שכדאי להכיר", *Ynet* (5.12.2019), <https://bit.ly/3I4500c>; הדר קנה, "שיקום ההורה שיגיד שהוא לא רוצה לדעת מה הילד עושה בסמארטפון", *TheMarker* (21.08.2017), <https://bit.ly/3gOPE3K>.

49 כלב (לעיל, הערה 9).

50 Margaret K. Nelson, *Parenting Out of Control: Anxious Parents in Uncertain Times* (2010) pp. 158–159.

51 John Palfry & Urs Gasser, *Born Digital: How Children Grow Up in a Digital Age* (2016), p. 48. אכן, שימוש ילדים ברשת גורר שמירת מידע עליהם במאגרי מידע שונים, ואולם שימוש של הורים בתוכנות ובמכשירי מעקב גוררים שמירת מידע רגיש על הילדים גם במאגרי המידע של החברות המספקות את השירותים להורים, וזה נוסף על המידע על הילדים שנשמר משימושם של הילדים ברשת. נוסף על זה, במקרים רבים תוכני התקשורת באפליקציות להעברת מסרים מידיים (כגון וואטסאפ) הם מוצפנים ואינם נשמרים במאגרים של החברה. שימוש הורים בתוכנת מעקב עשוי להביא לשמירתו של מידע זה במאגרים של החברה המספקת את שירותי המעקב. כמו כן ברור כי שימוש הורים במצלמות מעקב מביא לשמירתו של מידע שלא היה נאסף או נשמר ללא ביצוע מעקב זה. לכן ניתן לומר בביטחון ששימוש הורים בתוכנות ובמכשירי מעקב מביא לגידול בהיקף ובסוגי המידע על ילדים שנאסף ונשמר במאגרי מידע, וכך במספר מאגרי המידע שמידע זה נשמר בהם.

52 Trine Fotel & Thyra Uth Thomsen, "The Surveillance of Children's Mobility", 1(4) *Surveill & Soc'y*. (2004) 535, p. 535.

להתמודד עימן ולטפל בהן.⁵³ לגישה, תפיסה זו נובעת לא רק מדאגה מובנת של הורים אלא אף מחרדה (anxiety) שלהם אף שכיום הורים יודעים על ילדיהם הרבה יותר ממה שהורים ידעו על ילדיהם בעבר.⁵⁴

מעקב מתוך דאגה או חרדה נובע בעיקרו מהרצון להגן על הילד מפני אחרים ומפני פגיעה שהוא עלול לגרום לעצמו. אניטה אלן (Allen) מצדיקה מעקב של הורים אחר ילדיהם מטעמים אלו.⁵⁵ אומנם, היא טוענת כי מעקב במהותו הוא מעשה "לא אתי", אך גורסת כי לגורמים האחראים לילדים עומדת הזכות והחובה לעקוב אחריהם במקרים המחייבים זאת, כלומר כדי להגן עליהם מפני התנהגות לא בטוחה בעליל (seriously unsafe behavior).⁵⁶ יובהר כי גם רצון של הורים להגן על ילדם מפני הרגלי אכילה רעים נתפס, לשיטתה של אלן, כהצדקה מספקת למעקב אחר הילד.⁵⁷ לגישה, הורים מורשים בהקשר זה, בין היתר, לקרוא ביומנו של ילדם ולחפש בחדרו כדי לחפש סימנים המעידים על מצוקה. ברוס ניוול, שריל מטוֹיֶר ואדם מור (Newell, Metoyer & Moore) מבקרים את גישתה של אלן. לטענתם, אכן ייתכנו מקרים שבהם הורים יהיו מורשים לעקוב אחר ילדיהם, אך זאת רק אם לא ניתן ליצור מערכת יחסים פתוחה עם הילד, שתיתר את המעקב.⁵⁸ לגישתם, סיבה מספקת למעקב אחר ילד יכולה להתקיים, לדוגמה, כאשר חבר משפחה נחשף למידע על הילד (שלא מתוך מעקב) שלפיו ניתן להעריך שיש צורך במעקב לשם הגנה על הילד.⁵⁹

עד כאן הצדקה למעקב הנובעת מדאגה לילד ומרצון להגן עליו. הצדקה אחרת למעקב הורים אחר ילדיהם נוסחה בידי אמיתי עציוני (Etzioni), שטען בהקשר זה, על פי רעיון הקהילתנות, שהורים חייבים לעקוב אחר ילדיהם לשם שמירה על "הסדר המוסרי" גם ללא הצדקה מיוחדת, לרבות בשימוש באמצעים טכנולוגיים.⁶⁰ כלומר, המטרה אינה

-
- Clark (לעיל, הערה 2). 53
 שם, בעמ' 214. ראו גם: Rachel Pain, "Paranoid Parenting? Rematerializing Risk and Fear for Children", 7 *Soc. & Cult Geography*, (2006) 221. 54
 Anita L. Allen, "The Virtuous Spy: Privacy as an Ethical Limit", 91 *The Monist* (2008) p. 3. 55
 שם, בעמ' 6. 56
 שם, בעמ' 7. אלן מתייחסת בהקשר זה לשימוש של הורים בשירות הפועל בבתי ספר מסוימים בארצות הברית, אשר מאפשר להורים, באמצעות הרשת, לדעת מה ילדיהם רכשו בארוחת הצהריים הבית-ספרית. 57
 Newell, Metoyer & Moore (לעיל, הערה 17) בעמ' 115. 58
 שם, בעמ' 116. 59
 Amitai Etzioni, "A Liberal Communitarian Conception of Privacy", 29 *J. Marshall J. Computer & Info. L.* (2012) 419, p 423. רעיון הקהילתנות מבוסס על תפיסת הקולקטיביזם והוא מתייחס, ככלל, לשינויים ולתהליכים שיש לחולל כדי לצמצם את השפעת האינדיווידואליזם על החברה. רעיון זה רואה חשיבות בסולידריות חברתית ומבקר את הגישה האינדיווידואליסטית המקשה, לגישה, יצירת מסגרות חברתיות המאפשרות

רק להגן על הילד אלא גם להגן על אחרים, ועל הקהילה כולה, מפני התנהגות לא ראויה שלו. סביר להניח שמעקב בהקשר הזה רלוונטי לילדים בגירים יותר מאשר לילדים צעירים.

לפי דנה בויד (Boyd), פיקוח ומעקב של הורים אחר ילדיהם המתבגרים פועלים על פי העיקרון הפנאופטיקוני של מישל פוקו (Foucault), כלומר כמנגנון של שליטה.⁶¹ לגישתה, הורים העוקבים אחר ילדיהם המתבגרים עושים כן כדי להסדיר את התנהלותם. לתפיסתה, הם אומנם עושים זאת מתוך אהבה ודאגה לילדיהם, אך הם אינם מבינים שמעקב הוא סוג של דיכוי, המגביל את היכולת של מתבגרים להחליט החלטות ולבחור באופן עצמאי.⁶² ניתוח זה של בויד מבוסס על פערי הכוחות בין הורים לילדיהם. כפי שטען פוקו, מערכת היחסים בין הורים לילדיהם היא מערכת יחסים ייחודית, שיש בה פערי כוחות ברורים בין הצדדים.⁶³ גארי מרקס (Marx) טוען כי מעקב, לרבות במסגרת מערכת היחסים המשפחתית, כרוך בדרך כלל בפערי כוחות ובאיזון המוטה לטובת החזקים.⁶⁴ מעקב של הורים אחר התנהלות ילדיהם מבטאת בהקשר זה היבט מסוים של השליטה ההורית בילד.⁶⁵

על פי מחקרים רבים, ילדים, ובמיוחד מתבגרים, לא רואים בעין יפה את המעקב ההורי אחריהם. ליין קלארק, שהוזכרה קודם לכן, טענה שאף שהורים רואים במעקב אמצעי להגן על ילדיהם, ילדים רבים רואים בכך פגיעה בפרטיותם, וכי במקרים רבים

קרבה ויחסים אינטימיים בין פרטים ובין קבוצות. להרחבה: Amitai Etzioni, *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda* (1993) Boyd (לעיל, הערה 25) בעמ' 74. הפנאופטיקון הוא מתקן אדריכלי בצורת טבעת, שתוכנן בידי ג'רמי בנתהאם במאה השמונה-עשרה, המאפשר לגורם הנמצא במרכזו לפקח ולעקוב אחר גורמים שבתאים הממוקמים בצדדיו בלי שאלה ידעו שהוא עושה כן ומתי הוא עושה כן. ג'ולי בוסאן ואחרים הגדירו שימוש של הורים בתוכנות למעקב אחר מיקום ילדיהם כ"פנאופטיקון ביתי" (domestic panopticon). Julie Boesen, Jennifer A. Rode & Clara Mancini, "The Domestic Panopticon: Location Tracking in Families", *12th ACM Int'l. Conf. Ubiquitous Computing*, 65 (Sep. 2010), <https://bit.ly/3sEHu3v> Boyd, שם. 62

63 Michel Foucault, "The Subject and Power", 8 *Crit. Inq.* (1982) 777, p. 780. עמדה זו באה לידי ביטוי גם בפסיקה הישראלית. כך בדנ"פ 6008/93 **מדינת ישראל נ' פלוני** (פורסם בנוב, 2.2.1995), בעמ' 12 לפסק הדין, ציין השופט חשין כי "במערכת הכוללת של יחסי הורים וילדיהם, מובנה וטבוע יסוד דומיננטי של כפייה: זו מרות האב על ילדו וזו תלות הילד בהוריו".

64 Gary T. Marx, "Surveillance Studies", 23 *Int'l. Encyclopedia. Soc. & Behavioral Sci.* (2015) 733, p. 735.

65 Mustafa Achoui & Marwan Dwairy, "Parental Control: להגדרה של שליטה הורית ראו: A Second Cross-Cultural Research on Parenting and Psychological Adjustment of Children", 19 *J. Child. Fam. Stud* (2010) 16, p. 16.

מעקב כזה אף מביא לתוצאות הפוכות.⁶⁶ קארול מרגרט ברון (Barron) מצאה שילדים אירים בני שמונה עד שתים-עשרה נקטו כמה אמצעים – טכנולוגיים ואחרים – כדי להתמודד עם השימוש של הוריהם בטלפונים הניידים שלהם כדי לעקוב אחריהם, ולהתנגד לו.⁶⁷ לדוגמה: הילדים התכתבו בשפת קוד שהוריהם אינם מכירים אותה ומחקו הודעות לאחר קבלתן/שליחתן.⁶⁸ בויד טענה כי מתבגרים מניחים שהורים מתכוונים בהם ולכן הם מגסים למצוא פרטיות בתוך מסגרות ציבוריות (within public settings).⁶⁹ טענה זו מתיישבת עם הממצאים של סוניה ליווינגסטון וג'וליאן ספטון-גרין (Livingstone & Sefton-Green), שטענו שמכוון שמתבגרים רואים במרחב הביתי מרחב שאינו "פרטי" מבחינתם, הם מאריכים בכוונה את זמן הליכתם מבית הספר לביתם כדי לשהות "בין מרחבים", כהגדרתן, וכדי לשמר מידה של אוטונומיה.⁷⁰

מעקב הורי, על אף הכוונות הטובות שבבסיסו, נתפס ככזה העשוי לפגוע בילדים. בויד טוענת כי המעקב ההורי מתווה את הבנתם של מתבגרים בנוגע לקשרים חברתיים, מערער את כוחם ומאתגר במידה ניכרת את יכולתם לשלוט במצבים חברתיים.⁷¹ מעקב הורי עשוי אולי לגרום להורים להרגיש בטוחים יותר, אך הוא גם פוגע בחופש של הילדים ועלול לפגוע בתהליך התפתחותם כאנשים עצמאים, יצירתיים ואחראים.⁷² על פי גישה זו, יחסי הורים-ילדים צריכים להיות מבוססים על אמון ועל העברה הדרגתית של אחריות – ומעקב טכנולוגי עשוי לפגוע ביסודות אלו.⁷³ עוד נטען כי מעקב טכנולוגי של הורים אחר ילדיהם עלול ליצור מעגל שוטה, אשר יוביל למעקבים נוספים – אם משום שהורים אינם סומכים על עצמם ועל ילדיהם, ואם משום שמעקב אחר ילדים "מייצר" ילדים אשר מחייבים סוג כזה של שליטה חיצונית. לפי נלסון (Nelson), מצב כזה מעמיד את כולם בסכנה של אובדן הזכות לשליטה עצמית.⁷⁴

-
- 66 Clark (לעיל, הערה 2), בעמ' 42. כך לדוגמה קלארק ציינה כי נערה שהוריה חסמו את הגישה שלה מהבית לרשת חברתית לאחר שהתנהלותה שם לא מצאה חן בעיניהם, המשיכה לגלוש ברשת מבית של חברים.
- 67 Carol Margaret Barron, "I had no credit to ring you back": Children's strategies of negotiation and resistance to parental surveillance via mobile phones", 12 *Surveillance & Soc'y* (2014) 401.
- 68 שם, בעמ' 409–410. ראו לעניין זה גם Newell, Metoyer & Moore (לעיל, הערה 17) בעמ' 112.
- 69 Boyd (לעיל, הערה 25) בעמ' 74.
- 70 Sonia Livingstone & Julian Sefton-Green, *The Class: Living and Learning in the Digital Age* (2016) 7.
- 71 Boyd (לעיל, הערה 25) בעמ' 74.
- 72 Jessica Nihlén Fahlquist, "Responsibility and Privacy: Ethical Aspects of Using GPS .to Track Children", 29 *Child. & Soc'y*. (2015) 38, 44.
- 73 שם.
- 74 Margaret K. Nelson, "Watching Children: Describing the Use of Baby Monitors on .Epinions.com", 29 *J. Fam. Issues*. (2008) 516, 534.

ככלל, קיימת מחלוקת בשאלה מהו סגנון התיווך ההורי שהשימוש בו יביא להגנה מיטבית על ילדים ברשת.⁷⁵ אשר לשימוש באמצעים למעקב ולפיקוח טכנולוגי של הורים אחר פעילות ילדיהם המתבגרים, מרבית המחקרים מעידים ששימוש כזה אינו מביא כשלעצמו לצמצום חשיפתם לסכנות ברשת, ויש הטוענים כי הוא אף עשוי להביא להגדלת חשיפה זו.⁷⁶ מחקרים שונים בנושא מצאו כי קשר חם וקרוב ותקשורת דו-כיוונית של הורים עם ילדיהם המתבגרים, המביאים לשיתוף מידע ולחשיפה חופשית מצד הילדים, הם הגורמים העיקריים להפחתת הסיכוי של מעורבות מתבגרים במקרי אלימות ברשת. מחקרים אלו מצאו כי גישת המעקב הטכנולוגי של הורים אחרי ילדיהם איננה הגישה הנכונה, וכי הדגש צריך להיות על זיהוי הגורמים התורמים לחשיפה מרצון של מתבגרים את מצבם בפני הוריהם.⁷⁷

4. פרסום, חשיפה ושיתוף מידע על ילדים ברשת בידי הוריהם

כאמור, אחת התופעות המוכרות ברשת היא פרסום, חשיפה ושיתוף של הורים מידע על ילדיהם ברשתות חברתיות, לרבות מידע אישי (כגון שמם, תאריך לידתם, כתובתם ואף מצבם הרפואי) ותמונות של הילדים. תופעה זו הוגדרה *Oversharing* ו-*Sharenting*.⁷⁸ מדובר בתופעה רווחת בעולם המערבי. כך לדוגמה על פי דוח נציבות ההגנה על ילדים

75 Sonia Livingston & Ellen J. Helsper, "Parental Mediation and Children's Internet Use", 52 *J. Broadcast Elec. Media* (2008) 581. תיווך הורי ברשת הוא שם כולל לפעולות של פיקוח ומעורבות הורית שמטרתן, בין היתר, לחנך ילדים להתנהלות בטוחה ברשת ולהגן עליהם מפני סכנות האורבות להם שם. להרחבה ראו משה משעלי, יריב פאר ואוהד פורן, "מנגנוני שמירה טכנולוגיים המותאמים להגנה ברשתות החברתיות כרכיב משלים בתיווך הורי פרואקטיבי", *פסיכולוגיה עברית* (16.2.2014), <https://bit.ly/3HZ321u>.

76 ליוינגסטון והלספר, בעמ' 596.

77 Margret Kerr, Håkan Stattin, William J. Burk, "A Reinterpretation of Parental Monitoring in Longitudinal Perspective", 20(1) *J. Res. Adol.* (2010) 39; Håkan Stattin & Margret Kerr, "Parental Monitoring: A Reinterpretation", 71 *Child Dev.* (2000) 1072. Caitlin Elsaesser et al., "Parenting in a digital age: A Review of Parents' Role in Preventing Adolescent Cyberbullying", 35 *Elsevier – Aggression and Violent Behav.* (2017) 62; Hagit Sasson & Gustavo Mesch, "Parental Mediation, Peer Norms and Risky Online Behavior among Adolescents", 33 *Comp. Hum. Behav.* (2014) 32, 37. Newell, Metoyer & Moore; (2014) 110, 112. בעמ' 110, 112.

78 מושג זה מבוסס על ההגדרה של הורה הנוטה לשתף מידע על ילדו כ-*Sharenting*. להרחבה ראו: Stacey B. Steinberg, "Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media", 66 *Emory L.J.* (2017) 839.

בבריטניה משנת 2018, עד הגיעו של קטיין לגיל 13 יספיקו הוריו להעלות לרשת כ-1300 תמונות וסרטונים שלו.⁷⁹

חשיפת מידע על ילדים ברשת נחשבת לבעלת ערך רב להורים. החשיפה והשיתוף ברשת מאפשרים להורים לקבל ולהעניק תמיכה חברתית, וכמו כן להתיעץ ולייעץ לאחרים מתוך הניסיון שלהם.⁸⁰ נוסף על זה, חשיפה ושיתוף של מידע על ילדיהם ברשת מאפשרים להורים להשפיע על האופן שבו הם נתפסים חברתית בעיני אחרים ברשת.⁸¹ במובנים מסוימים חשיפת הורים מידע על ילדיהם ושיתופם בו מבטאים גם את האוטונומיה העומדת להורים, בלשונו של יוסף רז (Raz), "לספר את סיפורם".⁸² הנחת הבסיס היא שהורים אינם מבקשים לפעול באופן הפוגע בילדיהם. עם זאת פרסום, חשיפה ושיתוף של מידע על ילדים ברשת בידי הוריהם עשויות להיות בעייתיות, מכמה סיבות: ראשית, חשיפה ושיתוף כאלה עשויים לחשוף ילדים לזרים, ואלה עלולים להשתמש במידע לצרכים פליליים ולפגיעה בילדים ("Stranger Danger");⁸³ שנית, חשיפה מסוג של פרסום תמונות ילדות של ילדים או תמונות שלהם במצבים מסוימים יכולה להביך אותם בפני חבריהם ולפגוע בהם מבחינה חברתית;⁸⁴ שלישית, בחשיפה ובפרסום מועבר מידע על ילדים ל"סוכני מידע" (Data Brokers), ואלה אוספים אותו ומנתחים אותו ובונים על פיו פרופיל של הילדים וסוחרים במידע זה עם גורמים שונים

-
- Children's Commissioner, "Who Knows What About Me?" (Nov. 2018), 79
<https://bit.ly/33tIQFW>. ראו גם: "Digital Birth: Welcome to the Online World",
Business Wire (Oct. 6, 2010), <https://bwnews.pr/34Xmehi>
- Maeve Duggan et al., "Parents on Social Media", *Pew Res. Ctr.* (Jul. 16, 2015), 80
<https://pewrsr.ch/3Jwghal>
- Jenn Supple Bartels, "Parents' Growing Pains on Social Media: Modeling 81
 Authenticity", 1 *Character & Soc. Media*. (2015) 51
- Joseph Raz, *The Morality of Freedom* (1986) p. 396 82
 לפרטיות לחופש הביטוי בפסיקת בית המשפט העליון ראו: ע"א 8954/11 פלוני נ' פלונית
 (פורסם בנבו, 24.4.2014).
- Steinberg (לעיל, הערה 78) בעמ' 848–849. כך לדוגמה גורמים פליליים, כגון פרופילים, 83
 עלולים להשתמש במידע שהורים חושפים על ילדיהם – כגון מיקומם או נושאים
 שמעניינים אותם – כדי ליצור קשר עם הילדים, ובהמשך לפגוע בהם.
- Paula Coccozza, "I Was So Embarrassed I Cried": Do Parents Share Too Much 84
 Online?", *The Guardian* (Nov. 5, 2016), <https://bit.ly/3gQlwFe>. כך לדוגמה הורים
 יכולים לחשוף תמונות ילדות של ילדיהם המתבגרים, לרבות תמונות "משעשעות" שלהם
 כתינוקות, מה שיכול להביך את הילדים מול חבריהם. דוגמה אחרת היא הורים אשר
 משתמשים ברשתות חברתיות "לחנך" את ילדיהם באמצעות השפלתם מבחינה חברתית.
 ראו: עומר כביר, "סרטוני ענישה בטיקטוק: ההורים גוזלים מילדיהם עוד נתח מהפרטיות",
כלכליסט (12.4.2021); <https://bit.ly/3gPksS1>, Julie Jargon, "Kid-Shaming on TikTok: 84
 When Parents Are the Online Bullies", *The Wall Street Journal* (Apr. 3, 2021),
<https://on.wsj.com/33pj71b>.

כגון מפרסמים, רשויות העסוקה, משרדי קבלה למכללות ורשויות מדינתיות;⁸⁵ רביעית, בעידן הדיגיטלי פרסום וחשיפת מידע על ילדים ברשת עשויים ליצור לילדים "כתובת קעקע דיגיטלית", לקבע את הפרסונה ואת הדימוי שלהם בעיני אחרים, ובכך להקשות עליהם לפתח את הזהות הדיגיטלית שלהם ולשלוט עליה לפי רצונם.⁸⁶ סוגיה זו באה לידי ביטוי גם בהקשר של הצגה עצמית (self-presentation). הצגה עצמית משמעותה התנהגות שלפיה אדם מנסה לעצב דימוי ותפיסה עצמיים כדי להציגם לפני אחרים.⁸⁷ זו התנהגות חברתית יום-יומית הנובעת מהצורך להשתייכות חברתית והמבוססת על הבנה של מה אחרים רוצים לשמוע עלינו.⁸⁸ כפי שטען הסוציולוג ארווינג גופמן (Goffman), לכל אדם בסיטואציה חברתית יש אינטרס לשלוט על היחס שאחרים יגלו כלפיו באמצעות יצירת רושם מסוים עליהם ושליטה במידע.⁸⁹ הצגה עצמית היא יכולת חברתית חשובה המתפתחת כבר בגיל ילדות.⁹⁰ לדוגמה, מחקר שנעשה בקרב מתבגרים חולים מצא שלמרות שימושם התדיר ב"פייסבוק", רובם לא חשפו את מצבם הבריאותי לכלל חבריהם ברשת, ושלמרביתם היה חשוב לשלוט על אופן הצגתם ברשת החברתית.⁹¹ במובן זה, חשיפת מידע ברשת על ילדים על-ידי הוריהם עשויה לפגוע ביכולתם לשלוט על האופן שבו הם יתפסו בעיני אחרים. דברים אלו מתחברים לגישתו

- 85 Steinberg (לעיל, הערה 78) בעמ' 848–849. ראו גם: Tehila Minkus, Kelvin Liu & Keith W. Ross, "Children Seen but Not Heard: When Parents Compromise Children's Online Privacy", *the International World Wide Web Conference Committee (IW3C2)* (2015), <https://bit.ly/3gQIP2Q>; Priya C. Kumar, "The Real Problem with Posting .About Your Kids Online", *The Conversation* (Feb. 4, 2019), <https://bit.ly/36mMXVr>
- 86 Tama Leaver, "Intimate Surveillance: Normalizing Parental Monitoring and Mediation of Infants Online", 3(2) *Soc. Media + Soc'y.* (2017) 1. טלו לדוגמה הורים למתבגר המפרסמים תמונה של ילדם המבקש להצטייר בעיני חבריו כטבעוני, בעת אכילתו מוצרים מן החי. דוגמה אחרת היא הורים למתבגרת המעלים לרשת תמונה של בתם כשבפיה מכשיר ליישור שיניים ("גשר"). בדוגמאות אלו פעילות של הורים ברשת עשויה לקבע את דמות ילדיהם מול חבריהם ולהקשות עליהם לפתח את זהותם החברתית כפי שהם מבקשים.
- 87 Roy F. Baumeister & Debra G. Hutton, "Self-Presentation Theory: Self-Construction and Audience Pleasing", *Theories of group behavior* (Brian Mullen & George R. Goethals, eds. 1987) 71, p. 71
- 88 Anke M. Scheeren et al., "Self-Presentation and the Role of Perspective Taking and Social Motivation in Autism Spectrum Disorder", 46 *J. Autism. Dev. Disor.* (2016) 649, p. 649
- 89 Erving Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956) pp. 3-4, p. 8. גופמן הגדיר את ההתנהגות "ניהול רושם" (impression management)
- 90 Patricia A. Aloise-Young, "The Development of Self-Presentation: Self Presentation in 6- to 10 Year-old Children", 11 *Soc. Cognition* (1993) 201, p. 202
- 91 Maja van der Velden & Khaled El Emam, "'Not all my friends need to know': A Qualitative Study of Teenage Patients, Privacy, and Social Media", 20 *J. Am. Med. Info. Assoc.* (2013) 16, p. 23

של ג'פרי רוזן (Rosen) שלפיה בני אדם הם אנשים שלמים, והוצאתם מההקשר העצמי שלהם וצמצום שלהם לפרט אחד הנוגע אליהם אגב התעלמות מהמכלול המורכב שלהם מהווה פגיעה בשליטתם על חייהם.⁹²

לאור האמור לא מפתיע כי מחקר שנעשה בנושא שרואיינו בו 249 זוגות של הורים וילדים בארבעים מדינות בארצות הברית, מצא בבירור כי ילדים מבקשים שליטה על מידע הנוגע אליהם, וכי הם מוטרדים מכך שהוריהם חושפים מידע עליהם ברשת בלי לקבל את הסכמתם המפורשת לכך.⁹³

מבחינה משפטית לילדים אין שליטה ממשית על חשיפת מידע עליהם ברשת הנעשית בידי הוריהם.⁹⁴ במדינות מסוימות הולכת ומתעצבת הזכות של לילדים "להישכח", כלומר לדרוש את מחיקתו ואת הפסקתו של השימוש במידע שהם העלו לרשת.⁹⁵ עם זאת במרבית מדינות העולם, לרבות ישראל, עדיין אין כלל משפטי מובהק המכיר בזכותם של ילדים (או של מבוגרים) לדרוש מחיקה והפסקה של שימוש במידע עליהם, אשר הועלה ושותף עם אחרים בידי הוריהם.⁹⁶ כמו כן אין כלל ברור שלפיו יש להגביל הורים בחשיפת מידע על ילדיהם ברשת אלא לאחר קבלת הסכמת הילדים לכך. בפועל, הדין הישראלי מגן על פרטיות ילדים מול הוריהם במצבי קיצון ותו לא.⁹⁷ ניסיון להתמודד עם הסוגיה נעשה בשנים האחרונות בצרפת. בשנת 2016 פורסם שהורים בצרפת המפרסמים תמונות ילדיהם ברשתות חברתיות ללא קבלת הסכמת הילדים עלולים להיתבע בגין פגיעה בפרטיות ילדיהם ובכייטחונם.⁹⁸

-
- 92 בירנהק (לעיל, הערה 30) בעמ' 120; Jeffrey Rosen, *The Unwanted Gaze: The Destruction of Privacy in America* (2001).
- 93 Alexis Hiniker, Sarita Y. Schoenbeck & Julie A. Kientz, "Not at the Dinner Table: Parent's and Children's Perspectives on Family Technology Rules", *CSCW '16 Proceedings of the 19th ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work & Social Computing* (2016) 1376, p. 1385, <https://bit.ly/3Borxm0>.
- 94 Steinberg (לעיל, הערה 78) בעמ' 846.
- 95 לדוגמה חקיקה של מדינת קליפורניה קובעת שלקטינים, תושבי המדינה, עומדת הזכות לחזור מהסכמה שנתנו ולדרוש מחיקה של מידע הנוגע אליהם מהרשת. Cal. §§ 22580-81. <https://bit.ly/3rPZOro>, Bus. & Prof. Code.
- 96 לפירוט ההצדקות להכרה בזכות כזו ראו: סאני כלב, "אני מחליט עליי" – פרטיות ילדים בעידן הדיגיטלי והזכות לחזרה מהסכמה הורית", **עיוני משפט** מא (תשע"ט), בעמ' 61.
- 97 דוגמה למצבים אלו ניתן לראות בכתבי אישום שהוגשו בשנת 2018 נגד הורים בגין פגיעה בפרטיות ילדיהם. לפי כתבי האישום, ההורים התירו לגורמים שלישיים להתקין מצלמות ברחבי ביתם, ובכך אפשרו את צילום ילדיהם הקטינים בביתם במצבים אינטימיים. הסרטונים הועברו על ידי הגורמים השלישיים לאתרים המציגים תכנים פדופיליים. תמיר סטיינמן, "חשפו ילדיהם במצבים אינטימיים", **רשת** 13 (26.8.2018) <https://bit.ly/34IsOIE>.
- 98 David Chazan, "French Parents 'Could Be Jailed' For Posting Children's Photos Online", *The Telegraph* (May. 1, 2016), <https://bit.ly/33p8CuX>.

בשנים האחרונות הגיעה הסוגיה לפתחם של בתי משפט באירופה. בשנת 2018 פסק בית משפט באיטליה לטובת נער בן 16 אשר תבע את אימו בגין פרסום תמונות ומידע על אודותיו בפייסבוק, אשר נעשה על רקע הליך גירושין של ההורים וצידוד הנער באביו. בית המשפט פסק שהמשך חשיפת המידע בידי האם או סירובה להסיר מידע שחשפה בעבר יביאו לחיובה בתשלום קנסות כבדים.⁹⁹ במקרה אחר פסק בית המשפט לערעורים בנורווגיה כי פרסום אם בפייסבוק תמונה וסרטון של בתה בוכה הפר את פרטיות בתה, וחייב אותה בתשלום קנס בסך 12,000 כתר נורווגי.¹⁰⁰

לסיום חלק זה יצוין כי ברור שמידע רב על ילדים נחשף במסגרת שימוש ברשת בכלל וברשתות חברתיות בפרט.¹⁰¹ אולם מכיוון שמאמר זה מתמקד במערכת היחסים בין הורים לילדיהם ומדגיש את סוגיות החשיפה והמעקב הנעשים מצד ההורים, אין בכונתי להתעמק בסוגיה זו.

עד כאן סקירת הכתיבה המרכזית בנושא מעקב הורי וחשיפה של הורים את ילדיהם ברשת. כפי שעולה מתוך הדברים, על אף ההבדלים בין הסוגיות, שתיהן מבטאות התנהלות הורית העשויה, במקרים רבים, לפגוע בפרטיות ילדים.

שיטות המשפט השונות, לרבות זו הישראלית, אינן מסדירות את הסוגיות האמורות באופן ישיר וספציפי. במשפט הישראלי סוגיות אלו אמורות להיבחן לפי הוראות פרק 2 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962 (להלן: "חוק הכשרות המשפטית"), וביתר דיוק סעיף 17 לחוק זה, הקובע כי על הורים חלה החובה לפעול לטובת ילדם הקטין "כדרך שהורים מסורים היו נוהגים בנסיבות בעניין". מטבע הדברים אין בהתייחסות כללית זו כדי לתת מענה למורכבות הסוגיות.¹⁰²

גם הכתיבה האקדמית נעדרת התייחסות ספציפית לסוגיות האמורות. יוצאת מהכלל היא איילת בלכר-פריגת, שהציעה מסגרת עיונית עקרונית להתייחסות לסוגיות הפרטיות בתא המשפחתי בכלל ולסוגיות האמורות בפרט. לגישתה של בלכר-פריגת, הגישות הקיימות בדבר הזכות לפרטיות אינן מתאימות להקשר הפנים-משפחתי, בין היתר משום שהן מדגישות את הפרט ומתמקדות בשליטה ובהצבת גבולות בין פרטים. בהתבסס על כתיבתה של הלן ניסנבאום (Nissenbaum) בלכר-פריגת מציעה להבין את הזכות

99 Lillo Montalto & Chris Harris, "Mum Faces 10,000 fine if she shares pictures of her son on Facebook", *euronews* (Jan 9, 2018), <https://bit.ly/3HVE3vV>

100 נעם רוזן, "נורווגיה: בית המשפט קנס אמא שפירסמה תמונות בתה בפייסבוק", *law.co.il*, (10.4.2019), <https://bit.ly/3Jutikl>

101 ראו לדוגמה: Matthew Johnson, Valerie Steeves, Leslie Regan Shade & Grace Foran, "To Share or Not to Share: How Teens Make Privacy Decisions about Photos on Social Media", *MediaSmarts* (2017), <https://bit.ly/3uTfuvH>

102 אומנם בתי המשפט יכולים לכאורה לצקת תוכן לדברים, אם יידרשו לכך, ואולם מכיוון שעל פי רוב ילדים קטינים אינם נוהגים לפנות לערכאות משפטיות נגד הוריהם בכלל ובענייני פרטיות בפרט, ספק גדול אם לבתי המשפט בישראל תעמוד ההזדמנות להעניק להוראות חוק הכשרות המשפטית פרשנות מתאימה בהקשרים האמורים.

לפרטיות בתא המשפחתי כזכות שמטרתה להגן על האמון ועל האינטימיות בין פרטים במשפחה ולא על שליטתם במידע או על הגבולות בינם לבין אחרים.¹⁰³ לגישה, יש לראות בפרטיות זכות שמטרתה להבטיח שמידע יזרום על פי נורמות שמקדמות אמון ואינטימיות בין בני משפחה ולא את השליטה של פרטים בתא המשפחתי על אופן זרימת המידע וכדומה.

לפי האמור, בלכר-פריגת שוללת עקרונית את השימוש של הורים בכלי מעקב אחר התנהלות ילדיהם. לטענתה, מעקב הורי פוגע ביחסי האמון של הילדים עם הוריהם ובאמון שילדים רוחשים למבוגרים. מכאן, לטענתה, יש להכיר בזכותם של ילדים לפרטיות במשפחה ובכלל זה בזכות שלא להיות נתונים למעקב מצד הוריהם.¹⁰⁴ מנגד, בכל הנוגע לסוגיית פרסום הורים מידע על ילדים, בלכר-פריגת טוענת כי לא כל שיתוף והעברה של מידע באופן חד-צדדי הם פגיעה בפרטיות. לגישה, השאלה שיש לשאול בהקשר זה היא אם העברת המידע פגעה באינטימיות ובאמון המשפחתי וכן לגישה, אין להתמקד בהקשר זה בסוגיית השליטה של הילד על מידע הנוגע אליו ובשאלה אם הוא נתן הסכמתו לחשיפה ולהעברת המידע.¹⁰⁵

ד. נורמות חברתיות והשפעתן על פרטיות

עד כאן עסקנו בזכות לפרטיות ובפרטיותם של ילדים. ואולם הזכות לפרטיות אינה פועלת בחלל ריק. פרטיות נתפסת כתלויה בנורמות החברתיות החלות בכל חברה וכמושפעת מהן. לדוגמה, בדברי ההסבר להצעת חוק הגנת הפרטיות שהונחה על שולחן הכנסת במאי 1980, צוין הקשר בין "מוסכמות חברתיות" לביטוי המשפטי של הזכות: "תחומי הזכות מתפרשים לגבי אותם עניינים של הפרט אשר על פי מוסכמות חברתיות זכאי הפרט לשמורם לעצמו מבלי שזולתו ייתן להם פומבי ללא הסכמתו".¹⁰⁶

נורמות חברתיות (social norms) מוגדרות בין היתר: "חוקי התנהגות כלליים שהחברה קובעת ומגדירה באמצעות סטנדרטים של התנהגות שהיא מעודדת או מגנה".¹⁰⁷ נורמות אלו מאפשרות לפרטים לנבא כיצד אחרים יגיבו להתנהגותם ולשער מה צפוי להיות הגמול, לטוב ולרע על התנהגותם זו.¹⁰⁸ נורמה חברתית מוגדרת לא פעם ככלל המקובל על קבוצה של פרטים בחברה שבצידו סנקצייה חברתית שפרטים אלו

103 איילת בלכר-פריגת, "הזכות לפרטיות במשפחה", **משפט, חברה ותרבות** ב (מיכאל בירנהק עורך, תשע"ט) 339, בעמ' 353–355. לכתבתה של ניסנבאום ראו: Helen Nissenbaum, "Privacy as Contextual Integrity", 79 *Wash. L. Rev.* (2004) 119, p. 138.

104 שם, בעמ' 357.

105 שם, בעמ' 359.

106 דברי הסבר להצעת חוק הגנת הפרטיות, התש"ם–1980, ה"ח 1453.

107 יוסף שורצולד, גלית שגיא וליילך שגיב, **פסיכולוגיה חברתית – כרך ג** (1996), בעמ' 164.

108 שם.

מפעילים באופן לא פורמלי.¹⁰⁹ לפי הגדרה זו, נורמה חברתית היא כלל לא פורמלי שפרטים בחברה חשים חובה לציית לו מחשש להטלת סנקצייה חברתית עליהם. לפי תפיסה אחרת, נורמה חברתית אינה מותנת בקיומה של סנקצייה חברתית.¹¹⁰ נורמות חברתיות נתפסות, ככלל, כגורם מרכזי המשפיע על התנהלותם של פרטים.¹¹¹ כך לדוגמה אמרטיה סן (Sen), הגדיר נורמות חברתיות "חוק לא כתוב" (unwritten law).¹¹² יובל פלדמן (Feldman) הגדיר נורמות חברתיות "חווה פסיכולוגי לא מדובר אשר מנחה התנהגות" (guides behavior).¹¹³

סוגיית המעקב, שהיא מקרה פרטי המשפיע על פרטיות, נתפסת כמושפעת מהנורמות החברתיות החלות בחברה. מישל פוקו תיאר בספרו "לפקח ולהעניש – הולדת בית הסוהר" כיצד פעולות הפיקוח והמעקב משמשות מנגנון של שליטה המבוסס על עקרון הנרמול. בניתוחו הנודע את הפנאופטיקון טען פוקו שאסירים המאמינים שמתכוונים בהם ברציפות מתאימים את עצמם לנורמות הכלא ולציפיות הסוהרים מהם, כפי שהם מבינים אותן.¹¹⁴ לפיכך הפרט שבתוך הפנאופטיקון מפנים את המבט הממשמע

-
- Robert C. Ellickson, *Order without Law: How Neighbors Settle Disputes* (1991); Eric 109
A. Posner, "Law, Economics, and Inefficient Norms", 144 *U. Pa. L. Rev.* (1996) 1697,
p. 1699; Richard H. McAdams, "The Origin, Development, and Regulation of
Norms", 96 *Mich. L. Rev.* (1997) 338, p. 340. בהתבססה על כתיבתו של מישל פוקו
התייחסה השופטת דורנר לנורמות חברתיות כמשקפות את המקובל ו"הנורמאלי" בכל
חברה. ראו: בג"ץ 721/94 אל-על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' דנילביץ, פ"ד מח(5) 497
(1994).
- Mans Svensson & Stefan Larsson, "Intellectual Property Law Compliance in Europe: 110
Illegal File Sharing and the Role of Social Norms", 14 *New Media Soc.* (2012) 1147
Cass R. Sunstein, "Social Norms: The Role of Social Norms", 96 *Colum. L. Rev.* (1996) 903; Eric A. Posner, *Law and*
Social Norms (2002). על השיבותן של נורמות חברתיות במישורים חברתיים, משפטיים
ופוליטיים ראו: Robert Axelrod, "An Evolutionary Approach to Norms", 80 *Am. Pol. Sci. Rev.* (1986) 1095.
- Amartya Sen, "Normative Evaluation and Legal Analogues", *Norms and the Law* 112
(John N. Drobak, eds., 2006) 247, p. 247.
- Yuval Feldman, *The Law of Good People: Challenging States' Ability to Regulate* 113
Human Behavior (2018) p. 106.
- מישל פוקו, **לפקח ולהעניש – הולדת בית הסוהר** (דניאלה יואל מתרגמת, 2015) בעמ' 114
250–248; בירנהק (לעיל, הערה 30) בעמ' 182. לפי ובסטר, נרמול של מעקב יכול
להיעשות על ידי רשויות המנהל לא רק באמצעות מעקב ישיר (כגון שימוש במצלמות
מעקב) אלא גם באמצעות מהלך הדרגתי של הפיכת האינטראקצייה היום-יומית של הפרט
עם הרשויות והגורמים הממסדיים לכזו המבוססת על דיגיטציה של מידע אישי. C.
William R. Webster, "Public Administration as Surveillance", *Routledge Handbook of*
Surveillance Studies (Kirstie Ball, Kevin D. Haggerty, David Lyon, eds. 2012) 313,
pp. 318–331.

והמנרמל, וזה הופך אותו למקור הכפיפות שלו עצמו.¹¹⁵ כפי שמסביר דיוויד ליון (Lyon), נרמול זה נעשה משום שהנעקב אינו יודע בוודאות מתי הוא נעקב בפועל, ולכן הוא מפנים את מה שנראה לו הנורמה המקובלת של הגורם העוקב.¹¹⁶ הנורמות החברתיות משמשות אפוא כלי המאפשר לחברה למיין גורמים הפועלים בניגוד למה שנתפס מבחינה חברתית כ"נורמלי", לפקח עליהם ולהענישם.¹¹⁷ מעקב אינו מצב קבוע אלא תהליך חברתי, דינמי ומשתנה. כפי שהראתה מיקי זר, במישור החברתי "לנרמל" (normalization) משמעו להביא פרט, או קבוצת פרטים, "ליישר קו" עם סטנדרט או דפוס התנהלות מסוים, הנתפס בעיני הגורם המנרמל, בעל הכוח, כרצוי. עם הזמן הגורם המנרמל מפנים את דפוס ההתנהלות ה"רצוי", ובכך הופך אותו לנורמה חברתית רווחת, ובהמשך לתפיסה של הדפוס כ"נורמלי", כלומר בלתי נמנע.¹¹⁸

בדומה למעקב, גם חשיפת מידע ברשת נתפסת כמושפעת מהנורמות החברתיות המקובלות. פלדמן טוען בהקשר זה כי אם הנורמה המקובלת בחברה היא לשתף מידע, הרי שנורמה זו "מתקשרת" (communicates) עם פרטים ומאשרת להם שהם רשאים לפעול כאמור ולשתף מידע.¹¹⁹ דיוויד ווד (Wood) טוען כי חברת פייסבוק נקטה אסטרטגיה מכוונת להחלפת פרטיות בתופעת השיתוף ברשת (sharing) כנורמה החברתית המרכזית ברשת (online social norm).¹²⁰ מחקרים שונים מצאו כי לנורמות חברתיות בנוגע לחשיפה (disclosure) של מידע אישי ברשתות חברתיות ולהנחה בדבר אופן החשיפה של אחרים ברשת יש השפעה על היקפה של החשיפה של אנשים בפועל.¹²¹ דברים אלו מתיישבים, ככלל, עם הכתיבה של סנדרה פטרוניו (Petronio) ועם

115 ראו: Maša Galič, Tjerk Timan & Bert-Jaap Koops, "Bentham, Deleuze and Beyond: An Overview of Surveillance Theories from the Panopticon to Participation", 30 *Philo. & Tech.* (2017) 9, pp. 11–18.

116 David Lyon, *Surveillance Studies: An Overview* (2007) p. 59.

117 אייל גרוס, "הסיפור של דנילביץ': תנו לדייל להתרומם אל-על", *מעשי משפט* י (2019) 13, בעמ' 37–38.

118 להרחבה על מושג הנרמול ראו מיקי זר, "אנשים שקראו מאמר זה התעניינו גם ב...": על הקשר בין פרטיות לפרופיילינג", *משפט, חברה ותרבות* ב (מיכאל בירנהק עורך, תשע"ט) 69, בעמ' 75–90.

119 Feldman (לעיל, הערה 113) בעמ' 106–107.

120 David Murakami Wood, "Globalization and Surveillance", *Routledge Handbook of Surveillance Studies* (Kirstie Ball, Kevin D. Haggerty, David Lyon, eds., 2012) 334, p. 339. ניקולס ג'ון מראה כי התפיסה שלפיה תופעת שיתוף המידע תמיד הייתה נוכחת ומרכזית בהתנהלות פרטים ברשת אינה מדויקת, וכי תופעה זו, כפי שאנו מכירים אותה היום, הפכה מרכזית רק בשנים האחרונות (2017) *The Age of Sharing* Nicholas A. John, pp. 41–43.

121 Erin L. Spottswood & Jeffrey T. Hancock, "Should I Share That? Prompting Social Norms That Influence Privacy Behaviors on a Social Networking Site", 22 *J. Comp.-Mediated. Comm.* (2017) 55; Alessandro Acquisti, Leslie K. John & George

התאוריה שלה בדבר (CPM) Communication Privacy Management, העוסקת בסוגיית גבולות החשיפה שאנשים מציבים לעצמם כשמדובר בחשיפת מידע רגיש עליהם ועל אחרים. לשיטתה, לנורמות המקובלות בתרבות מסוימת ולכללים החברתיים שאנשים באותה תרבות מעצבים, יש השפעה רבה על ניהול גבולות הפרטיות של הפרט באותה תרבות, לרבות בנוגע להיבטים של חשיפת מידע.¹²²

כפי שנועה מור הראתה, זכויות אדם רבות נתונות להשפעתן של רשתות חברתיות. לפי מור, רשתות חברתיות הן למעשה זירה שבה מעוצבות זכויות הפרט של המשתמשים בהן. לטענתה, רשתות אלו משתמשות בכוחן להשפעה על זכויות ולעיצובן, בין היתר באמצעות פרקטיקות שונות של שליטה, כגון מעקב, צנזורה וזיקה לגורמים ציבוריים.¹²³ מלבד זאת, תאגידים וחברות מסחריות נחשבים שחקנים ראשיים בהשפעה על הזכות לפרטיות. התמה המחקרית המרכזית המכה גלים בשנים האחרונות בשדה המחקרי העוסק בזכות לפרטיות ובהשפעת התאגידים המסחריים עליה היא זו של שושנה זובוף (Zuboff) בדבר "קפיטליזם המעקב" (Surveillance Capitalism). לטענת זובוף, פסיכולוגית חברתית מאוניברסיטת הרווארד, השלב הנוכחי באבולוציה של עידן המידע הוא של תאגידים מסחריים המשתמשים בנתוני עתק (Big Data) באופן המכוון לא רק לחזות את ההתנהגות האנושית אלא גם להשפיע עליה ולשנות אותה, והכול למטרות רווח. זהו הקפיטליזם של המעקב.

על פי זובוף, המבססת את טענתה בין היתר על ניתוח פעילותה של חברת גוגל ועל ראיונות רבים שערכה בנושא, תאגידי המידע הגדולים משתמשים בנתונים התנהגותיים כדי לשדל, לעודד, לכוון ולהנחות התנהגויות חברתיות מסוימות והכול להפקת רווחים גדולים יותר. כלומר, תאגידי המידע הגדולים (ובאופן מסוים מרבית החברות שמתבססות על שירותי רשת וטכנולוגיות מידע) לא רק חוזים את התנהגות הפרט על בסיס מידע הנוגע אליו, אלא גם משתמשים במידע זה כדי לעצב את התנהגותו, ובכך הם גם קובעים במידה רבה כיצד הוא ינהג בעתיד.

הנתונים ההתנהגותיים נוצרים לא רק מתוך ניתוח אופן השימוש במנועי חיפוש ואפליקציות אלא גם מעיבוד מידע הנאסף מחיישנים המותקנים בכלי רכב, בצעצועים, בבית ה"חכם" ובכלל מכשירי האינטרנט של הדברים (IoT).¹²⁴ לטענתה של זובוף,

Loewenstein, "The Impact of Relative Standards on the Propensity to Disclose", 49 *J.*

Marketing. Res. (2012) 160

Sandra Petronio, *Boundaries of Privacy: Dialectics of Disclosure* (2002) pp. 24, 122
39-42.

123 נועה מור, "רשתות חברתיות מקוונות כזירות לעיצוב זכויות והקצאתן: לקראת החלתן של חובות מן המשפט הציבורי", **דין ודברים** (2019) 127.

124 מושג זה מתייחס להיקף נרחב של מכשירים וחפצים טכנולוגיים שחלקם בשימוש יום-יומי הפועלים באמצעות חיישנים והמחברים לרשת. מכשירים וחפצים אלו פועלים לאיסוף

תאגירי מידע לא יסתפקו לעולם רק במידע הנדרש למטרה שלשמה הוא נאסף מלכתחילה. חברות אלו צריכות עודף מידע התנהגותי (Behavioural surplus) כדי ליישם את מטרתן. זו הסיבה, לפי זובוף, שחברות כמו גוגל ופייסבוק משקיעות ברכישה ובפיתוח של מוצרים השונים מתחומי הליבה שלהם.

המחיר של מציאות זו, לפי זובוף, הוא גבוה ביותר. לגישה, כפי שהמהפכה התעשייתית התפתחה ושגשגה על חשבון הטבע והסביבה, כל תרבות המידע (המעוצבת על ידי קפיטליזם המעקב) צומחת ומתפתחת על חשבון הרס הטבע האנושי והאנושיות בכלל. לטענתה, העובדה שחברות מסחריות מכוונות את ההתנהגות שלנו – ללא ידיעתנו ובלי לקבל את הסכמתנו לכך – משמעותה פגיעה באוטונומיה ובחירות שלנו. מלבד זאת, לגישה של זובוף, העובדה שזרימת המידע עלינו נעשית אוטומטית והעובדה שהתנהגותנו מושפעת ומעוצבת באמצעות תהליכים אוטומטיים מעלות את החשש שהתנהגותם של אנשים תהפוך לאוטומטית, ובכך, מטבע הדברים, תיפגע החוויה האנושית פגיעה עמוקה וקשה ביותר.¹²⁵

זר פיתחה רעיונית את הטענה שמציעה זובוף (ואחרים) בנתחה כיצד המציאות שזובוף מתארת משמעותה פגיעה בזכות לפרטיות. זר ניתחה במאמרה את תופעת בניית הפרופיל (Profiling) המאפשרת שירותים כגון פרסומות ממוקדות וכו', וטענה כי טכנולוגיות אלו "מנרמלות" את התנהגותנו.¹²⁶ לטענתה של זר, כאשר פרופיל של פרט נבנה באמצעות כריית מידע על אודותיו, הפרט מנסה להתאים את התנהגותו למה שהוא מסיק מהתוצרים של הפרופיל שנבנה לו – כלומר ההצעות והשירותים המותאמים לו

מידע ולהעברתו בעצמם, והם אף עשויים לתקשר עם חפצים ומכשירים אחרים, והכול כחלק מפעילותם הרגילה. להרחבה ראו: Keyur K Patel & Sunil M Patel, "Internet of Things-IOT: Definition, Characteristics, Architecture, Enabling Technologies, Application & Future Challenges", 6 *International Journal of Engineering Science and Computing* (2016) 6122.

125 להרחבה: Shoshana Zuboff, *Big Other: "Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization"*, 30 *J. Inf. Technol.* (2015) 75; Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power* (2019).

126 זר (לעיל, הערה 118). לפי זר, פרופילינג אוטומטי הוא תוצאת העיבוד של כריית מידע תיאורית וניבויית, כשהקורלציות בין נתונים קיימים מחזקות את ההסתברות להישנות עתידית. לגישה, "פרופילינג הוא דרך אינדוקטיבית לייצור ידע והפרופיל הוא מעין היפותזה משוערת בנוגע לאפיוני דמותו של מושא הפרופיל". שם, בעמ' 72. מור הגדירה פרופילינג כ"מונח המתייחס לתהליך לתהליכי סיווג וקטגוריזציה של משתמשים לפי פרמטרים שונים, לצורך הערכתם, השוואה ביניהם ובחינה שלהם". מור (לעיל, הערה 123) בעמ' 145.

אישית. זר טוענת כי הליכים מותאמים אישית מעצבים את ההבנה של הפרט את העולם הסובב אותו, ובכך הם משפיעים גם על זהותו.¹²⁷ לגישתה של זר, פרטיות נועדה בין היתר להגן על זהותו של הפרט, ומכאן גם על חירות הפעולה שלו. לטענתה, החירות האנושית מבטאת את היכולת "להתחיל משהו חדש בעולם", במובן זה שלהגנה על זהות יש ממד פוליטי. לטענתה של זר, הכוח של תאגידי המידע וחוסר הסימטרייה בין מושאי המידע לתאגידי האחראים לבניית הפרופיל שלהם משפיעים על יכולתו של הפרט לעצב את סיפורו בעצמו. במובן זה תאגידי המידע מנצחים ומנצחים באופן סמוי את סדר היום החברתי והפוליטי שלהם למושאי המידע. תוצאת הדברים היא בין היתר "נרמול" בלתי נמנע של נורמות רווחות ופגיעה ביכולת לבקורן.

השפעתן של נורמות ותפיסות חברתיות על המעקב באה לידי ביטוי גם בהקשרים של פרטיות ילדים. ולרי סטיבס ואוין ג'ונס (Steeves & Jones) טענו כי מעקב הורי מתוך דאגה נתפס חברתית כתנאי הכרחי לגידול ילדים ולטיפוחם, בתלות בגילם.¹²⁸ בדומה לזה, מעקב טכנולוגי של הורים אחר תינוקות (לדוגמה במוניטורים וכו') מוגדר בהקשר זה "מעקב אינטימי",¹²⁹ הנתפס כביטוי הכרחי של דאגה של הורים לילדיהם. ניתן פסק (Fisk), חוקר מדע וטכנולוגיה, מצא בעניין זה שהורים שמסרבים לעקוב אחר ילדיהם המתבגרים נתפסים, חברתית, כחסרי אחריות.¹³⁰

גם בהקשר זה נראה כי לשיקולים מסחריים יש תפקיד. גארי מרקס וולרי סטיבס (Marx & Steeves) בחנו כיצד שיקולים כלכליים משפיעים על השימוש של הורים בטכנולוגיות למעקב אחר ילדיהם. מרקס וסטיבס הדגימו בהקשר זה כיצד חברות מסחריות ומפרסמים פונים להורים כדי לשווק להם מוצרים ושירותים למעקב אחר ילדיהם, ממוניטורים למעקב אחר תינוקות ועד תוכנות מעקב אחר מתבגרים ברשת.¹³¹ הם הראו שמעקב אחר ילדים בידי הוריהם מיוצג כביטוי של הורות אפקטיבית ואוהבת, ושמפרסמים נוקטים טקטיקות שונות כדי ליצור בקרב ההורים נורמה של פחד מתמשך.¹³² ממצאים אלו מתיישבים עם הטענה שהשימוש בטכנולוגיות למעקב אחר ילדים מיוצג ככזה המבקש ליצור עבור ילדים סביבה ללא סיכון.¹³³ דוגמה לדברים

127 שם, בעמ' 70.
 128 Valerie Steeves & Owain Jones, "Surveillance, Children and Childhood", 7(3/4) *Surveill. & Soc'y.* (2010) 187.
 129 Leaver (לעיל, הערה 86).
 130 Nathan Fisk, "'... When no one is hearing them swear' – Youth Safety and the Pedagogy of Surveillance", 12 *Surveill. Soc'y.* (2014) 566.
 131 Gary T. Marx & Valerie Steeves, "From the Beginning: Children as Subjects and Agents of Surveillance", 7 *Surveill. & Soc.* (2010) 192.
 132 שם, בעמ' 201.
 133 Rooney (לעיל, הערה 23).

בהקשר הישראלי ניתן לראות בפרסומות של חברות תקשורת מסחריות המשווקות להורים אמצעי מעקב שונים אחר התנהלות ילדיהם לצורך ההגנה עליהם.¹³⁴ ככלל, חברות מסחריות עשויות להרוויח מעצם רכישת המוצרים השונים בידי הורים, אם במסגרת של קניית המוצר ואם במסגרת של תשלום חודשי בעבור השימוש המתמשך בו. כמו כן חברות עשויות להשתמש במוצרים ובשירותים כאלה כדי למשוך לקוחות, וכחלק ממסע פרסומי נרחב יותר שמטרתו חיזוק המוניטין שלהן מבחינה ציבורית והצגתן, מבחינה תדמיתית, כחברות ה"דואגות" לילדים. על כל זאת יש להוסיף כי חברות שונות עלולות להשתמש במידע הנאסף במסגרת השירותים שהן מציעות להורים לשם בניית פרופיל משתמשים, והכול לשם שיווק מוצרים אחרים להורים ולילדים. אבל לא רק שיקולים כלכליים עומדים על הפרק. לפי פרנק פורדי (Furedi), גורמים שונים "בתעשיית הגנת הילד" (כהגדרתו) משפיעים על הורים – באמצעות המדיה, גופים ממשלתיים וקבוצות בעלות עניין (כגון עמותות הפועלות בנושא, מוסדות דתיים, גורמים שמרניים וכו') – וממליצים להם לעקוב אחר ילדיהם אגב העצמת החרדה שלהם ויצירת "פאניקה מוסרית" (moral panic) בעניין.¹³⁵ דוגמה לזה בישראל ניתן לראות בהחלטה של עיריית יקנעם להטמיע בקרב כלל ההורים המתגוררים בעיר אפליקציית מעקב אחר התנהלות ילדים, וזאת על פי פרסומים בתקשורת, בשל ריבוי מקרים של "אלימות, התעללות ומקרי חרם שמתבצעים ברובם ברשתות חברתיות".¹³⁶ מחקר אשר בחן את ההיבטים האתיים במעקב הורים אחר ילדיהם באמצעות שימוש ב-GPS טען בהקשר זה שהתנהלות של ילדים שבעבר הוגדרה "משחק" נתפסת כיום מבחינה חברתית כפעילות ללא השגחה וכבת סיכון.¹³⁷ יובהר כי אין בדברים אלה כדי לטעון כי חששות של הורים אינם מוצדקים או כי מעקב הורים אחר ילדיהם הוא פסול מעיקרו. עם זאת יש להכיר בכך שבמקרים רבים חששות אלו מונעים מאינטרסים של גורמים שונים המבקשים להשפיע על הנורמות החברתיות בהקשרים אלו.

134 ראו לדוגמה פרסומת שבמרכזה הקומיקאי שלום אסייג המציג מוצר הסורק את התכתבויות הילד ומדווח להוריו על תוכן לא ראוי ופוגעני. <https://bit.ly/3Jt5Fc4>. יובהר שהמוצר האמור אינו שירות של סינון תכנים האמור להיות מסופק בחינם ללקוחות של חברות התקשורת השונות.

135 Frank Furedi, *Paranoid Parenting: Abandon your Anxieties and be a Good Parent* (2001). טענה דומה במהותה נטענה ביחס החברתי לרשתות חברתיות והפגיעה העלולה להיגרם לילדים במסגרת שימוש ברשתות חברתיות. ראו דפנה למיש, רבקה ריב"ק ורותם אלוני, "ילדים ישראלים גולשים באינטרנט: מפאניקה מוסרית להורות אחראית", *מגמות* 6(3.2012), (2–1) 137. ראו גם יובל דרור, "הגולם", *העין השביעית* (6.3.2012), <https://bit.ly/3sJm71d>.

136 אביבית מיסניקוב, "עיר שלמה בישראל תעקוב אחרי הטלפונים של הילדים שלה", *N12* (19.12.19), <https://bit.ly/3rTTZJe>.

137 Fahlquist (לעיל, הערה 72) בעמ' 40.

לסיכום, לנורמות חברתיות יש השפעה על הזכות לפרטיות בכלל ועל סוגיות המעקב וחשיפת מידע בפרט. נורמות אלו אינן נוצרות בחלל ריק. כפי שראינו, חברות ותאגידים מסחריים נחשבים למשפיעים על עיצובן של נורמות חברתיות בכלל ובהקשרים של פרטיות בפרט. כל האמור נכון גם להיבטים של פרטיות ילדים. כפי שהודגם בנוגע לסוגיית המעקב ההורי, גורמים שונים מבקשים לעצב נורמה חברתית התומכת במעקב הורי שכזה כאשר לעיצוב נורמה שכזו יש גם משמעות כלכלית לגורמים מסחריים כאלו ואחרים. בפרק הבא אציג את שיטת המחקר, את אופן איסוף הנתונים שבוצע במסגרתו ואת מתודולוגיית ניתוח הממצאים אשר יוצגו וינתחו בהמשך המאמר.

ה. שיטת המחקר

במחקר השתמשתי בשיטת מחקר איכותנית-קונסטרוקטיביסטית. מכיוון שהמחקר מבקש להבין לעומק את התפיסות שבבסיס עמדותיהם והתנהלותם בפועל של הורים למתבגרים ושל מתבגרים בכל הנוגע לפרטיות ברשת ובכלל, הכלי שבו השתמשתי הוא ראיונות עומק חצי-מובנים. הראיונות תומללו, קודדו ולאחר מכן נותחו בידיי באמצעות אסטרטגיית התאוריה המעוגנת בשדה (Grounded Theory).

אוכלוסיית המחקר הכוללת כללה חמישים ואחד מרואיינים ומרואיינות: שלושים הורים ועשרים ואחד בני ובנות נוער בני שתיים-עשרה עד שמונה-עשרה. הסיבה לבחירה בהורים לילדים מגיל שתיים-עשרה ומעלה ובמתבגרים מגיל זה היא שהוא נחשב על פי רוב מבחינה התפתחותית כמסמן את תחילת תקופת ההתבגרות. כמו כן בני נוער בטווח גילים זה פעילים מאוד במרחב הרשתי (רשתות חברתיות, טלפונים חכמים), נחשבים עצמאים מילדים בגיל צעיר יותר, וכאלו שמודעים לפרטיותם.¹³⁸ כל האמור מחדד את המורכבות בעיסוק בפרטיות מתבגרים בתא המשפחתי. המחקר מתמקד באוכלוסייה יהודית-חילונית בישראל. ההתמקדות בקבוצה חברתית/תרבותית הומוגנית היא, בין

¹³⁸ מטבע הדברים, וכפי שעולה ממסמך ה-ICO שצוין קודם לכן בהערה 3, מתבגרים משתמשים ברשת יותר מילדים בגיל צעיר. כמפורט במסמך זה, ילדים בני 13 ומעלה מחפשים אוטונומיה גדולה יותר ומרחיקים עצמם מחסות הוריהם. כמו כן הם מתחילים להשתמש בשירותים חדשים שהוריהם אינם מכירים אותם או אינם משתמשים בהם, וכן להשתמש בשפה שהוריהם אינם מכירים. נוסף על זה, ילדים בגיל זה ומעלה יעריכו יתר על המידה את יכולתם הטכנולוגית ויימנעו לא פעם מלפנות להוריהם לסיוע אם הם נתקלים בבעיות ברשת, מחשש לתגובת ההורים. ראו ICO (לעיל, הערה 3), בעמ' 99-100. אשר להיקף השימוש של בני נוער ישראלים ברשת ראו דוח בזק לשנת 2020. <https://bit.ly/352Ruva>. לעניין זה יש להוסיף את מדיניות הרשתות החברתיות השונות אשר מגבילות, לפחות רשמית, את התחלת השימוש בהן לגיל 13. להרחבה על חשיבותה של פרטיות (ככלל וברשת בפרט) למתבגרים מבחינה פסיכולוגית והתפתחותית ועל רצונם של מתבגרים להכרה בפרטיותם ראו כלב (לעיל, הערה 9).

היתר, בשל היקפו המוגבל של המחקר ובשל הכוונה לראיין שתי קבוצות מחקר שונות – הורים ומתבגרים.

גיוס המרואיינים נעשה בעיקרו באמצעות פנייה למכרים, שימוש ברשתות חברתיות שונות ובשיטת "כדור השלג" (Snowball Sampling).¹³⁹ במסגרת המחקר נעשה ניסיון להגיע למרואיינים מרקעים חברתיים-כלכליים שונים. כך, המרואיינים השונים מתגוררים ברובם בערים ובאזורים גאוגרפיים שונים. כעשרים אחוז מכלל המרואיינים (אחד-עשר הורים ובני נוער מתוך כחמישים) התגוררו בתקופת הראיונות באזורים פריפריאליים מבחינה חברתית בערים כגון חיפה, טירת הכרמל, בת-ים, כרמיאל, מבשרת ציון ויישובים בדרום הארץ. בכל הנוגע לאוכלוסיית ההורים, שבעה-עשר מתוך השלושים נמצאים בעשירונים הגבוהים (9–10), עשרה הורים בעשירונים בינוניים-גבוהים (6,7,8), ושלושה בעשירונים בינוניים-נמוכים (5 ומטה).¹⁴⁰

1. ממצאי המחקר: הצגה ודיון

בחלק זה אנתח חלק ממצאי המחקר הנוגע לעמדות הורים ולהתנהלותם ואטען כי מתוך ניתוח זה ניתן לזהות כי אכן לנורמות חברתיות יש השפעה על עמדות ועל פרקטיקות של הורים בנוגע לסוגיית המעקב ההורי וחשיפת מידע על ילדיהם / השיתוף ההורי במידע על ילדיהם. מתוך הניתוח יעלה כי הורים רבים התייחסו, הלכה למעשה, לנורמות חברתיות המקובלות ולמציאות החיים בעידן הדיגיטלי כהצדקה והסבר לאופן התנהלותם שלהם ולהתנהלות חברתית בכלל בהקשרים אלו.

1. מעקב הורי – הצגת ממצאים וניתוחם

חלק זה מציג את ממצאי המחקר ומנתחם לאור התאוריות שהוצגו קודם לכן. אציג תחילה את ממצאי המחקר, שמהם עולה שקיימים שלושה סוגים של פרקטיקות מעקב הורי. לאחר מכן אתייחס לנסיבות המצדיקות מעקב הורי ואצביע על עמדות ההורים בנוגע למעקב אחר מתבגרים בהקשרים "ציבוריים". בסיום חלק זה אתייחס לממצאי המחקר העוסקים בנרמול מתבגרים למציאות של המעקב. בחלק זה אנתח את כלל הממצאים ואראה כי כל אחד מהחלקים האמורים (ובחינתם כמכלול) מעיד שלנורמות החברתיות המקובלות יש השפעה על העמדות ועל ההתנהלות של הורים בהקשר של סוגיית המעקב אחר ילדיהם המתבגרים.

139 ראו לדוגמה: Kath Browne, "Snowball Sampling: Using Social Networks to Research Nonheterosexual Women", 8 *Int. J. Soc. Res. Meth.* (2005) 47.
140 חלוקה זו נעשתה על פי דיווח עצמי ולפי חלוקה לעשירונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(א) שלושה סוגים של מעקב הורי

בראיונות נשאלו הורים על אופן התנהלותם בכל הנוגע למעקב אחר ילדיהם המתבגרים. מהממצאים עולה כי מבחינה מושגית וכוללת ניתן לחלק את הפרקטיקות האמורות לשלוש קבוצות עיקריות: (1) מעקב נקודתי, ישיר ומכוון; (2) מעקב נקודתי המבוצע כבדרך אגב, וללא תכנון מוקדם; (3) מעקב ישיר, מתוכנן ותדיר (מתמשך).

בהמשך הדברים אדון בעמדות ההורים בנוגע לנסיבות המצדיקות קיומו של מעקב הורי אחר מתבגרים. אראה כי יש פער בין עמדות עקרוניות של הורים, שלפיהן מעקב צריך להיעשות רק בנסיבות "קיצוניות", לבין התנהלותם בפועל בהקשר זה. אנתח את הפער, אציג כמה הסברים אפשריים להיווצרותו ואטען כי יש בו כדי להעיד על תפיסתם של חלק מהורים את "המעקב ההורי".

ממצאי המחקר מעידים על קיומה של קשת רחבה של פרקטיקות מעקב המשמשות הורים: מהורים הנכנסים במקרה, לדבריהם, לחדר של ילדם שעה שהוא גולש ברשת, דרך הורים המחטטים בטלפון הנייד של ילדם לקריאת תכתובות אישיות שלו בוואטסאפ ועד להורים המשתמשים באפליקציות מעקב לפיקוח על התנהלות ילדם ברשת ולקבלת מידע על מיקומו הגאוגרפי. חרף השוני הקיים בין הפרקטיקות המשותף להן הוא רב. ככלל, כל הפרקטיקות מאפשרות להורים להיחשף למידע רב, אישי ורגיש על ילדיהם. כמו כן מרבית הפרקטיקות ננקטות בגלוי או בסמוי (כלומר בידיעתם של הילדים או בהסתרתן מהם). כך לדוגמה, מעקב במסגרת חברות הורים עם ילדים ברשתות חברתיות מחייב כעיקרון את הסכמת הילדים לחברות זו. עם זאת מתוך ממצאי המחקר ניתן לזהות שלוש גישות עיקריות של מעקב הורי המובחנות זו מזו על יסוד מאפיינים של כוונה מוקדמת לביצוע המעקב, ישירותו ותדירותו.¹⁴¹

גישה ראשונה הניתנת לזיהוי ולהמשגה היא של מעקב הורי ישיר, מכוון ונקודתי. בגישה זו ניתן לכלול חיטוט מכוון של הורים במכשיריהם של ילדיהם ובחדריהם/חפציהם, אשר נעשה באופן ספציפי ונקודתי ולא באופן תדיר, קבוע ומתמשך.

ניתוח דבריהם של הורים על פרקטיקות המעקב המרכזיות שהם נוקטים מגלה כי מספר לא מבוטל של הורים בחר להציג את המעקב שהם מנהלים אחר ילדיהם ככזה הנעשה באופן נקודתי, כלומר באופן מכוון וספציפי, לא קבוע ולא מתמשך. לדוגמה, ה^{142,141} שתיארה מצב שבו היא עקבה אחר בתה, הדגישה כי המעקב נעשה בשל נסיבות מסוימות, ושהוא היה זמני ולא מתמשך: "הייתה איזושהי תקופה שהרגשתי שהיא קצת פחות סיפרה, אז ככה קצת הצצתי לה בוואטסאפ בלילה... ראיתי שם דברים

141 כפי שיפורט בהמשך, מאפיינים אלו נבחרו בשל מרכזיותם בשיח ההורים ובשל ההבחנה הברורה שהם מאפשרים בין סוגי פרקטיקות המעקב השונים.

142 כדי לשמור על אנונימיות המרואיינים, ההורים שרואיינו מוצגים באות ה' (מייצגת "הורה") בצירוף המספר הסידורי שניתן לכל אחד מהם במסגרת המחקר.

שהם נורמטיביים ובאיזשהו שלב עזבתי את זה. עשיתי את זה אולי פעמיים". ה.11 תיארה דברים דומים: "קרה שראיתי שהאור דלוק באמצע הלילה ונכנסתי לחדר לכבות את האור. ראיתי שהיא נרדמה והטלפון וזה, אז הסתכלתי. אבל זה לא בדרך כלל, זה גם לא כל פעם שאני נכנסת. היה שם איזה משהו היא בכתה כל הערב אז רציתי לראות מי רשם לה משהו, מה קרה". ה.3 ציין כי אשתו קראה את התכתובות הפרטיות של ילדיהם בוואטסאפ, והדגיש כי היא עשתה זאת רק "פעם-פעמיים".

גישה שנייה הניתנת לזיהוי ולהמשגה היא **מעקב נקודתי, הנעשה כבדרך אגב וללא תכנון מוקדם**. גישה זו נבדלת מהראשונה בעיקר על יסוד התכנון המוקדם של המעקב. בגישה זו ניתן לכלול מעקב מסוג חיטוט של הורים במכשירים של ילדיהם או בחפציהם המגיעים אליהם, לדבריהם, במקרה.

הורים לא מעטים תיארו את המעקב שלהם אחר ילדיהם ככזה המתנהל לא רק באופן נקודתי אלא גם באופן אגבי. כך לדוגמה, ה.13 ציינה בעניין זה כי "באמת אני אף פעם לא הסתכלתי להם בטלפון. לא, אף פעם. כאילו לפעמים אני לוקחת את הפלאפון וזה, ואז אני מסתכלת כאילו, או אם יש משהו שמתקלקל להם, אז אני לוקחת ואז אני יכולה לראות איזה וואטסאפ או משהו כזה". ה.5 ציין דברים דומים במהותם: "בגלל שלא אחת ולא שתיים יצא לנו במקרה לגעת לו בטלפון, לא בקטע של לבדוק אותו אלא לפתוח לרגע את האינטרנט, אז אוטומטית קפצו אתרי פורנו... יצא לי במקרה פעם אחת לראות איזושהי ילדה שכתבה לו גם כן משהו... ובאמת שוב בפקס עלה כי נלחץ וזה, הגעתי לשם, ארבע-חמש שורות". ה.1 ציין דבר דומה לזה: "בכיתה ח', הייתה מישהי שקצת חיזרה אחריו, אז אני זוכר שהיה מקבל ס.מ.ס.ס. היה משאיר את זה על השולחן לא היה. אז הייתי יכול לעבור ולראות, לא הייתי מחטט אבל כן הייתי מעיף מבט אם זה פתוח ולראות זה". דברים אלו מתארים כיצד הורים אספו מידע על התנהלות ילדיהם באופן נקודתי שאינו תדיר ומתמשך, וכן באופן המצטייר כאגבי, קרי לא מתוכנן מראש.

גישה שלישית הניתנת לזיהוי ולהמשגה היא של **מעקב ישיר, מתוכנן ותדיר (מתמשך)**. בקבוצה זו ניתן לכלול שימוש של הורים במצלמות ובאפליקציות מעקב (שמעצם טבען מאפשרות מעקב רציף של הורים אחר התנהלות ילדיהם), חיטוט מכון, תדיר וקבוע של הורים במכשירים של ילדיהם, וכן חברות של הורים עם ילדיהם ברשתות חברתיות.¹⁴³

143 מעקב הורי במסגרת חברות ברשתות חברתיות הוא יוצא דופן בקבוצה זו. לפי ממצאי המחקר, 16 הורים נמצאו כחברים של ילדיהם ברשתות חברתיות. אומנם מעקב זה עשוי להיתפס כישיר ומתמשך. עם זאת מכיוון שהמידע הנאסף באמצעות סוג מעקב זה מבוסס ברובו על תכנים שילדים בחרו להציג ברשתות אלו בפומבי כשהם מודעים לכך שהוא יהיה חשוף להוריהם, ברי שסוג מעקב זה שונה במהותו מפרקטיקות אחרות של מעקב ישיר ומתמשך כגון שימוש במצלמות / אפליקציות מעקב או חיטוט הורים בתכתובות האישיות של ילדיהם. מטבע הדברים, פרקטיקות מעקב אלו עשויות לחשוף לפני הורים מידע

מדברי ההורים עולה כי מרביתם נמנעים ממעקב אחר ילדיהם בשימוש בפרקטיקות מעקב העשויות להיתפס כישירות, קבועות ומתמשכות.¹⁴⁴ למעשה, רק מספר קטן יחסית של הורים ציינו כי הם משתמשים באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם או שהם מחטטים במכשירים של ילדיהם באופן קבוע, מתמשך ורציף. כך, רק הורה אחד (ה.26) ציין כי הוא משתמש במערכות של מצלמות ביתיות למעקב אחר ילדיו. גם השימוש באפליקציות מעקב מועט יחסית. למעשה, רק ארבעה הורים (ה.12, ה.15, ה.23, ה.26) ציינו כי הם משתמשים באפליקציות אלו יום-יום, ועוד שלושה הורים (ה.11, ה.18, ה.28) ציינו שעשו זאת בעבר. שני הורים (ה.8 ו-ה.3) ציינו כי יש להם אפליקציה המאפשרת להם לדעת את מיקומו הטלפון של ילדם (ולכן, בדרך כלל, את מיקומו של הילד), אך הם אינם משתמשים בה לשם מעקב אחר ילדיהם, וכי הם יפעילו אותה רק אם יידרשו לכך.

תמונה דומה מצטיירת בכל הנוגע לחיטוט מכוון, תדיר ומתמשך של הורים במכשירים של ילדיהם. כך, רק שבעה הורים (ה.9, ה.12, ה.23, ה.6, ה.18, ה.26, ה.4) תיארו מציאות שבה הם פועלים באופן מכוון ותדיר לחיטוט במכשירים של ילדיהם. לדוגמה, ה.18 ציין כי בעבר אשתו בדקה את הטלפונים של ילדיו כל ערב, וכי "היום היא עושה את זה כבר לפרקים, פחות מזדמנים, כי גם הם מבינים וגם לא בהכרח חייבים כל יום". ה.23 תיארה מציאות שבה היא בודקת באופן מכוון ותדיר את הטלפון של בנה בן ה-17. היא ציינה כי אף שלבנה יש קוד גישה לטלפון הנייד שלו, היא מוצאת דרכים לחטט במכשירו: "כשהוא משאיר לפעמים את הטלפון והקוד עוד לא אותחל, אז אני מהר מציצה. הלך להתקלח, הלך רגע להחליף בגדים". כשנשאלה בנוגע לתדירות החיטוט היא ציינה כי "יוצא לי אחת לשבועיים, שלושה. ממש, זה לא פשוט. זה עליהם. זה מחובר להם לווריד. זה לא פשוט למצוא רגע שהם לא". גם ה.26 הבהיר כי הוא בוחן מדי פעם התכתבות של ילדתו בת ה-12 בוואטסאפ: "מדי פעם אני גם נכנס לוואטסאפים רק כדי לוודא שחלילה וחס לא סתם איזה מישהי ניסה... אז אני מדי פעם עושה ניטור, אחד לחודש, אחד לחודשיים, רק כדי לראות".

עד כאן המשגת שלוש הקבוצות והצגת דוגמאות לשימוש של הורים בפרקטיקות מעקב המתיישבות עם המשגה זו. כאמור, מתוך ממצאי המחקר עולה כי מרבית ההורים

שילדיהם לא ביקשו שיהיה חשוף להם, בייחוד בניסיונות שבהן השימוש בפרקטיקות אלו נעשה ללא ידיעת הילדים.

144 יצוין כי ממצא זה בדבר השימוש המועט של הורים באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם מתיישב עם ממצאים שנמצאו במחקרים שונים. לדוגמה, בסקר של מכון המחקר Pew משנת 2016 נמצא שרק כ-16% מהורים בארצות הברית השתמשו בכלי מעקב המותקנים בטלפונים של ילדיהם לשם קבלת מידע על מיקומם הפיזי. Monica Anderson, "Parents, Teens and Digital Monitoring", *Pew Res. Ctr.*, (2016) 3 <https://pewrsr.ch/3gQuJ0s>. ראו גם Nelson: (לעיל, הערה 50) בעמ' 158–162.

בחרו להציג את אופן הפיקוח שלהם על התנהלות ילדיהם ככזה המבטא מעקב נקודתי וזמני ובמקרים רבים גם אגבי. יצוין כי ההבחנה העיקרית בין שתי הגישות הראשונות, המבטאות מעקב נקודתי במהותו, לבין הגישה השלישית, המבטאת מעקב תדיר ומתמשך, עלתה במפורש בדבריה של ה.20. כאשר היא הסבירה את הפער בין התנגדותה העקרונית לשימוש באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיה לבין העובדה שהיא חיטטה בעבר במכשיר של בתה, היא ציינה כי "כניסתה" למכשיר של בתה הייתה "אנקדוטלית. בניגוד למשהו מתמשך שמותקן אצלך בטלפון וכל הזמן... האירוע שם היה נקודתי".

מעניין כי ההבחנה בין מעקב מכוון ותדיר למעקב נקודתי ולעיתים אגבי מתיישבת במידה רבה עם תפיסות תאורטיות כלליות הנוגעות למעקב. כפי שציין גארי מרקס (Marx), מעקב מיוחס לפעולות שונות, כגון לבחון, להסתכל, לפקח ולרגל. בהתבסס על כתיבתו של לודוויג ויטגנשטיין (Wittgenstein) טוען מרקס כי כל הפעולות האמורות, חרף ההבדלים הקיימים ביניהן, שייכות לאותה משפחה של משמעויות בתוך אותו מושג ("a family of meanings within the broader concept").¹⁴⁵ עם זאת בהתבסס על כתיבתו של ז'אן-פול סארטר (Sartre), מרקס ממשיג שני אופנים של מעקב ומבחין ביניהם: מעקב אסטרטגי (strategic surveillance), שהוא למעשה מעקב מתוכנן, ומעקב שאינו אסטרטגי (nonstrategic), המבטא את מודעותו של האדם לסביבתו ואת קליטת המידע האגבית המתרחשת במסגרת זו (כגון מודעות לריח של שרפה או שמיעת רעש חשוד).¹⁴⁶ בדומה לזה טוען ריצ'ארד ג'נקינס (Jenkins) כי מעקב מבטא תהליכים שבהם ניתנת תשומת לב להתנהגויות אנושיות מסוימות, נוסף על היבטים של "סקרנות סרק" כללית.¹⁴⁷

תפיסות אלו מחדדות את ההבנה כי אין לראות במושג "מעקב" מושג חד-ערכי, וכי לשאלת הישירות או האגביות שביישום פרקטיקות של מעקב יש כדי להשפיע על תפיסת מהותו. דברים אלו באים לידי ביטוי באופן המובהק ביותר בהגדרתו של דייוויד ליון למעקב. לפי ליון, אחד הכותבים החשובים בתחום לימודי המעקב (surveillance studies), מעקב הוא אקט של תשומת לב ממוקדת ושיטתית לפרטים אישיים, הנעשית כשגרה (routine) לצורך השפעה, ניהול והגנה. לפי ליון, היבט השיטתיות משמעו שתשומת הלב לפרטים האישיים של הפרט איננה אקראית, מזדמנת או ספונטנית אלא מתוכננת.¹⁴⁸

דברים אלו מבטאים את ההבחנה העיונית בין מעקב ישיר ומתמשך שמתבצע לפי תכנון מוקדם לכזה שמבוצע באופן נקודתי, ספורדי ואגבי. כאמור, ממצאי המחקר

145 Marx (לעיל, הערה 64) בעמ' 734.

146 שם, בעמ' 735.

147 Richard Jenkins, "Identity, Surveillance and Modernity", *Routledge Handbook of Surveillance Studies* (Kirstie Ball, Kevin D. Haggerty, David Lyon, eds., 2012) 159, p. 162.

148 Lyon (לעיל, הערה 116) בעמ' 14.

מעידים כי הורים רבים בחרו להציג את המעקב שלהם אחר התנהלות ילדיהם כנעדר אסטרטגיה (בלשונו של מרקס) וככזה שמבוצע שלא באופן שגרתי, שיטתי וקבוע, אלא נקודתי ולעיתים אף לא מתוכנן מראש.

כיצד ניתן להסביר את ההתנהלות שמתארים הורים בהקשר זה? הסבר אחד הוא שאופן ההתנהלות הנקודתי והאגבי לעיתים של הורים מבטא את "דרך הביניים" שבה הורים רבים בוחרים בין מעקב ישיר, קבוע ומתמשך אחר ילדיהם המתבגרים לבין אי-שימוש כלל בפרקטיקות מעקב. על פי פרשנות זו, שימוש של הורים בפרקטיקות של מעקב נקודתי (ישיר או אגבי) מאפשר להם לפקח על ילדיהם ו"להישאר עם האצבע על הדופק" בעניין התנהלותם ברשת ובכלל, לכאורה מתוך הכרה מסוימת ומתן ביטוי לצורך של ילדיהם בפרטיות.¹⁴⁹

הסבר זה עולה בעקיפין מדבריהם של הורים רבים. כך, חלק ניכר מההורים שרואיינו הביע עמדות שמכירות בחשיבותה של פרטיות מתבגרים ככלל וכמאפיין הכרחי להתפתחותם. עשרה הורים, שרובם הודו כי נקטו פרקטיקות מסוימות של מעקב אגבי ונקודתי אחר ילדיהם, הסתייגו במפורש מפרקטיקות ישירות של מעקב הורי, לעיתים עד כדי ציון כי שימוש בפרקטיקות אלו מנוגד לתפיסת חייהם, וכי מדובר בפגיעה מוגזמת בפרטיות ילדים. כך לדוגמה ה.5, שסיפר כי הוא עוקב אחר התנהלות ילדו בן ה-13 בחיטוט אגבי במכשיר שלו, שלל את הרעיון של שימוש באפליקציות למעקב אחר בנו בציינו כי "זה כמו תוכנת ריגול בעיני". גם ה.14 ציינה כי שימוש באפליקציות מעקב הוא בבחינת ריגול, וכי הדבר "מנוגד לתפיסת העולם" שלה. ה.17 ציינה בהקשר זה כי "אין סיכוי שבעולם. אני לא אעשה את זה. יש גבול לחדירה לפרטיות ולתוך נככי הנשמה של הבן אדם". חלק מההורים התייחס לסוגיה ברפלקציה להיסטוריה האישית שלהם כילדים (ובני נוער), וכן מתוך עמדה אמפתית, המאפשרת להם להזדהות עם ילדיהם ואף "להיכנס" במידה מסוימת לנעליהם.¹⁵⁰ מטבע הדברים, נקודות מבט אלו מאפשרות להורים לבחון את שאלת הלגיטימיות של מעקב הורי מתוך עמדה מורכבת יותר ולא רק, לדוגמה, על יסוד רצונם להגן על ילדיהם.¹⁵¹ בכל אלו יש לדעתי כדי להסביר את

149 כפי שיפורט, הסבר זה מוצג כנובע מתוך דבריהם של הורים ולא כביטוי של מציאות אובייקטיבית או של עמדה נורמטיבית.

150 לשונית אמפתיה מוגדרת כך: "הזדהות נפשית עם רגשותיו או עם מחשבותיו של בן אדם אחר", כמו גם "היכולת לחוש את מה שמרגיש אדם אחר ולהיכנס לעורו". לפי שלמה קניאל, אמפתיה היא בין היתר, "... הבנה רחבה של האווירה הכללית השוררת בין בני אדם, ביכולת להיכנס לאינטראקציה עם אדם אחר, להיות רגיש אליו מבלי להעליב אותו או לפגוע בו, ולהיות קשוב לרגשותיו, למחשבותיו ולהתנהגותיותו". ראו: שלמה קניאל, **אמפתיה בחינוך** (2013).

151 שיקולים אלו נמצאו כמנחים הורים גם במחקרים אחרים שחקרו עמדות של הורים כלפי מעקב הורי. ראו: Lorrie Faith Cranor, Adam L. Durity, Abigail Marsh & Blase Ur, "Parents' and Teens' Perspectives on Privacy In a Technology-Filled World", *USENIX Association: 10th Symposium on Usable Privacy and Security* (2014) 19.

הסתייגותם של הורים רבים משימוש באמצעים טכנולוגיים למעקב ישיר ומתמשך אחר ילדיהם המתבגרים, ומדוע הורים רבים נוקטים, לדבריהם, פרקטיקות מעקב נקודתיות ואגביות. ככלל, הסברים אלו של הורים עשויים להיתפס, ברמה הבסיסית ביותר, כביטוי של נורמות מוסריות ואישיות של הורים.¹⁵²

הסבר אפשרי שני הוא כי ניתן לראות בדבריהם ובהתנהלותם של הורים בהקשר זה ביטוי לניסיון שלהם להציג את עצמם – לעצמם ולאחרים – כהורים לא "חודרניים" המכבדים את פרטיות ילדיהם המתבגרים. במילים אחרות, הצגת הורים את אופי המעקב שהם מקיימים אחר ילדיהם ככזה שנעשה באופן נקודתי או ללא תכנון מוקדם מאפשרת להורים לעקוב אחר ילדיהם בלי להצטייר – בעיני עצמם ובעיני אחרים – כהורים שנוקטים באופן "רשמי" ומוצהר פרקטיקות של מעקב אחר ילדיהם המתבגרים. במובן זה, הצגת המעקב כנקודתי ולעיתים אף אגבי היא למעשה כסות להתנהלות של הורים שהיא פעמים רבות דווקא ישירה, תדירה במידה ניכרת ומכוונת.

עדות לדברים אלו ניתן לראות בדבריהם של הורים בנוגע למעקב במרחב הפיזי המשותף שלהם עם ילדיהם. כך, כפי שפורט בפרק ד, חמישה הורים (ה.12, ה.23, ה.15, ה.17, ה.1) תיארו כיצד הם פועלים כדרך אגב לשם ביצוע מעקב מכוון וישיר אחר ילדיהם. ה.12 לדוגמה ציינה: "אז אני נכנסת מביאה תפוח, אני נכנסת מביאה כוס שתייה. אני מוצאת סיכות... יוצא לי פעם בשבוע לעשות בדיקת פתע, כזו. שלא תחשוב שאני כל חמש דקות". ה.15 ציין: "בדרך כלל אני כן רואה כי אני ניגש אליו להגיד לו לילה טוב תמיד זה משחקים כאלה אתה יודע שהוא משחק". ה.17 ציינה: "נגיד אם אני נכנסת לחדר בטעות, החדרים פתוחים אצלנו כמעט תמיד, אז יוטיוב, מוסיקה והתכתבויות". דברים אלו מעידים כי הורים פועלים לא פעם באופן הנחזה כאגבי ונקודתי כדי לעקוב אחר התנהלות ילדיהם ולפקח עליהם באופן ישיר ומתמשך. ביטוי דומה לדברים ניתן למצוא בדבריה של ה.14. כך, לאחר שהדגישה כי היא מתנגדת למעקב ישיר אחר בנותיה, הודתה ה.14 כי היא "עושה הנחה" לעצמה, שכן יש לה כלים עקיפים למעקב נקודתי אחר התנהלות בתה ברשת. ובמילותיה: "אני מודעת לזה, כי כיוון שאין לה כתובת מייל, אז כל פעם שהיא רוצה להירשם לאחד האתרים האלו היא עושה את זה דרך המייל שלי. ואז יש לי בעקיפין, איזשהו פיקוח על מה יש ומה אין, ואיפה היא רשומה".

על אף ההבדלים בין שני ההסברים האפשריים שהוצגו לעיל, בבסיס שניהם ניתן לזהות תפיסה שלפיה מעקב ישיר ומקיף (לדוגמה באמצעות שימוש באפליקציות מעקב

152 לפי הטקסונומיה שניסח רוברט אליקסון, יש חמישה כללי התנהגות שלאורם מתנהלים פרטים בחברה: חוקים – הנקבעים ונאכפים על ידי המדינה; חוזים – שנקבעים ונאכפים על ידי הצדדים; כללים ארגוניים – הנקבעים ונאכפים על ידי ארגונים; נורמות מוסריות ואישיות – הנקבעות ונאכפות על ידי הפרט עצמו; נורמות חברתיות – הנקבעות ונאכפות על ידי החברה. ראו: Robert C. Ellickson, *Order Without Law: How Neighbors Settle Disputes* (1991) pp. 123–137.

וכדומה) הוא בעייתי, ומכאן שהורים מחפשים דרכים אחרות לפיקח על ילדיהם. במילים אחרות, העיסוק של הורים בהיבט הידיעה וההסכמה של מתבגרים למעקב והניסיון שלהם למצוא דרכים לעקוב אחר ילדיהם באופן נקודתי, אגבי ועקיף גם ללא קבלת הסכמה "רשמית", מעיד כי הורים מבינים כי ילדיהם המתבגרים לא יראו בעין יפה (ואולי יתנגדו) למעקב ישיר, מתמשך ומקיף. כפי שאפרט בהמשך, נקודה זו תשמש אותי כבסיס לטענה בדבר השפעה של נורמות חברתיות על העמדות ועל ההתנהלות של הורים בהקשר של מעקב.

(ב) נסיבות המצדיקות מעקב הורי

ממצא חשוב נוסף שעולה מהמחקר הוא הפער בין עמדות ההורים בדבר השאלה מתי מוצדק לעקוב אחר התנהלות ילדיהם לבין התנהלותם בפועל בהקשר זה. כפי שמצוין בטבלה למטה, רוב ההורים שרואיינו (עשרים ושניים מתוך שלושים) ציינו כי מעקב הורי אחר מתבגרים צריך להיעשות רק במצבים מיוחדים וקיצוניים. עם זאת בפועל נמצא שחלק גדול מאותם הורים שאמרו זאת (שבעה-עשר מתוך עשרים ושניים) הודו שהם נוקטים פרקטיקות של מעקב אחר ילדיהם גם שלא בנסיבות שכאלו.

הורים שציינו כי הם עוקבים אחר ילדיהם באמצעות חיטוט במכשירים, באמצעות חברות ברשתות חברתיות, באפליקציות מעקב ובמערכת חכמות במרחב הביתי	הורים שציינו מפורשות כי מעקב הורי יש לערוך רק במצבי קיצון
<p>ה.1 3.ה 4.ה 5.ה 6.ה</p> <p>7.ה 8.ה 9.ה 11.ה 12.ה</p> <p>13.ה 14.ה 15.ה 16.ה 17.ה</p> <p>18.ה 20.ה 22.ה 23.ה 24.ה</p> <p>26.ה 28.ה 29.ה 30.ה</p>	<p>ה.2 3.ה 4.ה 5.ה 8.ה</p> <p>9.ה 10.ה 12.ה 13.ה 14.ה</p> <p>15.ה 16.ה 18.ה 19.ה 20.ה</p> <p>21.ה 22.ה 24.ה 27.ה 28.ה</p> <p>29.ה 30.ה</p>

כלומר, כפי שמוצג בטבלה, 17 הורים מתוך אלו שציינו כי מעקב הורי צריך להיעשות רק במצבי קיצון הודו כי בפועל נקטו פרקטיקות שונות של מעקב הורי, ללא הצדקה

מיוחדת לכך.¹⁵³ מתוך אלו, שני הורים בלבד, ה.15 וה.28, ציינו כי השימוש שלהם באמצעי מעקב נעשה בנסיבות שחייבו אותם למעשה לעשות כן. קשה להעריך חד-משמעית מה עומד מאחורי הפער בין עמדות ההורים להתנהלותם בפועל. אפשרות אחת היא לראות בדברים ביטוי לאי-העקיבות שלעיתים ניתנת לזיהוי בראיונות. כפי שצוין לעיל, שני הורים (ה.5 וה.22) שנשאלו ישירות בדבר הפער האמור הגדירו אותו כסתירה. ה.22, שהרחיבה על הדברים, ציינה בהקשר זה: "יש סתירה. אני לא.. [חושבת]. נכון.. אני, כנראה שלא עמדתי בזה... אתה צודק. פה מגיע הקטע החרדתי שלי, זה, כן. מה שנקרא, מה שאני חושבת זה לא בהכרח מה שאני עושה". אפשרות נוספת היא שהפער האמור נובע גם מתפיסה צרה של הורים בדבר מהותו של מעקב הורי. כפי שעלה מתוך ממצאי המחקר, מרבית ההורים שרואיינו עוקבים בדרך זו או אחרת אחר התנהלות ילדיהם, ללא נסיבות המצדיקות זאת. כמו כן ראינו כי מרבית ההורים נמנעים משימוש באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם ושמרביתם גם אינם נוהגים לחטט, באופן ישיר, קבוע ותדיר, במכשירים ובחפצים של ילדיהם. הפער בין עמדות ההורים להתנהלותם בהקשר האמור בשילוב ממצאים אלו עשוי להעיד שהעמדה העקרונית שהציגו מרבית ההורים – שלפיה מעקב הורי צריך להיעשות רק בנסיבות מיוחדות – יוחס במהותו לשאלה מתי הורים רשאים לנקוט פרקטיקות של מעקב ישיר, מכוון ותדיר (כגון אפליקציות / מצלמות מעקב וחייטוט קבוע במכשירי הילדים) ולא פרקטיקות של מעקב נקודתי (ישיר או אגבי) או כזה המתבסס על חברות שלהם עם ילדיהם ברשתות חברתיות.

פרשנות זו מקבלת חיזוק מבחינה ספציפית של דברי ההורים שביטאו את הפער בין עמדותיהם להתנהלותם בפועל. כך, נמצא שאחד-עשר מתוך שבעה-עשר ההורים עוקבים אחר ילדיהם ללא צורך חרף עמדתם שמעקב כזה צריך להיעשות רק בנסיבות ייחודיות, נמנעים לפי הצהרותיהם משימוש באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם ולחטט במכשיריהם באופן ישיר ותדיר. כמו כן נמצא שמונה הורים מתוך אלו (ה.3, ה.5, ה.8, ה.9, ה.13, ה.14, ה.20, ה.22) מחטטים במכשיריהם של ילדיהם המתבגרים או בוחנים את התנהלותם במסגרת הביתית באופן נקודתי (ישיר או אגבי).¹⁵⁴ עוד נמצא ששלושה הורים (ה.16, ה.24, ה.30) עוקבים אחר ילדיהם במסגרת חברות עימם ברשתות חברתיות. בהנחה שאין רואים בדבריהם של אחד-עשר הורים אלו סתירה בין עמדותיהם להתנהלותם, הרי שהמשמעות היחידה של הדברים היא שהורים אלו ביטאו בהקשר זה תפיסה שלפיה במצב עניינים "רגיל" הורים רשאים לנקוט פרקטיקות מסוימות של מעקב

153 ההורים האמורים מסומנים בעיגול.

154 אומנם שני הורים מתוך אלו (ה.3, ה.8) ציינו שיש להם אפליקציה מובנית בטלפון המאפשר להם לדעת את המיקום של הטלפון של ילדם. עם זאת הורים אלו הדגישו כי הם אינם משתמשים באפליקציה זו למעקב אחר ילדיהם.

אחר ילדיהם כגון חיטוט נקודתי (ישיר או אגבי) במכשיריהם ובחפציהם של הילדים, וכן לעקוב אחריהם במסגרת חברות ברשות חברתיות.

בכל הנוגע לשמונת ההורים שצינו שהם מחטטים מדי פעם במכשיריהם של ילדיהם או עוקבים אחר התנהלותם במרחב הביתי המשותף גם במצב העניינים הרגיל, הדברים חדים יותר. מציונם של הורים אלו שהם עוקבים אחר ילדיהם באופן נקודתי (ישיר ואגבי) במצב העניינים הרגיל סביר מאוד להניח שעמדתם שלפיה מעקב הורי צריך להיעשות רק בנסיבות ייחודיות מבטאת בהקשר זה תפיסה צרה הרואה במעקב הורי אך ורק ביטוי של פרקטיקות מעקב "חודרניות" מסוג מעקב ישיר, מתמשך ומכוון (כגון שימוש באפליקציות / מצלמות מעקב וחיטוט מתמשך ותדיר במכשיריהם / חפצים של ילדים) ולא ביטוי של כלל פרקטיקות המעקב.

ניתוח זה מעיד כי לאופי המעקב (כלומר לשאלה אם מדובר במעקב נקודתי ואגבי או במעקב ישיר, מכוון ותדיר) יש השפעה מסוימת על תפיסתם של הורים נסיבות המצדיקות את יישומו. מסקנה זו מתיישבת עם הכתיבה העיונית שהוצגה קודם לכן שלפיה מעקב, במהותו, הוא פיקוח ואיסוף מידע הנעשה בצורה קבועה, שיטתית ומכוונת.

מה משמעותם של שני הממצאים האמורים? לגישה, ניתוח הממצאים יחדיו מעיד בין היתר שהורים פועלים מתוך הנחה כי שימוש בפרקטיקות של מעקב ישיר ומתמשך לפיקוח על ילדיהם המתבגרים הוא לא מקובל (או בעייתי) מבחינה חברתית, לכל הפחות בעיני ילדיהם. מסקנה זו נובעת ישירות מתשובותיהם של הורים רבים כי הם אינם עוקבים אחר ילדיהם – אף שהם עושים את זה בפועל. יתר על כן, מסקנה זו מסבירה היטב מדוע הורים לא מעטים עוקבים אחר ילדיהם באופן עקיף בלא ידיעתם של הילדים. במובן זה סביר להניח שככל ששימוש בפרקטיקות של מעקב ישיר, מתמשך ומקיף יהפכו מקובלות מבחינה חברתית, כך נראה הורים רבים יותר שמציינים מפורשות כי הם נוקטים פרקטיקות אלו.

חיזוק למסקנה האמורה ניתן לראות בשני ממצאים נוספים: האחד, ההצדקות של הורים לקבלתם את המעקב הנעשה אחר ילדיהם בהקשרים אחרים; השני, בנוגע לנרמול בני נוער מתבגרים למעקב. ממצאים אלו יוצגו להלן.

(ג) עמדות הורים בנוגע למעקב אחרי מתבגרים במישורים "ציבוריים"

במסגרת הראיונות נשאלו הורים שאלות שונות בנוגע למעקב בכלל ולמעקב הורי בפרט. מעניין כי בכל הנוגע למעקב אחר ילדים בהקשרים ציבוריים (במיוחד בהקשר הבית-ספרי) הורים רבים בחרו להציג עמדות המקשרות בין מעקב הורי לבין הנעשה בפועל, ולמעשה לנורמות חברתיות מקובלות.

עמדה זו באה לידי ביטוי במעקב אחר ילדים באמצעות מצלמות מעקב בבתי ספר. כך לדוגמה ציינה ה. 6:

אני חושבת שהיום הם גם, הם מאוד מקבלים את זה שיש ככה את האח הגדול שמסתכל עליך. אתה הולך ברחוב מצלמת אותך מצלמה, אתה הולך ברחוב מצלמים אותך. אני חושבת שזה חלק מאוד אינטגרלי מהחיים שלהם היום.

3. כשהתייחס לסוגיית המעקב אחר ילדים באמצעות מצלמות מעקב בבתי ספר, ציין גם הוא כי השימוש במצלמות "זו המציאות". ה.28 ציינה דברים דומים בהתייחסותה למצלמות מעקב בבתי ספר:

תראה, גם היום הם מודעים לזה שבכל רגע נתון, יכלו לצלם אותם... תחשוב על זה. אתה יושב רגע בחצר בית ספר, מספיק שמישהו יושב פה עם מצלמה, אתה עושה שטויות. ברוב המקרים אתה גם רוצה שיצלמו אותך... הכל נורא נורא פומבי וחשוף ומיד עובר ברשתות. אז תהיה מודע לזה שבכל רגע נתון יכולים לצלם אותך, לא רק מצלמות מעקב אלא פשוט אנשים שמסתובבים עם טלפונים. זה נורא, אבל זו המציאות שבה אנחנו חיים בה. זה המצב.

4. ציינה כי במציאות הנוכחית לא ניתן שלא להשתמש במצלמות מעקב בבתי ספר: "הייתי מעדיפה לחיות בעולם שלא צריך אותן, אבל אי־אפשר. באמת שאי־אפשר". ה.29 ציין בדומה לזה שבמציאות הנוכחית בעייתי לדרוש שבתי ספר לא ישתמשו במצלמות כאלה:

במקומות שבהם רחובות שלמים מרושתים בלונדון במצלמות אבטחה, היכולת שלך לדרוש כרגע שלא ישמו את זה דווקא בבית ספר שלך, ברחבה, ויגידו לך כדי שלא יהיו אירועי דקירה או אלימות, זה טריקי.

בהמשך לדבריו של ה.29 ניתן לראות כי כמה הורים התייחסו לסוגיית המעקב באמצעות מצלמות בבתי ספר כביטוי של מעקב כללי המתרחש במרחב הציבורי הכללי. ה.18 ביטא את עמדתו באשר לסוגיית המעקב אחר ילדים באמצעות מצלמות מעקב בית-ספריות באומרו כי מעקב כזה מתרחש כיום במרחב הציבורי, וגם כלפי בגירים: "אני חושב שאנחנו היום נמצאים במקום, במצב שבו אם כמעט בכל בית עסק יש לך חובה לשים מצלמה, וכנראה כל סיטואציה שאני אסתובב בה ברחוב יהיה איזה משהו שיכול לתעד אותי, זה העולם". דברים דומים ציינה ה.11 באשר למצלמות מעקב במקומות עבודה: "... ככה בונים בניינים היום, מה? אני לא גונבת ציוד משרדי לא אכפת לי שיהיו מצלמות". כאשר ה.7 נשאלה אם בבית הספר של בתה יש מצלמות מעקב היא ענתה שלדעתה יש, "מתוך תחושה שהיום יש בכל מקום".

עד כאן דוגמאות לדברים שאמרו הורים בהקשר של מעקב אחר ילדים באמצעות מצלמות מעקב. עמדה דומה ניתן לראות גם בהתייחסותם של הורים לסוגיית המעקב

ההורי אחר ילדים באמצעות מערכות היידוע הבית-ספריות. כך, כשנשאל ה.24 בנוגע ליחסו למערכות אלה ציין: "אני רואה בזה חלק מאבולוציה טכנולוגית טבעית והגיוינית". כאשר ה.3 נשאל בנוגע לשימוש הורים במערכות יידוע בית-ספריות, הוא ציין כי השימוש במערכות אלו נובע מתוך המציאות הקיימת:

ת: "המציאות שלנו משתנה, ההגדרה של הפרטיות משתנה, אנחנו צריכים להבין שיותר ויותר מעצמנו נמצא שם בחוץ, זה העולם שהילדים שלנו כבר גדלים לתוכו. וזה הפך, אתה לא יכול להיות כאילו outsider, כמו שאפילו אילצנו את הילדה להצטרף לוואטסאפ, אתה לא יכול להיות outsider".

גם ה.17 ציינה כי שימוש הורים במערכות היידוע הבית-ספריות למעקב אחר ילדים הוא ביטוי של מציאות קיימת:

אנחנו חיים בעידן כזה ואין מה לעשות... כל הזמן המושג האח הגדול עומד מולי, ואני אומרת ממש, אנחנו בעידן האח הגדול וזה, אני אפסיק. אבל מצד שני אתה לא יכול. זו הקדימה, זה העידן החדש. אתה לא יכול להתנתק מהקדמה.

ה.28 ציינה דברים דומים:

... יכול להיות שהן מרגישות שנגיד שבית ספר זה מקום שלהן ואני לא צריכה לדעת כל הזמן מה קורה. אוי, אבל העולם כל כך טכנולוגי היום, שזה חלק מהעניין. הנה, יש לך את הטכנולוגיה הזו, וזה חלק מהעניין... אני לוקחת את המשוב ואני אומרת שזה האח הגדול, אבל זה חלק מעולם שאתם חיות בו.

חלק מההורים ביטאו עמדה שלפיה השימוש במערכות היידוע הבית-ספריות נעשה לאו דווקא מתוך רצונם או הכרתם ביתרונותיהן של המערכות, אלא מתוך קבלת המציאות. ה.14 ציינה: "בהתחלה לא אהבתי את זה בכלל, אבל הסתגלתי. כמו שאתה מסתגל לכל כלי טכנולוגי". ה.11 ציינה בהקשר זה: "אמרו לנו שהמערכת קיימת. חיברו אותנו. זרמנו כולנו עם המערכת".

כפי שעולה מתוך הדברים, הורים רבים מקבלים את המעקב הנעשה אחר ילדיהם במישורים אחרים של חייהם, ובמיוחד זה הנעשה במסגרת הבית-ספרית. הורים מצדיקים עמדה זו על יסוד תפיסה שלפיה מעקב כזה מקובל מבחינה חברתית, והוא מבטא למעשה את מציאות החיים הנוכחית.

על פני הדברים מסקנה זו מבטאת גישה הורית שלפיה זהות המרחב (כלומר השאלה אם מדובר במרחב ציבורי או פרטי) משפיעה על הלגיטימיות של המעקב אחר מתבגרים.

ייתכן שזה אכן המצב. ואולם, הממצא האמור מחדד גם את חשיבותן של הנורמות החברתיות המקובלות ואת השפעתן על עמדות של הורים בנושא. במובן זה ממצא זה מחזק את המסקנה המרכזית של מאמר זה, שהנורמות החברתיות משפיעות במידה ניכרת על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בכל הנוגע לנקיטת פרקטיקות של מעקב אחר ילדיהם. חיזוק נוסף למסקנה זו ניתן לראות בהתייחסותם של הורים לסוגיית נרמול מתבגרים למעקב.

(ד) נרמול מתבגרים למציאות של מעקב

במסגרת ניתוח תשובות הורים לשאלות בדבר עמדותיהם כלפי מעקב הורי אחר מתבגרים ניתן לזהות התייחסות לסוגיית נרמול מתבגרים למעקב. תפיסה זו ניתנת לזיהוי בדבריהם של חמישה הורים:

כך לדוגמה, כאשר ה.18 נשאל כיצד ילדו בן ה-14 מקבל את העובדה שאימו בודקת את הטלפון הנייד שלו ואת התנהלותו ברשת בעקבות זאת, הוא ציין כי ילדו מקבל זאת בהבנה, בין היתר כי כנראה התרגל לכך:

ש: והם יודעים שזה קורה. ברגע שגדלים, הילד כבר בן 14 הגדול, לא אומר 'רגע, לא מתאים לי יותר, אני כבר לא רוצה'. לא עולות כאלו סוגיות?

ת: לא. אני חושב שגם זה לא נעשה ברמה היומית, כמו שזה נעשה בעבר. הבדיקה. אבל אולי בגלל שהתרגל שזו דרך ההתנהלות, אז זה בסדר.

ה.23, אם לילדים בוגרים ולנערה בת 17 התייחסה לדברים בהקשר של שימוש באפליקציות מעקב. לטענתה, לא ניתן להתקין אפליקציות כאלו למתבגרים בשל סירובם לכך, והפתרון הוא להתחיל במעקב כזה כבר בגיל צעיר, כדי שיגדלו לתוך זה:

ת: כן. זה אפשר לעשות בגיל יותר צעיר שאני פספסתי, כבר הגעתי לדור האפליקציות האלו יותר מאוחר. צריך את אישור הילד ובגיל 17, 19, כבר אין, הם לא מאשרים.

ש: אישור הילד כי מה?

ת: כי אתה צריך להתקין.

ש: כי פיזית הוא פשוט לא יסכים או יכול למחוק. זו הכוונה?

ת: כן. אני תמיד אומרת להורים, ביום שאתה קונה לילד שלך את הטלפון הראשון, תתקין את זה, ושהוא יגדל לתוך זה. סיכוי סביר, שבגלל שהוא גדל לתוך זה...

ה.11, אם לנער בן 14.5 ולנערה בת 16.5, ציינה דברים דומים במהותם:

ת: זה משהו שאפשר אולי לעשות שהילדים קטנים ואז אולי הם גדלים עם זה אבל פתאום באמצע החיים לשים דבר כזה, זה לא.

ש: זה מעניין, וברמה העקרונית יותר אם באמת ילד קטן ושמים לו מצלמה ברגע שהוא קטן והוא גדל עם זה כמו שאמרת, מה את חושבת?

ת: אז אולי איכשהו הוא אוכל את זה...

ה.26, אשר עוקב אחר ילדיו בני ה-10 וה-12 באמצעים שונים, ציין כי ילדיו מקבלים בחיוב את המעקב האמור, שכן הוא התחיל אותו כבר כשהם היו בגיל צעיר: "הם כן יודעים מגיל מאד צעיר שאבא עוקב... אז נוצר שם איזשהו למידה מבחינת הילדים, שזה ממש בסדר שכל הזמן יש אינטראקציה".

הממצא האמור מבטא במפורש וחד-משמעית את התפיסה שלפיה הלגיטימיות של נקיטת הורים פרקטיקות של מעקב ישיר ומתמשך תלויה בתפיסה החברתית של פרקטיקות אלו ובנורמות המקובלות בחברה בעניינן. במובן זה, סוגיית נרמול בני נוער למעקב הורי מבטאת, באופן הברור ביותר את ההכרה של הורים בהיותה של יכולתם להשתמש באפליקציות מעקב או במצלמות ביתיות למעקב אחר התנהלות ילדיהם המתבגרים תלויה במידת המקובלות החברתית של אמצעים אלו, לרבות מבחינת נקודת המבט של ילדיהם. מכיוון שהנחת המוצא של מרבית ההורים היא שהנורמות כיום אינן תומכות במעקב כזה, הרי שפתרון אפשרי אחד הוא סיגול ילדים למעקב כזה כבר מגיל צעיר.

לגישתי, ניתוח שלוש קבוצות הממצאים שהוצגו לעיל מעיד כי עמדותיהם והתנהלותם של הורים בכל הנוגע לשאלת המעקב שלהם אחר ילדיהם המתבגרים (ובעיקר סוג פרקטיקות המעקב שבשימושם) מושפעות במידה רבה מתפיסתם את הנורמות החברתיות המקובלות בהקשר זה. הורים עוקבים אחר ילדיהם כבר כדרך אגב ונקודתית ונמנעים משימוש באמצעי מעקב ישירים, מתמשכים ומקיפים יותר, במידה רבה בשל הבנתם את התפיסה החברתית המקובלת של התנהגותם זו. הורים אלו מצדיקים את המעקבים הנערכים אחר ילדיהם במישורים אחרים של חייהם על יסוד התפיסה כי מעקבים אלו מקובלים חברתית, וכי "זו המציאות". כמו כן הם מכירים בצורך "להרגיל" ילדים בגיל צעיר לנורמה של מעקב כדי להביא את הילדים לידי הסכמה למעקב, גם בגיל מבוגר יותר. צורך זה "להרגיל" ילדים לנורמה של מעקב ישיר ומתמשך מעיד – במידה רבה – על הנחת היסוד של הורים כי מתבגרים כיום (ואולי חלקים נוספים בחברה) אינם רואים במעקב ההורי האמור כביטוי לנורמה חברתית מקובלת.

עד כאן בכל הנוגע למעקב הורי. מעניין שתפיסתם של הורים את הנורמות החברתיות המקובלות השפיעה גם על העמדות שלהם בנוגע לסוגיית החשיפה של הורים מידע על ילדיהם ברשת.

2. חשיפה ושיתוף הורי – הצגת ממצאים וניתוחם

במסגרת הראיונות נשאלו הורים על היבטים שונים בהקשר של חשיפת מידע ושיתוף תמונות של ילדים ברשת בידי הוריהם. אף שלא נשאלו על כך, הורים רבים הסבירו בעניין זה כי החשיפה והשיתוף הם נורמות מקובלות במציאות הנוכחית. ה.5 ציין את הדברים מפורשות:

כל תופעה התחילה באמת מאיזשהו משהו חריג. במקרה הזה, זה הפך לנורמה. איך יודעים שזה נורמה? אתה רואה את הכמות משתתפים. זאת אומרת כמעט כל העולם שם, וכל שכן עם תמונות ועם סיפורים וחוויות. אז, בהחלט הפך לנורמה מאד מקובלת, מאד פופולרית. אני לא רואה משהו חריג. גם אני, האמת בזכות אולי העובדה שכולם שם, אני לא רואה עם זה איזושהי בעייתיות היום.

1. ה, בהתייחסותו להתנהלות ילדים ברשת ציין מפורשות כי הסיבה נובעת משינוי הנורמות בהקשר זה, בהבהירו כי להורים תפקיד נכבד בהקשר זה:

ת: זה נראה נורמלי שמישהי תצלם את עצמה בת 14 ותעלה תמונה לפייסבוק עם איזו תנועה ועם איזה זה, שהוא בוטה, ואין להם בעיה, כי החושים קהים.

ש: מה הסיבה לזה לדעתך?

ת: הריבוי של זה. הנורמות השתנו... הרף ירד משמעותית. פעם הרף היה גבוה. להעלות משהו וזה. היום הרף ירד, מאד קרוב לכלום.

ה.3 ציין כי פרסום וחשיפה של תמונות ילדים ברשת בידי הוריהם הם הדרך המקובלת שבה אנשים משתפים וחולקים את האושר שלהם עם אחרים: "בעולם הזה, כך, כך חולקים... זו יצירות, יצירות מופת, מה זאת אומרת [צוחק]. וזה גם מקובל. ככה אתה חולק את האושר שלך, לא?"

ה.25 התייחסה לאוטומטיות שבחשיפה ההורית: "האוטומטיות הזו היא קטע, כאילו אתה יודע היא יכולה לשלוח לי תמונה אינטימית שלה ברגע מסוים ואני יכולה להעלות את זה". בדומה לזה ציינה ה.12:

ת: כי כולם בפנים וכולם עושים את זה... בפייסבוק, אנשים בגילי בוא נגיד, חברי, משפחה, אף אחד לא שאל מישהו... יש פה איזשהו משהו שהוא חוצפה באיזשהו מקום אבל אנחנו לא חושבים על זה ככה. יש פה איזשהי בעיה... זה כאילו באוטומט שלנו, אבל אם חושבים על זה רגע, עוצרים וחושבים על זה, באיזה זכות את מעלה תמונה שלי? לא שאלת אותי בכלל.

ה.12 מכירה בבעייתיות של החשיפה ההורית ובכך שהיא חלק מהמציאות הנוכחית: "אבל גם לי עושים את זה, אז אני פשוט... זו המציאות שלנו. גם אותי, אני רואה לפעמים תמונות מזעזעות 'איך את מעלה אותן, תמחקי'. ואני מבינה שחלק ראו. מה לעשות?" גם ה.11 נשאלה מה דעתה על הורים המעלים תמונות של ילדיהם לרשת וציינה: "זה העולם ככה עובר מידע היום". היא חזרה על עמדתה זו כשהתייחסה לאפשרות של ילדים לתבוע את הוריהם בגין פרסום תמונות שלהם ברשת: "אוי זה בעיה, ילד הוא לא רכוש של ההורים שלו אבל עדיין יש קונבנציות, יש דברים שנהוג לעשות. כל העולם, כל האנשים מפרסמים תמונות של הילדים שלהם". ה.4 ציינה: "מול החברים, מה? בקהילה. מאד מקובל. שהנה הילד שלי הפליץ, התחפש, עשה גרפס. הרבה פעמים אני רואה תמונות שהם..." ה.7 ציינה: "ברור שיש פה סכנות וזה לא הדבר הכי חיובי שבעולם, אבל מאחר והחברה שלנו הפכה להיות כזאת, וכולם עושים את זה".

ה.20 ציינה גם היא כי חשיפה ברשת היא דבר מקובל חברתית, בציינה שדווקא מצב שבו לא ניתן למצוא מידע על אדם ברשת עשוי כיום להיתפס כחשוד ולא מקובל:

לא יודעת, זה נראה לי חלק מהתקופה. מזה שזה פשוט נהיה, לא יודעת, התמונות שלו everywhere. למרות שזה לא מדויק. יש עדיין אנשים שאני אגלגל אותם, ואני לא אמצא עליהם כלום. שזה גם נהיה, בקטע פרנואידי, אתה גם מתחיל לתהות למה. מה הוא מסתיר? כלום. תגלג אותי, תמצא מיליון דברים. אני לא איזה, סלב, או אושיית רשת, אבל יהיו שם ממצאים ותמונות, וזה.

ה.8, כשנשאל על סוגיית העלאת תמונות של ילדים לרשת בידי הורים ציינה:

אני חושב שלילדים היום בכלל לא אכפת... אני חושב, כן. כולם רגילים שמעלים תמונות שלהם, אני לא חושב שבכלל יהיה אכפת להם. האמת שלא שאלתי אותו אבל היום כאילו זה הטבע, כולם עושים את זה וכולם רגילים לזה.

דבריו של ה.24 הם מעין סיכום של הדברים:

הרי בסופו של דבר אנחנו הופכים להיות איזה מין בלון אחד גדול, גדוש מידע שכל אחד מלקט את הדברים שמעניינים אותו, והם צריכים להבין איפה הם חיים... זו המציאות, ממש כך. ממש כך.

הדברים שהוצגו מבטאים עמדה של חלק לא מבוטל מההורים, ולפיה חשיפת מידע ברשת בכלל וחשיפת הורים תמונות של ילדיהם בפרט היא נורמה מקובלת בתקופה הנוכחית. אומנם חלק מההורים ציינו את הדברים בביקורת מסוימת על הנורמה האמורה ועל אופן התנהלותם ועל החברה בכללותה בהקשר זה. והורים אחרים הדגישו כי הם נמנעים מלחשוף את ילדיהם ברשת (או שהם מקפידים לחשוף את ילדיהם רק בסיטואציות מסוימות כגון במסגרת טיולים וברשתות "סגורות" כגון וואטסאפ). עם זאת התמונה הכללית העולה מהדברים היא שחשיפת הורים את ילדיהם ברשת היא נורמה מקובלת, לפחות על חלק לא מבוטל מההורים.

***

מכל האמור עולה בבירור כי לפי הורים רבים, חשיפת מידע על ילדים ברשת בידי הוריהם וכן מעקב אחר ילדים (במיוחד בהקשר בית-ספרי) הם ביטוי למציאות החיים בעידן הדיגיטלי ולנורמות החברתיות המקובלות במציאות זו. דברים אלו מעידים גם כי הורים מכירים בקיומם של מעגלים או הקשרים אחרים בנושא פרטיות ושימוש במידע (כגון הקשר משפחתי, הקשר בית-ספרי והקשר ציבורי), וכי הם משליכים מהתפיסה שלהם על מה שנעשה במעגל / הקשר אחד על הקשרים אחרים.

מעניינת השפה שבה בחרו הורים להשתמש בהקשר זה. הורים רבים התייחסו להתנהלות החברתית בסוגיות האמורות כביטוי של "מציאות" ו"חיים". ה.8 התייחס לחשיפה ברשת כביטוי של ה"טבע" האנושי הנוכחי, ואילו ה.24 ציין שהשימוש במערכות הידוע הבית-ספריות הוא חלק מ"אבולוציה טכנולוגית טבעית". ה.12 וה.25 הגדירו את החשיפה ההורית ברשת כאקט המתבצע "אוטומטית". ה.6 התייחסה למעקב כחלק "אינטגרלי" מחייהם של ילדים, וה.14, ציינה בהתייחסותה למעקב ההורי באמצעות מערכות ידוע בית-ספריות כי חרף הסלידה הראשונית שלה מהמערכות היא הסתגלה אליהן כמו שמסתגלים "לכל כלי טכנולוגי".

חלק מההורים השתמשו בביטויים דומים כשביקשו להצדיק מדוע הם אינם מבקשים את הסכמת ילדיהם בטרם חשיפתם מידע עליהם ברשת. כך לדוגמה, כפי שצוין קודם לכן, טען ה.5 בעניין זה: "האמת שלא. אמ, [חושב] זה כאילו טבעי מידי. זה כמו שאני לא אבקש את ההסכמה שלו לרדת לרחוב ולטייל איתו לגינות, ושנאשים יראו אותו ברחוב. זו ההקבלה שלי היום כי פעם זה היה נשמע כאילו הוא חשוף, יכולים ו..."

לממצא זה משמעויות שונות. ניתן כמובן לראות בדברים דרך של הורים להצדיק את התנהלותם כאשר זו נתפסת בעיניהם כבעייתית. הצגת גישה שלפיה כל ההורים מתנהגים בצורה דומה, לפי מציאות קיימת ולפי נורמות חברתיות מקובלות מאפשרת להורים להצדיק את התנהלותם, במיוחד כאשר הם מניחים שהעומד מולם רואה בהתנהלות זו כבעייתית.

מכיוון אחר ניתן לראות בדברים ביטוי לראייתם של אנשים בהתפתחויות הטכנולוגיות התפתחויות "טבעיות"¹⁵⁵. מסקנה זו, המתישבת עם הלשון שחלק מההורים השתמש בה, מבטאת תפיסה שלפיה התפתחויות טכנולוגיות – ובהקשר הספציפי שימוש בטכנולוגיות לחשיפת מידע על ילדים ולמעקב אחריהם (לפחות בהקשר הבית-ספרי) – הן חלק טבעי מהמציאות הנוכחית ומהורות בעידן הדיגיטלי.

ניתן לראות בדברים ביטוי גם למידת הנרמול של ההתפתחויות הטכנולוגיות השונות בהתנהלות החברתית היום-יומית, במובן שמדגיש את הקבלה של החברה את ההתפתחויות האמורות ואת הנורמות החברתיות המתעצבות לפיהן. בהקשר זה מעניין שלפחות חלק מההורים הציגו עמדה מורכבת שלפיה הם מכירים בבעיות השונות הכרוכות בחשיפה הורית ובמעקב אחר ילדים, אך מדובר במציאות שאין בכוחם לשנות, לערער עליה או לאתגר אותה. כלומר, מלבד עצם הקבלה של הורים את ההתפתחויות הטכנולוגיות ושינוי הנורמות הנובע מהן כפי שהם תופסים אותן, הדברים שהוצגו לעיל מבטאים, לפחות במידה מסוימת, גם את הסלידה של הורים מהשינויים והכרה – אמיתית או מדומינת – בדבר אי-היכולת שלהם להתמודד עם המציאות האמורה.

מעניין גם שהעמדה בדבר ה"טבעיות" שבחשיפה ובמעקב לא עלתה בדברי הורים כאשר הם התייחסו למעקב הורי מסוג של חיטוט במכשירים של ילדים או שימוש באפליקציות מעקב. ייתכן שהדברים מבטאים תפיסה שלפיה פרקטיקות אלו עדיין לא נטמעו או נורמלו חברתית, בניגוד לדוגמה לסוגיית המעקב המתבצע בהקשר הבית-ספרי, באמצעות מצלמות מעקב ומערכות הידוע האוטומטיות. כמו כן יש להדגיש שחלק מההורים ציינו מלכתחילה שהם אינם מעלים תמונות של ילדיהם לרשת, וחלק מהם אף ציינו כי הוא סולד מכך עקרונית. ייתכן שדבר זה מעיד שסוגיה זו עדיין נתונה במחלוקת או במשא ומתן חברתי שלא הוטמעה או לא נורמלה במלואה.

155 להרחבה ולדיון בדבר השאלה אם טכנולוגיה היא תוצר של התפתחויות "טבעיות" או שמא היא מונעת מערכים, וביתר פירוט מתוך אינטרסים של כוח ושליטה, ראו: Andrew Feenberg, *Questioning Technology* (1999) pp. 1–17; ערן פישר, **קפיטליזם בעידן התקשורת הדיגיטלית: הכלכלה החדשה ושיח הטכנולוגיה** (2011), בעמ' 236–247. יצוין כי אלקין-קורן ובירנהק טוענים כי העמדה הדטרמיניסטית שלפיה טכנולוגיה "מתפתחת בעצמה" מקובלת כיום פחות. לגישתם, טכנולוגיה לעולם אינה ניטרלית והתפתחותה היא תוצאה של ערכים שונים. ראו ניבה אלקין-קורן ומיכאל בירנהק (לעיל, הערה 4) בעמ' 20–22. לדיון על משמעות הקשר בין האדם לטכנולוגיה מבחינה פילוסופית ראו דון איידי, **פוסטפנומולוגיה וטכנומדע** (2016).

ז. התערבות המשפט

עד כה ראינו כי ממצאי המחקר מעידים שנורמות חברתיות (או לפחות תפיסתם של הורים את הנורמות הללו) משפיעות על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בכל הנוגע למעקב אחר ילדיהם המתבגרים וכן בנוגע לסוגיה של חשיפת מידע על הילדים ושיתופו ברשת.

בהתבסס על כתיבתן של זובוף, זר וסטיבס ומרקס אשר הוצגו קודם לכן, נראה כי ניתן לומר בביטחון כי נורמות חברתיות אינן מתפתחות בהכרח באופן טבעי, וכי לא פעם יש מי שמוביל את ההטמעה והקבלה של נורמות אלו. מה שנראה לנו לא פעם כנורמה "טבעית" הוא למעשה תוצר של התנהלות גורמים שונים, לרבות תאגידיים וחברות מסחריות. ממצאי המחקר מעידים כי הנורמות החברתיות בנוגע למעקב הורי וחשיפה של הורים את ילדיהם ברשת מופנמות על ידי הורים ומבנות את התנהגותם בהקשרים אלו.

בהתבסס על כתיבתו של פוקו, שהוזכרה קודם לכן, משמעות הדבר היא שהורים רבים מפנימים את רעיון השליטה וממשמעים את עצמם ואת התנהלותם בהקשרים אלו לפי הבנתם את המצופה מהם מבחינה חברתית. כאמור, חלק מהם אף חווה את הנורמות החברתיות בעניין חשיפת מידע על ילדים ברשת ומעקב אחריהם (בעיקר במרחב הציבורי) כתוצר טבעי של המציאות הקיימת ולא, לדוגמה, כביטוי לאינטרסים של אחרים.

מצב עניינים זה מעלה את השאלה אם על המשפט להתערב בסוגיה זו, ואם כן, באיזה אופן. במילים אחרות, השינויים הטכנולוגיים מרחיקי הלכת והשפעתם על ההתנהלות המשפחתית בנוגע להיבטי פרטיות מחייבים לבחון אם על המשפט להתערב בהתנהלות התא המשפחתי בסוגיות האמורות, או שמא יש להשאיר את ההתמודדות עימן לגורמים אחרים.

לורנס לסיג (Lessig) טען בספרו המכונן *Code* כי היעדר הסדרה של הרשת (במובנה הרחב) עלול להפוך אותה לכלי מושלם לשליטה.¹⁵⁶ בהמשך לדברים אלה ניתח לסיג את ארבעת הגורמים המשפיעים על התנהגותו של הפרט (המשפט, נורמות חברתיות, שוק והארכיטקטורה הטכנולוגית שאותה הוא מגדיר כ"קוד") בטוענו כי כל גורם מתוך הארבעה משפיע על התנהגות הפרט, אך בפועל משפיע (ומושפע) גם מכל גורם אחר.¹⁵⁷ בהמשך מרחיב לסיג וטוען כי המשפט יכול להשפיע, במישורין או בעקיפין, על שלושת

156 Lawrence Lessig *Code: Version 2.0* (2006) p. 4. לסיג טען בהקשר זה כי "cyberspace, left to itself, will not fulfill the promise of freedom. Left to itself, cyberspace will become a perfect tool of control".

157 שם, בעמ' 123.

הגורמים האחרים, לרבות על הנורמות החברתיות החלות בחברה.¹⁵⁸ אומנם מערכת היחסים בין הגורמים השונים היא דינמית ומשתנה לפי הנסיבות, וכל גורם עשוי להשפיע על גורם אחר ולהיות מושפע ממנו, אבל הנקודה המרכזית לענייננו היא כי למדינה עומדת הסמכות והיכולת להשתמש בחוק ובמשפט לשם קידום התנהלות הנתפסת בעיניה כראויה. המדינה יכולה להפעיל לשם כך את כוחו הכופה של החוק או להביא לשינוי התנהלות האזרחים בדרכים אחרות ורכות יותר, והכול מתוך הבנה שהשארית הרשת (במובנה הרחב) לפעול ללא הסדרה עשויה להביא לתוצאות לא רצויות ולפגיעה בחירותם של פרטים.

התפיסה המסורתית היא כי למשפט תפקיד מצומצם בנוגע להתנהלות משפחות וליחסים משפחתיים. עם זאת יש הטוענים כי המשפט יכול למלא תפקיד חשוב במסגרת המשפחתית ואף לתרום ללכידותן וליציבותן של מסגרות משפחתיות.¹⁵⁹ כפי שצינו דפנה הקר ורות הלפרין-קדרי, מוסד המשפחה הוא אחד המוסדות החברתיים החסינים ביותר בפני ניסיון להנדוס משפטי.¹⁶⁰ עם זאת ההנחה המקובלת היא שהמשפט מתערב בתא המשפחתי ומשפיע על התנהלותו באופנים ובכלים שונים.¹⁶¹ לפי ג'ין פורטין (Fortin), התלות של ילדים בהוריהם ופערי הכוחות ביניהם מצדיקים גישה מתערבת יותר של המשפט בהתנהלות התא המשפחתי.¹⁶²

כפי שצינו בלכר-פריגת, תפקידו הראשוני של המשפט בהקשר המשפחתי (אך לא רק בו) הוא תפקיד מגונן.¹⁶³ בהקשר של יחסי הורים-ילדים, המשפט מחייב הורים

158 שם, בעמ' 129–130. לסיג מדגים את טענתו דרך תחום החינוך. לטענתו, תוכני החינוך מוסדרים ברובם באמצעות המשפט, ומשכך, נעשה שימוש במשפט כדי להשפיע על הנורמות החברתיות של ילדים הלומדים במערכת החינוך.

159 איילת בלכר-פריגת, "מה למשפט ולמשפחה", **האם המשפט חשוב** (דפנה הקר ונטע זיו עורכות, 2011), בעמ' 275. לגישתה של ג'ין פורטין, התלות של ילדים בהוריהם ופערי הכוחות ביניהם מצדיקים גישה מתערבת יותר של המשפט בחיי המשפחה: "Indeed, the physical dependence of young children makes an imbalance in power between them and their parents inevitable. It is clear that the law could do more to ensure that parents paid greater attention to their children's rights, if it took a more interventionist role".

ראו: Jane Fortin, *Children's Rights and the Developing Law* (2005) p. 273.

160 דפנה הקר ורות הלפרין-קדרי, "כללי ההכרעה בסכסוכי משמורת – על סכנותיה של אשליית הדמיון ההורי במציאות ממוגדרת", **משפט וממשל** טו (תשע"ג) 91, בעמ' 146.

161 Frances Elizabeth Olsen, "The Myth of State Intervention in the Family", 18 *U. Mich. J.L. Reform* (1985) 835; דפנה הקר, **סוגיות משפחתיות בעניינים משפטיים** (2012), בעמ' 23–33. בלכר-פריגת טוענת גם היא כי המשפט משפיע על המוסד המשפחתי וניתחה את תפקידיו החיוביים של המשפט בהקשר זה. איילת בלכר-פריגת, "מה למשפט ולמשפחה?", **האם המשפט חשוב?** (דפנה הקר ונטע זיו עורכות, תשע"א) 275.

162 Fortin (לעיל, הערה 159) בעמ' 273.

163 Carl E. Schneider, "The Channeling Function in Family Law", 20 *Hofstral L. Rev.* (1992) 495; בעמ' 279.

לדאוג לצורכיהם של ילדיהם מבחינה חומרית (למזון, למלבוש, לדיור וכדומה).¹⁶⁴ במצבים של התפרקות תא משפחתי המשפט עשוי להתערב בהחלטות של הורים בכל הנוגע לשאלות כגון מזונות הילדים, הסדרי ראייה, ואף בעניינים קיצוניים יותר כגון הוצאת ילדים ממשמורת הוריהם או חטיפת אחד ההורים את ילדיו.¹⁶⁵ כפי שטען המשפטן שחר ליפשיץ, מרבית ההסדרים המשפטיים המתייחסים למשפחה עוסקים בסיטואציה של התפרקות התא המשפחתי ומסדירים את הזכויות ואת החובות בין בני המשפחה בסיטואציה זו. במובן זה, רק חלק קטן מן ההסדרים המשפטיים עוסקים בזכויות ובחובות החלות במערכות יחסים משפחתיות מתפקדות.¹⁶⁶ כפי שבלכר-פריגת ציינה, גם כאשר המשפט מכיל הסדרים הנוגעים למערכות יחסים מתפקדות, כגון חובות הורים לסיפוק צורכיהם הבסיסיים של ילדיהם, הנחת המוצא היא שהסדרים אלו לא יופעלו בידי הצדדים אלא רק במצבי משבר או עם פירוק היחסים.¹⁶⁷ והינה, גם במצבים של התפרקות התא המשפחתי התפיסה המקובלת במשפט הישראלי היא כי המשפט אינו עוסק בקיום חובות הוריות בתחום הרגש, כגון החובה של הורים לאהוב את ילדיהם, ואינו יכול לחייב עמידה בהן.¹⁶⁸

כל האמור מבטא לכאורה תפיסה צרה ומצומצמת של התערבות המשפט בהתנהלות התא המשפחתי. חרף כל האמור בלכר-פריגת טוענת, טענה המקובלת גם עליו, כי המשפט השפעה רבה על התנהלותן של משפחות. בלכר-פריגת מציינת ארבעה תפקידים של המשפט שבהם ניתן לזהות את השפעתו על משפחות: משפט ככללים ועקרונות המשמשים כלי רקע להתנהלות משפחתית; משפט כמעניק משמעות להתנהלות משפחתית שמעבר לסטנדרט בסיסי; משפט כגורם מחנך; משפט כגורם המבנה את התא

164 סע' 15 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות.

165 להרחבה בנושאים אלו ראו לדוגמה יואב מזא"ה, "אכיפה של הסדרי ראייה", הפרקליט נא (התשע"א) 227; Using Child Development ; 227 Joan B. Kelly & Michael E. Lamb, "Research to Make Appropriate Custody and Access Decisions for Young Children", 297 *Family and Conciliation Courts Rev.* (2000) 38; רונה שוז, "זכויות ילדים חטופים: האם חוק אמנת האג (החזרת ילדים חטופים), תשנ"א-1991 עולה בקנה אחד עם דוקטרינת זכויות הילד?", מחקרי משפט כ (תשס"ד) 421.

166 שחר ליפשיץ, "דיני זוגיות חילוניים ביובל הבא: בין ליברטריאניזציה ובין בית המשפט 'המחשק'", מחקרי משפט יז (תשס"ב) 159, בעמ' 169-170.

167 בלכר-פריגת (לעיל, הערה 161) בעמ' 281.

168 דוגמה מובהקת לעמדה זו ניתן לראות בדבריו של השופט אנגלרד בפס"ד אמין, שבו הוא ציין כי "אין ספק כי כל ילד זקוק לאהבת הורים והיא בגדר צורך חיוני בעבורו. כידוע, חסך באהבה עשוי להשפיע לרעה על אישיותו של אדם, אך הענקת אהבה היא מעבר ליכולת ההשגה של החוק, שידו גם כבדה וגם קצרה בתחום הנפש. לכן, בדברו על חובת ההורה לדאוג לצורכי הקטין, הכוללים חינוך, לא התכוון המחוקק להטיל חובה משפטית לאהוב, כעין דרישה לקיומו של רגש פנימי באדם". לעניין זה ראו: ע"א 2034/98 אמין נ' אמין, פ"ד נג(5) 69, 80 (1999), שבו נדחה ערעור שהגיש אב שחויב בתשלום פיצויים לילדיו על שהזניחם והתנכר להם.

המשפחתי המודרני כמוסד חברתי.¹⁶⁹ תפיסה זו, המכירה בהשפעתו של המשפט על המשפחה – ובעיקר ההכרה בתפקידו המחנך של המשפט בהקשר זה – היא לגישתי היסוד התאורטי למעורבות המשפט בהתנהלותם של הורים בנוגע לסוגיות של מעקב הורי וחשיפת הורים מידע על ילדים ברשת.

במסגרת מאמר זה, ומפאת קוצר היריעה, אין באפשרותי להיכנס בעובי הקורה בעניינה של השאלה אם (ובאיזו מידה) הורים מוסמכים לעקוב אחר ילדיהם המתבגרים ולהעלות מידע עליהם לרשת ללא הסכמתם לכך. על קצה המזלג אציין כי לגישתי שאלה זו צריכה להיבחן על יסוד הכתיבה העיונית מתחום דיני הפרטיות כמו גם על יסוד הכתיבה העיונית מתחום טובת הילד וזכויותיו.

במקום זאת ברצוני לטעון ששימוש הורים באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם (קרי אפליקציות מעקב, מצלמות מעקב ביתיות, שעונים "חכמים") וכן העלאת הורים מידע על ילדים לרשת הן סוגיות שיש לראות בהן לא רק "פנים-משפחתיות". הסיבה לכך היא שפעילות כזו של הורים משמעותה הכנסת גורמים חיצוניים למערכת היחסים המשפחתית (בעיקר באמצעות שימוש באמצעי מעקב טכנולוגיים שמספקות להורים חברות פרטיות-מסחריות, שאוגרות ומעבדות מידע רגיש על ילדים שנאסף במסגרת השימוש באמצעי המעקב) והוצאה של מידע שמקורו בהתנהלות משפחתית לעולם שמחוץ למסגרת המשפחתית (במסגרת העלאת מידע על ילדים לרשת).

במובן זה אני מבקש לטעון ששימוש של הורים באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם (במובחן ממעקב הורי שאינו כזה) וחשיפת הורים מידע על ילדיהם ברשת – בשל היותם פרקטיקות החושפות ילדים לגורמים חיצוניים למסגרת המשפחתית, ומכאן פוגעות בפרטיותם ועשויות אף לסכן אותם – מחייבים את המשפט לבחון את עמדתו באשר לסוגיות אלו בהישען, כפי שצוין קודם, על תפקידו כגורם מחנך ומגונן.

ממצאי המחקר – המעידים בבירור כי לנורמות חברתיות יש השפעה על עמדות ועל התנהלות של הורים בעניינים אלו – מחזקים טענה זו. לגישתי, בהתבסס על הרעיון בבסיס המודל של לסיג, עמדתי היא כי לשוק ולחברות מסחריות יש אינטרס כללי ברור לקידום שימוש של הורים באמצעי מעקב ולהגדלת החשיפה שלהם את ילדיהם ברשת. סביר להניח כי אינטרס כלכלי זה משפיע במידה ניכרת על הנורמות החברתיות המקובלות, שכפי שהוצג כאן, משפיעות מצידן על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בנושאים האמורים. מכיוון שהטכנולוגיה כשלעצמה היא ניטרלית בהקשר של סוגיות אלו, השארת הזירה לגורמי השוק ולנורמות החברתיות תביא כמעט בוודאות למציאות של מעקב תמידי ומקיף אחר ילדיהם ולמצב שבו מידע על ילדים, לרבות מידע רגיש, יהיה בחזקתם ובשימושם של גורמים מסחריים ושל כל מי שמצוי במרחבי הרשת. ילדים, לרבות מתבגרים, יאבדו את האפשרות ליצור לעצמם מרחב אישי ופרטי. מידע על ילדים

169 בלכר-פריגת (לעיל, הערה 161) בעמ' 288–303.

ייאסף ויעובד מרגע לידתם ועד רגע מותם, על כל ההשלכות הנובעות מכך. ממצאי המחקר בנוגע לנרמול בני נוער למעקב מדגישים נקודה זו בצורה מובהקת. ניתן לכאורה לטעון כי פיקוח הורים על התנהלות ילדיהם ברשת ומעקב הורי עלולים להביא להפחתה בשימוש ילדים באפליקציות שונות וברשת בכלל, ומכאן שלחברות מסחריות דווקא אין אינטרס לתמרץ הורים להשתמש באמצעים למעקב אחר ילדיהם ברשת. מאותו הטעם ניתן לטעון כי לשוק יש אינטרס כלכלי בפיתוח אפליקציות אנונימיות וטכנולוגיות שיאפשרו לילדים לעקוף את המעקב ההורי. ואולם, נראה שטענה זו היא תאורטית במהותה. מוקדם יותר ניתח המאמר את האינטרסים הכלכליים של תאגידים וחברות מסחריות במעקב הורי. כמו כן הלכה למעשה חלק מחברות הטכנולוגיה הגדולות אינן יוצאות נגד המעקב ההורי אלא תומכות בו.¹⁷⁰ היקף שימוש בני נוער ברשת הוא רב,¹⁷¹ והעמדה הציבורית כלפי אפליקציות אנונימיות שבשימוש מתבגרים היא שלילית ביותר, מהטעם שהן נתפסות כמסוכנות.¹⁷² על כל זאת יש להוסיף שילדים ומתבגרים תלויים בהוריהם מבחינה כלכלית (ומבחינות אחרות), ולכן הסיכוי שילדים יוכלו לרכוש אמצעים למעקב המעקב ההורי בכספי ההורים הוא, מטבע הדברים, נמוך. כל האמור מלמד לדעתי שהשארית הזירה לכוחות השוק ולנורמות החברתיות תביא בסופו של דבר להתעצמות השימוש באמצעים למעקב הורי אחר ילדים ולפיקוחם עליהם, נוסף על חשיפת מידע עליהם ברשת.

לאור האמור ובשל הפגיעה בפרטיות ילדים הכרוכה בדברים, גישתי היא כי על המשפט לנקוט גישה המתערבת בהתנהלות ההורית הנוגעת לפרטיות ילדיהם בהקשרים אלו. התערבות זו צריכה ככלל להביא לצמצום החשיפה של הורים את ילדיהם ברשת וכן להגברת מודעותם של הורים בכל הנוגע להשלכות השימוש שלהם באמצעים טכנולוגיים למעקב אחר ילדיהם.¹⁷³

לגישתי, ההתערבות המשפטית צריכה להיעשות בעיקר בכלים הצהרתיים המבקשים להשפיע על התנהלותם של הורים בטרם הם פועלים באופן העשוי להיתפס כבעייתי

170 ראו לדוגמה את חברת גוגל אשר משווקת להורים, בחינם, את שירות family link המאפשר להורים לעקוב אחר התנהלות ילדיהם ברשת. להרחבה ראו: <https://bit.ly/3sJQVib>.

171 ראו: דו"ח בזק, הערה 138.

172 ראו לדוגמה את המחאה הציבורית נגד אפליקציית בליינספוט אשר נועדה לאפשר התכתבות אנונימית בין מתבגרים. ראו נועה פרייס, "גיא לרר נגד דור רפאלי: תסגור את האפליקציה בליינספוט לפני שילד יתאבד", *TheMarker* (16.1.2016), <https://bit.ly/3LP2Ber>. ראו גם אלכסנדרה לוקש וניר (שוקן) כהן, "אפליקציית הצ'טים שמסוכנת לילדים", *Ynet* (3.4.2019), <https://bit.ly/3rQlqDN>.

173 יצוין כי במסגרת המחקר נבחן אם ניתן לזהות השפעה של המשפט על עמדות ועל תפיסות של הורים בסוגיות הנוגעות לפרטיות ילדיהם מולם. בהקשר זה המחקר בחן אם המשפט (וביתר דיוק החוק והפסיקה) ניתן לזיהוי בדבריהם של הורים כגורם המשפיע על התנהלותם. ממצאי המחקר הראו בבירור כי מרבית ההורים לא כללו בדבריהם התייחסויות אשר יכלו להתפרש כמעידות על השפעת המשפט על התנהלותם בהקשרים האמורים.

(ex-ante), ולא בהרחבת הכלים הקיימים המאפשרים הטלת סנקציות (אם אזרחיות ואם פליליות) על הורים בגין התנהלות כזאת (ex-post). ככלל, שימוש בכלים הצהרתיים "רכים" – כדוגמת הסברים להורים על ההשלכות של חשיפת ילדים ברשת ועל שתוכנות מעקב עלולות לחשוף את ילדיהם בפני גורמים עברייניים – עשוי לצמצם את מספר המקרים שבהם הורים חושפים את ילדיהם ברשת ואת מספר המצבים שבהם הורים עוקבים אחר ילדיהם שלא לצורך.¹⁷⁴

מבחינה תאורטית סוג ההסדרה האמור מתיישב עם כתיבתו של יובל פלדמן, שלפיה על החוק להתייחס אחרת לאנשים "טובים" אותנטיים ("authentic good people") אשר פעילותם הפסולה נובעת בעיקרה מתוך הבנה מוטה של המציאות ומהיעדר מודעות להשלכות פעילותם, שלאורן הם מצדיקים את פעילותם בלי להרגיש רע מבחינה מוסרית, ולהקל על אנשים אלה.¹⁷⁵

מבחינה מעשית, לסוג ההסדרה המוצע שתי סיבות עיקריות: הראשונה היא ייחודיות מערכת היחסים בין הורים לילדיהם. יישום פתרונות משפטיים מסוג ex-post יחייב במקרים רבים לראות בהורים ובילדים שני צדדים לסכסוך משפטי. מצב זה עשוי להביא ליתר משפטיציה של מערכת היחסים בין הורים לילדיהם ואף לריבוי מצבים שבהם ילדים יבקשו לפנות לאפיקים משפטיים נגד הוריהם בעניינים האמורים, לדוגמה להפסקת מעקב או להסרת תמונות ברשתות חברתיות. מטבע הדברים מצב זה אינו רצוי, אף שבמקרים קיצוניים ייתכן שהוא בלתי נמנע.¹⁷⁶ סיבה שנייה היא שבסוגיות האמורות פתרונות משפטיים מסוג ex-post אינם לרוב תרופה אמיתית לעצם הפגיעה בפרטיות. לדוגמה, מחיקת תמונה מביכה של ילד שהועלתה לרשת בידי הוריו לאחר שהיא נחשפה והועברה בין חבריו, או תשלום הורים פיצוי כספי לילדם במצב כזה, ספק אם יעזרו לילד שפרטיותו כבר נפגעה. יישום פתרונות משפטיים מסוג ex-post בעניינים של הורים בהקשרים האמורים צריך להיעשות ככלל רק במקרי קיצון.

על קצה המזלג יצוין כי את המהלך האמור ניתן להשלים בקידום מהלכים רגולטוריים לצמצום היכולת של גורמים מסחריים לאסוף מידע על ילדים ולהשתמש בו. הרגולציה האירופית (GDPR) המקדישה תשומת לב מיוחדת לסוגיית עיבוד מידע על ילדים, הנחיות הרשויות בגרמניה שאסרו על שימוש ב"שעונים חכמים" מסוימים והקנסות המוטלים על ידי ה-FTC האמריקני – אלה הם דוגמאות ליכולתו של המשפט להשתמש בכלי משפט "קשה" לטיפול בסוגיות דומות מהצד של הגורמים המסחריים.

174 אומנם יש להיזהר ששימוש בכלים אלו לא יביא ל"אפקט מצנן" ולהימנעות מוחלטת של הורים משימוש באמצעי מעקב, גם כשהדבר מוצדק. ההתייחסות לנושא צריכה להיות סבירה ומבוססת על איזון בין חובתם של הורים להגן על ילדיהם לבין חובתם לכבד את פרטיותם, והכול במתן משקל והתייחסות לגילו של הילד, למידת בגרותו וכו'.

175 Feldman (לעיל, הערה 113).

176 כפי שצוין, בשנים האחרונות החלו בתי משפט באירופה לדון בתביעות ילדים את הוריהם בגין חשיפה פסולה ברשת.

כך לדוגמה ניתן לטעון כי הגבלת גורמים מסחריים בכל הנוגע לעיבוד מידע על ילדים ולסחר בו, מתן אפשרות לילדים לחזור מהסכמה שנתנו הוריהם לאיסוף מידע הנוגע אליהם בכל רגע נתון וכן הגדלת הסנקציות בגין זליגת מידע על ילדים או שימוש בו בניגוד להוראות הדין – כל אלה עשויים להביא לפגיעה באינטרס הכלכלי הטמון כיום באיסוף מידע על ילדים ובעיבודו. רגולציה כזאת עשויה להביא לצמצום פעילות גורמים מסחריים בהקשרים של מידע על ילדים באופן שעשוי להביא, בסופו של דבר, גם לצמצום מעורבותם בעיצוב נורמות חברתיות המתמצות מעקב וחשיפה.

אלו הם מהלכים משלימים. מנקודת המבט של המודל של לסיג שהוצג קודם לכן ניתן לטעון כי שימוש בכלים "רכים" מבטא השפעה ישירה של המשפט על עיצובן של נורמות חברתיות, ואילו שימוש בכלים "קשים", כגון אלו שתוארו לעיל, מבטא השפעה ישירה של המשפט על השוק, אשר בעקיפין ישפיע גם על הנורמות החברתיות בהקשרים של חשיפה ומעקב הורי ויעצב אותן.

ח. סיכום

במאמר זה הצגתי וניתחתי ממצאים עיקריים מתוך ראיונות עומק אשר ערכתי עם הורים למתבגרים בין השנים 2016 ו-2019 בנוגע לסוגיות של פרטיות מתבגרים, ובעיקר מעקב הורי וחשיפה הורית של מידע על ילדיהם ברשת. המאמר שופך אור על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בהקשרים האמורים, מציג טיפולוגיה של פרקטיקות של מעקב הורי וממשיג חלק מהממצאים על בסיס כתיבה עיונית מתחומים שונים.

על בסיס ניתוח ממצאי המחקר טענתי כי ממצאים אלו מעידים שלנורמות החברתיות המקובלות בחברה הישראלית יש ככל הנראה השפעה לא מעטה על עמדותיהם ועל התנהלותם של הורים בסוגיות של מעקב הורי וחשיפה של הורים את ילדיהם ברשת. טענתי כי הנורמות החברתיות האמורות לא התפתחו בהכרח באופן טבעי, והתפיסה של הורים כאילו חלקן הן "טבעיות" היא למעשה תוצר של התנהלות גורמים שונים, לרבות תאגידים וחברות מסחריות. נורמות אלו מופנמות למעשה על ידי הורים ומבנות את התנהגותם בהקשרים של מעקב אחר ילדיהם וחשיפתם ברשת.

לאור האמור ובשל הפגיעה בפרטיות ילדים העשויה להיגרם מהדברים, טענתי כי אין לראות בסוגיות אלו סוגיות שהן אך ורק פנים-משפחתיות, וכי על המשפט לתרום את חלקו בעיצוב הנורמות החברתיות החלות בעניינן. טענתי כי מהלך זה צריך להיעשות הן מול הורים והן מול גורמים מסחריים בד בבד, ואופי ההתערבות ישתנה בתלות בסוג הגורמים. אשר להורים טענתי כי יש מקום ליישום כלי משפט "רך", ולעומת זאת מול גורמים מסחריים יש לבחון יישום גם של כלים "קשים" יותר.

הסוציולוג וחוקר התקשורת ניל פוסטמן (Postman) טען בספרו הקלאסי "אובדן הילדות" כי "מושג הילדות הוא אחת מהמצאותיו הגדולות של הרנסנס. אולי האנושית

מכולן... אך ככל התוצרים החברתיים האחרים, גם המשך קיומה של הילדות אינו מובטח בכל מקרה".¹⁷⁷ כינון תפיסה חברתית התומכת בשימוש הורים באמצעים טכנולוגיים למעקב ישיר ומקיף אחר ילדיהם והרואה בחשיפה של הורים את ילדיהם ברשתות חברתיות ביטוי של מציאות החיים בעידן דיגיטלי, עשוי לשנות את מושג הילדות כפי שאנו מכירים אותו כיום. מכאן שיש להתייחס לתפיסה זו ולהשלכותיה ברצינות הראויה. בהקשר של מעקב הורי הדברים מורכבים אף יותר. לכינון תפיסה שלפיה מעקב הורי, לרבות באמצעים ישירים וטכנולוגיים, היא דבר מקובל ו"נורמלי" עשוי להיות השלכה אדירה על פני החברה. ילדים הם אזרחי המחר, ולכן לנורמות שלאורן הם מתחנכים עשויה להיות השפעה אדירה על פני החברה הישראלית בעתיד.

והערה אחרונה לסיום: הראיונות וניתוח הממצאים נערכו בתקופה של טרום התמודדות מדינת ישראל עם נגיף הקורונה. כידוע, במסגרת התמודדות זו השתמשה מדינת ישראל בשימוש מתמשך, רחב היקף ורציף בכלי מעקב טכנולוגיים של שירות הביטחון הכללי (השב"כ) לשם קטיעת שרשרת ההדבקה בקרב אזרחיה ותושביה של ישראל. לפי הנטען במאמר זה, לאופן השימוש בכלי המעקב של השב"כ עשויה להיות השפעה לא מבוטלת על הנורמות החברתיות החלות בישראל בנוגע לפרטיות בכלל ולמעקב בפרט. שימוש כזה עשוי לנרמל את התפיסה כי מעקב טכנולוגי רציף, מתמשך ורחב היקף אחר יחידים הוא כלי לגיטימי וראוי להתמודדות עם אתגרים ביטחוניים או חברתיים מורכבים, כדוגמת ריבוי תאונות הדרכים בכבישי ישראל, וכי על הזכות לפרטיות להרכין תמיד את ראשה אל מול אינטרסים ציבוריים כבדי משקל.¹⁷⁸ נרמול זה עלול אפוא להיות צעד גדול ומסוכן בהפיכת החברה הישראלית לחברת מעקב, על כל המשמעויות הכרוכות בכך.

177 פוסטמן (לעיל, הערה 1) בעמ' 11.

178 עמדה דומה הציגה הרשות להגנת הפרטיות בחוות דעת שהגישה לפי חוק הסמכת שירות הביטחון הכללי לסייע במאמץ הלאומי לצמצום התפשטות נגיף הקורונה החדש (הוראת שעה), התש"ף-2020 מחדש יולי 2020, שם נטען כי "הרשות סבורה כי המשך השימוש באמצעים המופעלים על ידי השב"כ, על מידת דיוקם המוגבל ובהינתן שמידת פגיעתם בפרטיות גדולה לאין שיעור... תהווה פגיעה לא מידתית בפרטיות, וכן עשויה להוביל לפגיעה באמון הציבור במערכות השלטון, לכרסם באופן משמעותי במעמדה של הזכות החוקתית לפרטיות, ולהביא לנרמול של שימוש ביכולות טכנולוגיות של גופי בטחון לצורך פרקטיקות של מעקב אחר אזרחים שומרי חוק". לעיון בחוות הדעת ראו <https://bit.ly/3GV9epL>.